

sadržaj

BROJ 97-98, JUL-AVGUST 2006, GODINA XI

uvodnik

Sonja Biserko

Ubrzanje samoizolacije 3

ubrzanje samoizolacije

Bojan al Pinto-Brkić

U potrazi za alternativom 5

Velimir Ćurgus Kazimir

O gmizavom antievropejstvu 6

Nikola Samardžić

Sa druge strane istorije 7

uoči odluke o kosovu

Ivan Torov

Foto-finiš bez Beograda 9

Miroslav Filipović

Igrale se delije 10

Vojislava Vignjević

U Srbiji ništa novo 11

"oluja" i komentari

Teofil Pančić

Prestup protiv tabua 13

srbija i tranzicija

Nastasja Radović

Novi izazovi - stare navike 14

oružane sile srbije

Stipe Sikavica

Borba za prevlast 17

srbija i međunarodne konvencije

Bojan Tončić

Država u službi nepravde 18

crna gora nakon referenduma

Igor Perić

Nije moglo bez radikala 20

planski zaborav antifašizma

Todor Kuljić

Legalizovanje nacionalnog antifašizma 22

književni esej

Bora Ćosić

Put ka Brehtu 26

pismo iz hrvatske

Sanja Vukčević

Bliži se predizborna kampanja, povratnici opet

zakinuti 28

amerika i međunarodni terorizam

Svetlana Đurđević-Lukić

Kraj iluzije o dobrom hegemonizmu 30

krah doha-pregovora

Ljubiša Sekulić

Uzaludni naponi 34

povelja na licu mesta

Gordana Perunović Fijat

Kikinda: Radikalno ogledno dobro 36

umesto eseja

Nenad Daković

Rođendan 38

makedonska nacionalna manjina u srbiji

Branko Pavlica

Dostupna i nedostupna prava 39

malo poznata istorija

Olga Zirojević

Etničke zajednice u kneževini Srbiji (1) 47

naša pošta

Dragan Sekulović, NVO Centar za komunikaciju "Pravda"

Svi smo mi pogani ispod kože, gospodo moralisti 49

Rade Vukosav

Pitanje za predsednika Srbije g. Borisa Tadića 50

Muriz Alikadić i Rade Vukosav

Divna proslava Dana ustanka na Ivan planini 51

PIŠE: SONJA BISERKO

Ubrzanje samoizolacije

Prekid pregovora sa EU bitno je uticao na zgušnjavanje događanja u Srbiji koja su do kraja ogolila suštinski antievropsku politiku aktuelne Vlade. Simulacija pregovora o statusu Kosova i nespremnost da se uhapsu Ratko Mladić i drugi haški optuženici ipak su prisilili međunarodnu zajednicu da jasno definiše stanje u Srbiji. Upozorenje Martija Ahtisarija iznuđeno neuspešnim pregovaranjem, da "svaka nacija ima teret koji treba da plati", te da se politika koju je vodio Slobodan Milošević "mora uzeti u obzir", delovalo je kao otrežnjujuća bomba. Miloševićevi naslednici, a posebno Koštunićini i Tadićevi savetnici (koji svi u redu čekaju na ambadorska mesta – možda neko čeka i na ambadorsko mesto u Prištini), gnevno su upozorili da to "pokreće ozbiljna pitanja koja se tiču Ahtisarijeve nepristrasnosti u sklopu sadašnjih pregovora o budućem statusu Kosova". Uljuljivanju srpske elite nakon 5. oktobra 2000. godine, doprinela je i međunarodna zajednica relativizacijom balkanskih zbivanja u poslednjih petnaest godina. To je rezultat pogrešnog uvida u Miloševićevo nasleđe u koje su tek malo zavirili nakon ubistva Zorana Đinđića. Ahtisarijevo upozorenje, po prvi put ukazuje da je strpljenju kraj i da će međunarodna zajednica ponovo pribeci, kao i za vreme intervencije 1999, preciznoj definiciji beogradske politike i odgovornosti za rat.

Srbija živi u prividu, bez poverenja u sebe; otuda njena agresivnost prema susedima i prema svetu i potreba za samoizolacijom. Njena elita je podeljena oko fundamentalnih pitanja i u velikoj meri je izgubila poverenje javnosti. Izgubila je svaki legitimitet, jer nije sposobna da rešava ključne probleme društva. Upadljivo je odsustvo razumevanja opštih društvenih interesa. Od prekida pregovora sa EU, Vlada Srbije kao da se definitivno okrenula protiv Evrope. Za vreme Đinđićevog mandata bila je otvorena, čak je težila i nekoj vrsti pomirenja sa Evropom. Iako je donela više proevropskih zakona, oni se ne sprovode u praksi, niti ostvaruje ikakav napredak u reformama neophodnim za priključenje evropskim intergradacijama. Kao da je podigla prepreke koje je trajno dele od Evrope. Privlačnost Evrope kao da je iščezla, čak

i ona na deklarativnom planu, a na sceni je regresija u kojoj religija ima posebnu ulogu. Ne kao religioznost, već kao poslednja poluga preko koje se Srbija okreće protiv evropske budućnosti.

Srbija ima slabu vladu koja nema jedinstvenu politiku, sa očiglednim odsustvom političke podrške procesu evropskih integracija. Zbog nesposobnosti za značajnije reformske korake, plasiraju se teze da će i Srbija ići svojim putem, poput Rusije i Kine. Privreda je blokirana nerazvijenim institucionalnim i sistemskim rešenjima, a zbog sporog ekonomskog oporavka i visoke stope nezaposlenosti, država je nefunkcionalna u oblasti socijale.

Paradigma sadašnje krize i slabosti je dvojac Koštunica-Tadić. Nesposobnost raskida sa Miloševićevim kriminalnim nasleđem, blokirala je sve potencijale društva. Koštunićina strategija preživljavanja, bez jasne projekcije budućnosti, na izborima će biti kažnjena apstinencijom građana, dok Tadićevi povremeni evropskiji stavovi nisu dovoljno ubedljivi. U senci njihove neodlučnosti i nekompetencije, otvara se prostor radikalima. Obojica to koriste kao pretnju Zapadu, umesto da se i sami angažuju na pitanjima kojima radikali vešto manipulišu: korpucija i socijalni problemi.

Pregovori o statusu Kosova pokazuju da srpska elita i dalje opstaje na teritorijalnom pristupu. Ona nema sposobnost razumevanja šireg međunarodnog konteksta, a ni stvarnog položaja Srbije nakon Miloševićeve agresivne politike, destrukcije i masovnih zločina i genocida u Bosni i Hercegovini. Takva politika na kraju uvek ima svoju cenu i za generacije koje dolaze. Činjenica je da je međunarodna zajednica dala šansu Srbima i Albancima da se sami, uzimajući u obzir realnost, dogovore o budućnosti Kosova, i da je Srbi nisu iskoristili. Ukoliko se Srbi i Albanci ne dogovore, međunarodna zajednica će dati svoje rešenje bez njihove saglasnosti, jer status Kosova zadire u mnogo šire strateške interese.

Nezavisnost Kosova je logičan epilog odnosa srpske države prema Kosovu tokom XX stoleća, posebno je

HELSINŠKA POVELJA – glasilo Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195

Zmaj Jovina 7, Beograd; tel. 011/3032-408; fax. 2636-429; e-mail: povelja@eunet.yuInternet izdanje: <http://www.helsinki.org.yu>

Glavni urednik: Seška Stanojlović

Korice: Ivan Hrašovec

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog odbora za ljudska prava

deo tog kontinuiteta poslednjih 20 godina. Koštuničina vlada u svim svojim predlozima eliminiše ili subordinira Albance, što ukazuje na to da srpska politička elita nikada ozbiljno nije ni promišljala o uključivanju Albanaca u širu političku zajednicu. Jedino suštinsko pitanje kojim srpska delegacija treba da se bavi jeste sadržaj nezavisnosti, odnosno položaj Srba na Kosovu.

Jedan od argumenata koji u razgovorima o statusu koristi beogradska strana je srpska imovina. Međutim, radi se o vlasničkim pravima koja treba da garantuje budući kosovski državni entitet. Zato je u interesu kosovskih Srba da se Beograd zalaže za pravnu državu na Kosovu. Nažalost, sudbina kosovskih Srba je neizvesna i može se završiti tragično, po beogradskom scenariju koji smo već videli u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1995. U Beogradu se već kalkuliše koliko će Srba napustiti Kosovo, zavisno od ovog ili onog scenarija. O tome se naširoko govori ne samo u našim medijima, već i u međunarodnoj zajednici. Neke međunarodne organizacije već imaju spremne planove za prihvatanje novih izbeglica.

Kosovski Srbi se, stalnom medijskom kampanjom, pripremaju za eventualni izlazak sa Kosova. Nekima je naređeno da se odreknu UNMIK plata. Njihova instrumentalizacija je konstantna. Uprkos svemu, kosovski Srbi shvataju da su instrumentalizovani, ali nemaju snagu da se odupru Beogradu. Sadašnjom ucenjivačkom politikom Beograda, na gubitku su samo kosovski Srbi. Njihova instrumentalizacija je u funkciji demonizacije Albanaca i sprečavanja njihove pune nezavisnosti. Nezavisno Kosovo je i srpski interes. Srbija treba prva da prizna Kosovo i time stvori pretpostavke za normalizaciju odnosa između Srba i Albanaca. To bi olakšalo i položaj kosovskih Srba.

Srpskoj strani odgovora *status quo* iz više razloga. Jedan je svakako to što kosovsko pitanje i dalje održava srpski nacionalizam kao jedinu političku viziju. Istovremeno, to odražava nespremnost Srbije da se bavi vlastitim problemima, u prvom redu sopstvenom unutrašnjom konstitucijom. Činjenica je da Srbija još uvek funkcioniše po Miloševićevom ustavu koji je bio uvod u raspad Jugoslavije. Ukoliko se Srbija ne opredeli za moderan ustav, Miloševićev ustav može biti predložak i za rastakanje Srbije, jer je zarobio energiju i inicijativu građana.

Srbija polazi od toga da ima strateškio mesto na Balkanu, a u velikoj meri i deo međunarodne zajednice podržava taj stav. Srbija jeste i politički i geografski, a posebno kao dugogodišnji izvor destabilizacije Balkana, veoma važna zemlja u regionu. Međutim, Srbija mora proći kroz proces samospoznaje i preispitivanja, kako bi u regionu bila faktor koji joj EU pripisuje, ili priželjkuje. Bilo bi pogubno da se taj proces preskoči, jer bi to smanjilo šanse regiona za normalizaciju i stvorilo potencijal za buduće nesporazume.

Srbi su frustrirani ishodom ratova i raspadom

Jugoslavije. Vekovni identitet Srba kao nadmoće nacije na Balkanu i kičme Jugoslavije, iščezava i mora se zameniti novim, modernijim. To nije nimalo lak posao zbog opšte terminološke i ideološke konfuzije. Zapadna Evropa se nalazi u postmodernoj i postnacionalnoj fazi. Pod pritiskom globalizacije, nacionalna država je izgubila moć mobilizacije društva, te je i sama Evropa u potrazi za novim “lepkom” i identitetom. Veoma zanimljive teorijske rasprave na tu temu u Evropi, srpska elita koristi (opet u pogrešnom kodu) kao opravdanje za svoj etnonacionalizam (rasni nacionalizam) i religiozni klerikalizam. Novi kulturni model, čiji je promoter crkva, vodi ka degeneraciji srpske kulture, jer je “čisti” od svih uticaja, sprečava individualizam, slobodne i kritičke mislioce i ugrožava sve neprilagođene. Etničke države poput Srbije su neprilagođene novoj evropskoj paradigmi, globalizacija podstiče kosmopolitizam. Tako će posle predaha od jugoslovenske kosmopolitske države, Srbija, kao i druge države u susedstvu, morati ponovo uložiti napor da se izdignu iznad svog rasnog nacionalizma i okrenu građanskom.

Kosovski status je ponovo “zatalasao” mogućnost podele Bosne i Hercegovine po kojoj je neophodno Srbiji kompenzirati Kosovo. Ovo se odnosi na Republiku Srpsku, gde se tekuća predizborna kampanju bazira upravo na takvim argumentima: da ima pravo na referendum kao i kosovski Albanci ili pak Crnogorci. U predizbornim kampanjama Sarajevo se pominje kao balkanski Teheran, što podseća na osamdesete, kada je i počela demonizacija balkanskih muslimana. Zaboravlja se da su bosanski Muslimani najveće žrtve i rata i mira. Osim toga, to bi bilo pogubno za ceo Balkan, posebno za Srbe. I obezvređilo bi međunarodne napore u poslednjih 15 godina. Srbima treba druga vrsta kompenzacije. To jest, sprečiti njihovu samoizolaciju, jer je to ono čemu Srbija danas teži. Mobilizator evropske Srbije je EU, a ne srpska vlada i njen premijer. Međunarodna zajednica se treba više oslanjati na civilno društvo i manje proevrpske partije, odnosno na deo koji autentično uvažava evrpske vrednosti i standarde. Samo kroz njihov pritisak vlada će biti prinuđena na brži iskorak iz svoje ušančene pozicije. Angažman EU mora onemogućiti bilo kakav pokušaj Srbije da se okrene destabilizirajućoj politici, kako zbog regiona tako i same Srbije. U novi ustav Srbije treba da se ugrade odredbe koje onemogućavaju aspiracije na bilo koju susednu zemlju. ■

U potrazi za alternativom

PIŠE: BOJAN AL PINTO-BRKIĆ

Crna Gora je otišla. Odluka o budućem statusu Kosova uskoro će biti objavljena. Umesto da se uhvati u koštac sa stvarnim izazovima, srbijanska politička elita sada razmišlja o samo njoj znanim alternativama. Neraspoložena da raspravlja o sopstvenoj odgovornosti za poražavajuće rezultate navodne nacionalne politike, ona svesno odlaže izbore, ali i definisanje svakog odnosa koji može konstruktivno uticati na proces stvaranja moderne države.

U jednoj od najneuspešnijih godina u celokupnoj istoriji, srbijanska politička elita je žrtvovala proces približavanja zemlje evroatlantskim integracijama. Neko ko se u dužem periodu osećao posebnim odlučio je da za prošlost, sadašnjost i budućnost nacije nije dobro da bude u društvu ostalih nacija, jer mi možemo bolje od Nemačke, Francuske, Britanije, Italije, Španije i Poljske, a kamoli od Hrvatske, Mađarske, Rumunije, Bugarske, Makedonije, Crne Gore i BiH, sa kojima slučajno delimo granice. Naša posebnost, prema brojnim medijskim napisima, primetna je na svim plažama na kojima letuju građani Srbije, kao i na sportskim terenima na kojima se takmiče naše ekipe pod sumnjivo izabranim obeležjima. Takođe, stranci, svesni svoje inferiornosti, zaziru od ukrštanja argumenata sa mudrim srbijanskim rukovodstvom, čije su inicijative osuđene na uspeh.

Tužna slika Srbije oivičene ličnim frustracijama ponovo se javlja na horizontu. Srbija nultih godina ne pokazuje nikakvo interesovanje za druge, nema je u globalnim tokovima, okrenuta je samo sebi. Ova slika stvara se svesnom izolacijom građana. Srbijanska politička elita nedeljama pokušava da uveri glasače kako sprovođenje akcionog plana teče fenomenalno, kako se Evropska unija nalazi u ekstazi zbog predstavljenog “paketa plus”, koji, prema potrebi, jeste i nije dokument vlade, kako državni aparat funkcioniše besprekorno, a ne za račun dvojice ili trojice tajkuna. Naše devizne rezerve uskoro će naterati ruske banke da grade veće

trezore, nakon čega ćemo napraviti i pritisak na američki dolar, euro depresira zahvaljujući sjajnim merama centralne banke, inflacija je pod striktnom kontrolom, javna potrošnja takoreći zanemarljiva, međunarodne finansijske institucije se utrkuju koja će nam ponuditi povoljniji kredit, al’ ovog puta mi diktiramo uslove...

Nažalost, jedini uspeh vlade premijera Vojislava Koštunice od početka 2006. godine je to što je preotela kompaniju “Mobtel” Bogoljubu Kariću i prodala je norveškom “Telenoru”. I to je urađeno veoma trapavo, zahvaljujući čemu su austrijski biznismen Martin Šlaf i njegovi partneri, umešani u mnoge sumnjive poslove, za devet meseci odšetal iz Srbije sa neverovatnim profitom. Bogoljub Karić nije izveden pred sud zbog svoje uloge u pljački zemlje, baš kao ni Mirjana Marković, za koju pored sumnji da živi u Karićevom komšiluku postoje i one da je organizovala politička ubistva.

Vlada premijera Koštunice pokušava da se prikaže kao zaštitnik međunarodnog prava, a čini sve da u svojoj zemlji ismeje ideal pravde. Najteži zločinci i njihovi finansijeri uživaju na slobodi; još su i uvaženi članovi društva. Istovremeno, u zatvorima sede mnogi koje su socijalne okolnosti navele da počine nekakvu glupost i nikakvi im programi resocijalizacije neće pomoći da startuju sa jednakim šansama. Pogledajte samo statistike krivičnih dela vezanih za posedovanje droga: klince još uvek osuđuju zbog dva-tri džointa, dok niko nije osuđen zbog organizacije šverca stotina kilograma heroina i kokaina. Sreten Jocić, fini gospodin tražen od polovine evropskih država, koji nam je uz najveće mere bezbednosti izručen iz holandskog zatvora, pušten je uz jemstvo da se brani sa slobode, kao da mu se na teret stavlja izazivanje opasnosti u saobraćaju.

Koliko zapravo vrede argumenti Vide Petrović-Škero da pravosudni sistem u Srbiji ne funkcioniše zbog loših materijalnih uslova? I, kakvi su to materijalni uslovi neophodni da kad neko počini, organizuje ili naredi višestruko ubistvo, milionsku proneveru, šverc oružja i droge, sudija zna da je takvom mesto u zatvoru? Sreten Jocić nije jedini primer; o njegovom slučaju se samo najviše pisalo. Premijeru koji je ozbiljan pravnik i koji je dvadesetak godina radio u Institutu za filozofiju i društvenu teoriju, svakako ne moraju savetnici da ukažu da se moderno desničarenje na unutrašnjem planu, pre svega ogleda u pitanjima sigurnosti i oštrijeg odnosa prema prestupima. Odnosno, da desničarske vlade, pri projektovanju javne potrošnje, obično uzmu malo novca iz fonda za zaštitu životne sredine i iskoriste ga za odbranu od terorizma i sudski progon kriminalaca, a gradnja puteva ne trpi.

Svojom kratkovidom politikom, premijer Koštunica uspeo je da se približi radikalima. Njihov svet u kojem smo sami sebi dovoljni, predobri za druge, od kojih nas čuvaju vrlo tajne službe, nekako je postao i njegov svet. Preostalo je da inauguriše svoj kult ličnosti, i... Poznato je da u političkoj teoriji postoje mnogi obrasci, pa čovek

ne mora da bude genije da bi se bavio politikom, čak i kada na njega padne izbor da predvodi vladu. Dovoljno je odabrati plemeniti cilj i voditi se principima kojima su se vodili i prethodnici.

Premijer Koštunica ima jedno divljenje za Hrvatsku koje nije teško objasniti. Ivo Sanader i njegov HDZ pobedili su na izborima sa sloganom “Pokrenimo Hrvatsku”, i ostvarili značajne rezultate. Uprkos brojnim problemima, *image* Hrvatske u međunarodnoj javnosti ima ozbiljne izgleda, prihvati od turizma rastu iz godine u godinu, Hrvatska vodi pregovore o punopravnom članstvu u EU; u predvidljivoj budućnosti postaća članica NATO i EU. Koštunica nije morao tražiti daleko – bilo je dovoljno da se ugleda na jednu od najuspešnijih tranzicionih vlada, koja je, gle čuda, u neposrednom susedstvu i s kojom bi trebalo biti veoma lako deliti model, kad već delimo zajednički jezik i prošlost.

Moguće je i da je Koštunica razumeo da se Sanaderov uspeh temelji na ličnom razumevanju Evrope. Ali, tu je nastao i problem: Sanader je desetak godina živeo i bio aktivan u političkom životu Austrije pre nego što ga je Tuđman pozvao da bude pomoćnik ministra spoljnih poslova, njegovo razumevanje Evrope temelji se na ozbiljnom iskustvu, dok se Koštuničino temelji na letovanjima, studijskim putovanjima, onome što je

čitao i onome što su mu prijatelji, uključujući Zorana Đinđića, Borislava Pekića i Desimira Tošića, ali i Kostu Čavoškog i Smilju Avramov, o Evropi govorili. Takođe, Sanader je pored sebe imao dugogodišnjeg ambasadora u Vašingtonu Miomira Žužula, dok je Koštunica na jedvite jade udomio Dragana Maršićanina u Bernu.

Kako bi izgledao Sanader da je celi život proveo u Splitu, teško je pretpostaviti, ali nije teško setiti se kako je izgledao HDZ tokom poznih godina Tuđmanove vladavine, kada su Ivić Pašalić i hercegovačka škvadra kontrolisali sve, od tokova novca do kulture i medija. Paradoksalno, Koštunica je uspeo da iskopira predsanaderovski HDZ, isti onaj koji je brinuo o teritorijama i ugroženoj naciji, alocirao novac i imovinu ljudima od poverenja. Razmislite za trenutak koliko iskreno srbijanska vlada pristupa evropskim standardima u izgradnji slobodnog tržišta, podsticanju fer konkurencije, kakav je njen odnos prema manjinama i šta promoviše u kulturi, pa ćete lako doći do toga na koji se hrvatski model ugledamo.

Srbijanska se politička elita 2006. godine dala u traženje alternativa procesu evroatlantskih integracija, svesna da joj taj proces ne idu na ruku i da u njemu ne može biti šampion. Sa Rusijom se pregovara o jedinstvenom energetsom tržištu. Valjda nećemo sa Kinom dogovarati standarde zaštite prava građana.

Evropu po zlu onog časa kada se otvori jadikovka o domaćim problemima. Tada Evropa i evropske vrednosti, na neki način, postaju ozbiljna pretnja opstanku ćirilice, ali i biološkom opstanku srpskog naroda. Takva povezivanja idu nekako sama od sebe. Evropu i odnos prema njoj u medijima uvek prati Haški sud. U julu je tako objavljeno 629 tekstova o Hagu, 224 o Evropskoj uniji i 204 teksta na temu “Mi o drugima”. Mesec dana pre toga ovaj odnos je izgledao ovako: Hag – 391, EU – 170 i “Mi o drugima” – 135.

Mediji ovu temu koriste kao izvorno sredstvo podizanja nacionalne i političke temperature. Tome služe kontakt emisije i “otvoreni studiji”, gosti koji kao iz puške laju protiv izdaje i plaćenika, otkrivaju tajne dokumenta o zaveri protiv Srba... Ugroženost Srba je sveopšta. Ona se dokazuje u ekonomiji: širenjem straha i nepoverenja prema stranim investitorima, u kulturi: dokazivanjem o potiskivanju ćirilice i kvarenju srpskog jezika, u demografiji – gašenjem srpstva...

Dobrica Ćosić svakako nije izumeo ideologiju antievropstva. Ćosić samo pokušava da se priključi kordonu izvornih patriota-misionara koji su se kroz srpsku istoriju isticali svojim antizapadnjaštvom. Usputni efekti ovog misionarstva svakako su generacijska mizantropija i gadljivost prema savremenoj demokratiji. Kada su “Večernje novosti” u četiri nastavka u junu objavile ekskluzivni članak Dobrice Ćosića o srpskom nacionalnom pitanju to je

Sa druge strane istorije

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Srbiju ponovo prožimaju hladni jezici totalitarizma, koji bi trebalo da su nepovratno zatopljeni u njenoj nedavnoj prošlosti. Zvanični i poluzvanični kolektivizam, pod izgovorom povratka tradiciji, kao da se oslanja na kvaziistoricizam dvadesetovekovnih totalitarnih ideologija. Zbignjev Bžežinski je još 1993, zaključio da je XX vek bio “najkrvaviji i mržnjom najispunjeniji vek čovečanstva”, vek politički motivisanog umiranja, “megasmrti” i masovnog verovanja u ideološke utopije, u “metamitove”. Ali je i sam podsetio da komunizam nije propao samo zahvajući pobedi demokratskih ideala, nego i usled sopstvenih osnovnih zabluda. Za pretpostaviti je da je u porazu komunizma, umesto masovnog poverenja u demokratiju, važnu ulogu odigrala potrošačka filozofija koja ne postavlja ograničenja jedinkama koje postaju vođene pohlepom za materijalnim dobrima, “dopuštena kornukopija” koja se pojavila kao alternativa “prinudnoj utopiji” totalitarizma.

izgledalo kao pucanj u prazno. Dve meseca kasnije sve više izgleda da je u pitanju proračunata politička igra, a ne puka slučajnost. Sve što se na temu Kosova danas govori sve više liči na uvod u jedno dugačko vanredno stanje u kojem će sumnjičav i negativan odnos prema Evropi i svemu evropskom postati najvažniji indikator patriotizma i političke ispravnosti. Četiri Ćosićeva teksta nose sledeće naslove: “Srbi istupili iz istorije?” “Budućnost naređena i zadata”, “Vek kobnih zabluda” i “Osvestimo se na istinama”. Osnovni Ćosićev stav može se sažeti u kritici “pljačkaškog kapitalizma” i “licemerne, dirigovane demokratije”. To je njegov vrednosni sud o periodu tranzicije, a time i svega onoga što iza nje stoji.

Lakoća presuđivanja u direktnoj je vezi sa malicioznošću kojom opisuje svoje političke i ideološke protivnike, zapadajući, pri tome, u logičko i sadržinsko slepilo kao neko ko je potpuno izgubio svaku orijentaciju i smisao za proporcije onoga o čemu govori. Ima tu, naravno, mnogo bisera patetičnog i ispraznog govora, pozivanja na autore sa istrgnutim citatima izvan svakog smislenog konteksta. Gotovo da nema pasusa u kome se neće naći nešto tako – besmisleno. Čak ni konstatacija da “Amerika više nije slobodno društvo” a da je “kartezijanska, dekartovska Evropa, sada samo u bibliotekama”, ne deluje previše otkaćeno. Na taj se način, naime, može govoriti o svemu i svačemu bez ikakve obaveze i razloga. Prava mera ćosićevštine jeste

Nova moralna, ovoga puta potrošačka degradacija, nije mimoišla Srbiju i njeno većinsko društvo. Ali, ona sobom ne nosi materijalno i masovno razaranje, i dobroćudnija je od onih totalitarnih. Uporedo, u Srbiji je, međutim, opstala i totalitarna ideološka matrica, jednostavno zamenjena nacionalnim kolektivizmom, koju je iznela nomenklatura, kojoj su se, tokom poslednje dve decenije, pridružili novi sastojci nastali u košmaru ratova i izolacije. Da bi usledili i tranzicioni bolovi i lomovi. Srbija u tom smislu nije usamljen primer, samo se njena polazna struktura, na kraju osamdesetih, činila povoljnijom od onih s druge strane gvozdene zavese. Tada se moglo pretpostaviti da će i trans nacionalizma malaksati pred iskušenjima demokratizacije i evropeizacije. Samo se to nije dogodilo. Sličnim putem, ili naizgled sličnim, posrtala je, i malaksavala, demokratska tranzicija koju je Srbija pokušala da unese u novo stoleće.

Ograničena u smislu pokušaja da ugrozi svoje susede i ponovo postane smetnja međunarodnom poretku, zvanična Srbija je, do pred kraj 2000. i ponovo od 2004, pretila samoizolacionizmom. Zatvaranjem puteva i infrastruktura. I zatvaranjem slobodnog mišljenja. Na to je upravo pomislio premijer Koštunica kad je podvukao da se Srbija, zarad svog evropskog puta, neće odreći suvereniteta nad Kosovom (kao da ga, sedam godina ranije, nije nepovratno izgubila). Ne nudeći ozbiljnu i ostvarivu alternativu, i zapretivši svima koji bi osporili

sledeća misao: “Bili smo dva veka mali narod koji je u Evropi najviše žrtava dao za svoju i evropsku slobodu i demokratiju.” Time će se, kao, Evropa poniziti i upokoriti. Kada Evropa jednom shvati šta smo sve za nju dali sigurno će nam odobriti veliku apanažu. Bez toga – nema Evrope!

Evropa danas udružuje sve naše stare traume i buduće paranoje. “Ponovo nas usrećuju ideološkim komandama. Nekada su to činili boljševičke birokrate, sada to čine evrobirokrate.” Zbog svega toga moramo dobro da razmislimo da li da uopšte uđemo u tu Evropu. Ćosić kao da mašta o nekoj novoj nesvrstanoj, evropskoj sili koja bi mogla da bude alternativa Evropskoj uniji. Na primer: Srbija, Belorusija i Kipar. Time bismo stvorili prostor u koji bi se ubrzo ugnezdele i druge Evropom nezadovoljne zemlje. Sa porastom evroskepticizma rastu i šanse Srbije da postane regionalna sila. To je put kojim se ređe ide, ali se ide. Bar tako stvari izgledaju u glavama onih koji se nikada ni zbog čega nisu kajali. Njihovo savršenstvo predstavlja nagradu za sve nas. Kad to imamo ne treba nam nikakva Evropa. ■

O gmizavom antievropejstvu

PIŠE: VELIMIR ĆURGUS KAZIMIR

Antievropejstvo svakako nije nova pojava u srpskoj politici i kulturi. Bilo je u bližoj i daljoj prošlosti različitih povoda i različitih manifestacija sumnje i otpora prema svemu što dolazi iz Evrope, od narodnjačkog konzervatizma do socijalističkog populizma.

Danas se Evropom prvenstveno bave tzv. ozbiljne novine – “Politika”, “Večernje novosti”, “Danas”, “NIN”, “Vreme”, “Ekonomist”. Tabloide fenomen Evrope i integracije u Evropu uopšte ne zanimaju. Umesto fenomenom oni se bave detaljima. Na primer: koliko je u Evropi razvijena homoseksualnost, lezbejstvo i pedofilija, koliko je Evropa zagađena i otrovana, koliko je gruba i nepravedna, kako je u Evropi jedino važan novac i kako ništa drugo osim novca ne postoji, kako je Evropa u vlasti sekta, kako muslimani i crnici preplavljaju Evropu, kako se roditeljima otimaju deca, kako su muškarci obespravljani, kako se proganjaju naši ljudi...

Ozbiljne novine takođe imaju običaj da pominju

vladajuće tumačenje nacionalnih interesa koje zastupa, u tom smislu postoji neformalna koalicija predsednika, vlade i parlamentarne kvaziopozicije. Nomenklatura nije uzalud smislila i podmetnula sintagmu o Kosovu kao najskupljoj srpskoj reči. Državni status Kosova je ugrađen u paradigme i srpske i kosovske politike, koje su autoritarne, provincijalne, nekad i rasističke. (Međunarodnim posrednicima, naročito onima koji su neposredno suočeni s pregovaračima, te činjenice su možda najbliže pameti.) Drugim rečima, zvanična platforma o Kosovu samo je jedan od paravana kohabitacije, politička orgija kojom nomenklatura obesmišljava sve poruke ubijenog premijera, da bi smisao njegove likvidacije ostao samo formalno nerazjašnjen.

Stvarnost je, međutim, za svakog neumoljiva. Evrofobija i antisvetska politika svedeni su na osornu retoriku i dovijanje Vlade koja povremeno ozbiljno podseća da nestankom Miloševića nije uništeno jedno istorijsko čudovište. Zvaničnoj Srbiji smeta globalizam koji je načelna suprotnost ekonomskom nacionalizmu i državnom protekcionizmu, monopolima koji nomenklaturi omogućavaju nadzor nad resursima i mišljenjem. Ali je nomenklaturi potrebna i sveža krv. Koja podstiče sukob generacija. Korupcija u sopstvenim redovima je istovremeno jedini uspešan otpor izolacionizmu. Dramatično usložena, umrežena i dinamična, svetska ekonomija je primamljiva i neodoljiva. Promene u tehnologiji i komunikacijama komprimovale su prostor i vreme, probile državne granice i suzile nacionalne suverenitete.

Izolacionizam je bekstvo od univerzalnosti koja se obraća pojedincu. Od univerzalnog mita koji nema svoju kolektivističku odrednicu. Aktuelna mitologija o dve, ili tri Srbije, u pokušaju da se denuncira strano telo protivno narodnom identitetu i nacionalnim interesima, samo je jedan od istočnoevropskih primera nastojanja nomenklature da se tajkunizira i postavi na nove osnove političke moći (naročito Rusija i Ukrajina). Većinska Srbija zbog svoje nepovoljne obrazovne i socijalne strukture po ko zna koji put nije u stanju da razazna, da je polaganje prava na veću ili isključivu istinu, koja podrazumeva kolektivnu poslušnost, samo zastor političke manipulacije. Ne razume da su kretanja u društvu, i razvoj ideja, lišeni svake uzročnosti i pravilnosti. Da ne postoji obavezan društveni i idejni model. Inače nije lako zamisliti pravednu i postojanu ravnotežu prava i sloboda zajednice i pojedinca.

Samo liberalizam svesno generiše sopstvene nedoumice. Srbija se upravo našla na jednoj od granica njegovog prostiranja. To je jedini *limes* njene tekuće istorije. Na rubovima toga *limesa*, Srbija se pretvara da neometano meditira o svetu kakav stvarno jeste, o njegovim izopačenosti i iskušenjima. O zlu “mundijalizma”.

Predstave o svetskom poretku obično imaju mitsku osnovicu. Kako je u mitovima moralna pouka obavezno prisutna, mitologija o svetskom poretku u sebi nosi bojazni, upozorenja, strepnje i nadanja. Nasuprot svetskoj stihiji, zvanična Srbija se, ili makar naizgled, vratila mitu o kontinuitetu svog trajanja, o obavezujućim porukama

prošlosti, zauzevši pseudoantropološki stav o povratku savremenog društva apstraktnom kolektivizmu pradavne mitske zajednice. Ona nije slučajno osporila teoriju evolucije koja nagoveštava da i čovek i društvo napreduju, biološki, politički i moralno. Retorika o državnom interesu i o velikom državniku na njenom vrhu neodoljivo podseća na nacističku viziju genija koji se oslanja na pradavne poruke herojske mitske zajednice, koji je veliki arbitar i dirigent istorije.

Sa one strane *limesa* odvija se svetska istorija u jednoj od svojih dominantnih političkih zajednica. Zaustavivši se na granici sa Srbijom, Evropska unija ponela je i svoju planetarnu odgovornost. “Planetarna odgovornost kao obaveza jeste *etika*” (Agnes Heler). Srbija se s takvom Evropom cenjka i nateže. Istovremeno se učini da ni ona sama nije u stanju da vodi politiku koja nije svetska. Povremeno napuštajući pokušaje da manipuliše mitovima i monopolima, i time gubi na vremenu. Primirivši se, ili naizgled, i sa učenjima o evoluciji i njihovim porukama.

Zajednice koje uporno neguju kulturni, rasni i idejni ekskluzivizam, propadaju u izolacionizmu i pod terorom sopstvenih elita. S druge strane, globalna civilizacija, svedena, uniformisana, u pojedinim svojim kodovima banalna, preti standardizacijom i pojednostavljenjem razvijenih i složenih kultura. Kolaps vremena i prostora, u novim tehnologijama, ugrožava inherentne dimenzije kojima raspolaže svaka autentična kultura. Ali su i kulture podložne promenama, uništenju ili samouništenju, najmanje povremenom preispitivanju. Ni modeli njihove dinamike nisu obavezujući. U mukama rađanja racionalnog društva, Srbija kao da prepoznaje slične nedoumice. Samo je osnovna nedoumica njenih elita suočavanje sa izvesnošću budućeg racionalnog društva kao društva slobode. Između ostalog i slobode od prošlosti.

I prošlost je nemoguće u potpunosti osloboditi savremenih vrednosti, pogleda na svet, zabluda i predrasuda. Srbiji danas nedostaje vizija raskida. Istovremenog raskrinkavanja lažnih, izmišljenih tradicija, i novog čitanja prošlosti. I prihvatanja jedne od istina, da je kolektivno jedino pravo na istinu.

Ponekad se učini da istina o karakteru savremenog sveta zaostaje za dinamikom njegovih transformacija. Ne postoji ni slaganje o tome da li je globalizacija stvarna pojava ili novi vavilonski mit. Međunarodna razmena robe i kapitala dobija na ubrzanju, odvija se erozija nacionalnog suvereniteta i granica, šire se globalne finansije, sve je osetnija uloga međunarodnih organizacija, velika je moć multinacionalnih korporacija, sve je obimnija kulturna razmena. Svet uvezuju u čvrsto jedinstvo i putnici, turisti, imigranti, telekomunikacije, standardi, međunarodna pravda i međunarodni kriminal, uključujući terorizam. U prilog optimizmu, teško je u takvom svetu, na samom *limesu* njegovog istorijskog jezgra, zamisliti usamljeno društvo, staleško, “saborno” ili “domaćinsko”, svejedno. Uz primedbu da ne postoji primer usamljene zajednice koja je slobodna, napredna, uspešna i srećna. Ako ništa drugo, takva zajednica nije u stanju da sačuva od propadanja, zloupotrebe ili degeneracije, sopstvenu autentičnu kulturu. ■

Foto-finiš bez Beograda

PIŠE: IVAN TOROV

Priča o konačnom, prelaznom, mogućem ili bilo kakvom drugom statusu Kosova, sudeći po svemu, ulazi u samu završnicu. Ahtisarijeva odlučnost da bečku pregovaračku predstavu, u kojoj se Beograd i Priština nisu praktično makli od početka, ubrza svojim modelom decentralizacije, a možda uskoro i formulom statusa za potrebe Kontakt grupe i SB UN, kao i promotivni nastup novog (najverovatnije, i poslednjeg) šefa UNMIK Joakima Rikera, uveravaju da se već do kraja godine može očekivati kakav-takav rasplet. To što niko, iz razumljivih razloga, neće otvoreno nagovestiti šta se sprema za Kosovo, ne umanjuje opšte procene da se, zapravo, razmišlja samo o formi - uslovne nezavisnosti.

Svi su, manje-više, svesni da bi eventualno odlaganje “proglašenja” početnog statusnog rešenja za Kosovo dodatno iskomplikovalo regionalnu (ne)stabilnost, ali se, isto tako, niko od međunarodnih zvaničnika ne bi opladio da bi “brzo” rešenje smirilo strasti i tenzije na jednoj (srpskoj), ili na drugoj (albanskoj) strani. Dakle, u modi je trenutno, kako se čini, “čitanje između redova”, a to što se može “pročitati” teško da će zadovoljiti i kosovske Albance (koji traže punu nezavisnost, odmah i sada), još manje beogradske političare, kojima sve što nije “dvostruka široka autonomija” (za Albance u Srbiji, za Srbe na Kosovu) apsolutno neprihvatljivo.

Ostaće, naravno, za dalje tumačenje i “iščitavanje” poslednji (avgustovski) “izlet” Sande Rašković-Ivić da bi - ukoliko albanska i srpska strana istraju na svojim platformama - za Srbiju i podela Kosova bila prihvatljiva. To je, nema sumnje, bilo prvi put da se neko od srpskih zvaničnika izjašnjava u korist ideje koju je još poodavno lansirao Dobrica Ćosić, a zbog koje su ga svojevremeno “na nož” dočekali i najtvrdi srpski nacionalisti. Iako su se “eksperti” iz Koštuničinog i Tadićevog okruženja odmah ogradili od tog stava, odbacujući pretpostavku o puštanju probnog balona, pokušaj da se postupak šefice Koordinacionog centra za KIM prikaže kao “pogrešno tumačenje njenih reči” ili, pak, kao “njen neodgovorni samostalni potez”, ne samo da nije nikoga uverio da se o podeli kao varijanti uopšte ne razmišlja, već je delovao i krajnje neozbiljno, čak i komično. Doduše, Raškovićeva se više nije ovim povodom oglašavala (što je, takođe, indikativno), ali se ono što se znalo još mnogo ranije, sada, u samom finišu “bitke za Kosovo”, učvrstilo kao uverenje: da Srbija, ustvari, nije spremna ni za jednu opciju, čak ni za onu koju njen premijer tako “energično” zagovara - da je za Beograd prihvatljiva i najveća moguća autonomija kosovskih Albanaca koja, međutim, neće podrazumevati promenu granica Srbije. Koštunica, ipak, u valjanost i izvodljivost srpske zvanične platforme nije ubedio baš preterano ni domaće javno mnjenje (iako je ona pre svega njemu upućena), a pogotovo ne kosovske Albance, za koje je beogradsko državno tutorstvo već poodavno završena

priča, niti članice Kontakt grupe, koje su na samom početku saopštile da nema povratka na stanje od pre 1999. godine. Ne samo zato što srpska državna platforma o “širokoj autonomiji” ignoriše volju i raspoloženje kosovskog stanovništva (oko dva miliona Albanaca), već i prvenstveno zbog neskrivenih kalkulacija da bi kontrolu granica (prema Makedoniji i Albaniji) trebalo po svaku cenu održati bar dok se ne steknu istorijske pretpostavke, odnosno takve međunarodne okolnosti (među ostalim, novo jačanje Rusije kao svetske velesile) koje će omogućiti da se Kosovo i suštinski vrati pod jurisdikciju Beograda.

U tom kontekstu je i stalno ponavljanje poruke da nema tog srpskog političara koji bi potpisao gubitak Kosova, ali i “pretnja” da će, nezavisno od toga koju će odluku Savet bezbednosti UN doneti, Srbija u svim budućim ustavima zadržati odredbu kako je Kosovo njen sastavni deo. Time se u domaćoj javnosti ponovo podgrejava tzv. patriotska iluzija kako će se, eto, ustavom odbraniti ono što je u stvarnosti već poodavno izgubljeno, a međunarodnim krugovima poručuje da se Srbija nikad neće odreći Kosova, što znači i svesno odricanje od njenog ulaska u Evropu i svet (samoizolacija), ali i signal da “pravog mira na ovim prostorima neće biti sve dok se Kosovo ne vrati onome kome istorijski pripada.” Da li će tu poruku domaći glasači valjano shvatiti pokazaće naredni izbori (pre ili nakon utvrđivanja kosovskog statusa), dok će međunarodnoj javnosti preostati da nagađa - šta se sve krije iza ovakvog stava Beograda, njegova nemoć da prihvati realnost, odnosno da prizna da bije već izgubljenu bitku.

S druge strane, opet, mnogi međunarodni eksperti za Balkan procenjuju kako je, zapravo, reč o svojevrsnom blefu beogradskih političara, koji znaju da njihova platforma o autonomiji nema nikakve šanse da prođe, ali je uporno forsiraju nadajući se da će ona biti dovoljno “podsticajna” da omekša tvrdokornost međunarodne zajednice. Odnosno, da će velike sile ustuknuti pred mogućom opasnošću da se srpska politička i nacionalna garnitura ponovo lati svoje remetilačke uloge na ovim prostorima. I Koštunici i Tadiću, makar u poslednjju čas, u samom foto-finišu odluke o Kosovu, omogućući razmišljanje i o nekim drugim opcijama, pa i o onoj staroj, Ćosićevoj, podeli kosovske teritorije. U tom smislu, izjava Sande Rašković - Ivić za BBC, da Beogradu nije mrska ni ideja o teritorijalnom razgraničenju, jeste svojevrsno ispitivanje pulsa, a možda i i pripremanje terena za napuštanje platforme o “širokoj autonomiji”.

A, opet, može biti, ne mora da znači. Odnosno, da Beograd, ni sada, kada se najavljuje završna faza potrage za statusom Kosova, ne zna šta hoće (zna pouzdano šta neće), što znači da nema ni tzv. izlaznu strategiju, jasnu predstavu o tome šta učiniti ukoliko platforma dvojca Koštunica-Tadić ne dobije prolaz, što je već sada više nego izvesno. Ako je kojim slučajem podela u igri, nema ni pravog odgovora kakva će biti reakcija Srbije desi li se ono što je, takođe, iz sveta nedvosmisleno poručeno - da se Kosovo ne može deliti. I da valja pre razmišljati šta kosovski Srbi mogu maksimalno dobiti u procesu decentralizacije, a šta Beograd kao satisfakciju za ono što je Milošević još poodavno - prokockao. ■

Igrale se delije...

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Priča o Kosovu se polako završava na jedini način na koji odavno može da se završi. Kao i onu od pre šest vekova, Srbi gube i ovu, aktuelnu kosovsku bitku. Kao i onda, Kosovo ni danas nema ko da odbrani, a oni koji ga brane rade to tako pogrešno da ga svakim danom guraju sve dalje od sebe. Upravo i najviše zbog katastrofalno rdave i po naciju štetne politike beogradskih nacionalista, Kosovo će još malo, pa postati suverena država a vreme do tog dana se odavno meri mesecima. Možda će još neko vreme međunarodna zajednica kontrolisati tu suverenost, ali to ne menja suštinu. Srpski kleronacionalisti će izgubiti još jednu svetinju, srpski narod će skinuti još jedan kamen sa vrata. U glupoj i stotinu puta igranoj igri na sve ili ništa, Srbija je i ovoga puta dobila – ništa.

Igra na sve ili ništa je dobra stvar ako si veštiji od protivnika, ili si od njega jači, pa možeš silom da vratiš izgubljeno, ili naravno, ako bolje varaš pa uvek igraš na dobitak a protivnik i publika to ne znaju. Beogradski nacionalisti nisu ništa od toga. Veštinu nemaju, osim da do imbecilnosti stupidno ponavljaju da je Kosovo naše (tj. njihovo), da oni ne daju Kosovo, da oni nikada neće da potpišu nikakav dokument kojim se Kosovo daje bilo kome. Kao da je njihov potpis na bilo čemu ili pristanak na bilo šta ikome važan. Snagu takođe nemaju. Ona je, kao i vekovna slava srpskog vojnika i srpskog oružja zauvek potrošena, upropašćena i opoganjena u slavonskim ravninama i srebreničkim i metohijskim selima kada su dični junaci ubili, opljačkali, zapalili i silovali sve što je moglo da se ubije, opljačka, zapali i siluje. Srpski nacionalisti ne umeju više nikog ni da prevare, osim nas, nesretnih Srba u Srbiji. Još se jedino mi “primamo” na njihove laži, prevare i obmane. Njima još jedino mi verujemo i na njihove štosove samo još mi nasedamo. Zato Koštuničina igra na sve ili ništa oko Kosova uvek mora da bude i jeste jedno sigurno i veliko ništa.

Sa druge strane, stvari na terenu polako sazrevaju i raslojavaju se. Nešto se rešava samo od sebe. Srpski

korpus na Kosovu odavno nije više tako jedinstven. Linija razdvajanja je linija koristi ili štete od lojalnosti Beogradu. Sve više Srba na Kosovu se sve češće pita ne toliko šta to Beograd radi već zašto to radi i da li to što Beograd traži od njih koristi njima, kosovskim Srbima ili koristi Beogradu i njegovim kleronacionalistima. I odgovor na to pitanje polako sazreva i formuliše se. Sve su češći vapaji normalnih kosovskih Srba Beogradu da ih ostave na miru da se o svom budućem životu dogovaraju sa kosovskim vlastima. Sve više mudrih, očajnih i hrabrih ljudi zahteva od Beograda da prestane da ih brani i čuva. Rekao bih da se polako ali sigurno u srpskom kosovskom korpusu stvara opozicija nacionalističkom Beogradu jer će to biti jedini način da ti ljudi u novoj državi naprave normalne i za život neophodne kontakte sa vlašću, ali i sa svojim albanskim komšijama. Ja se divim tim normalnim i hrabrim ljudima, ali se i bojim za njih. Bojim se da bi po neko od njih mogao da se nađe u čitulji kao još jedna od žrtava “šiptarskih terorista”.

“Srpski” delovi Kosova su inače, čvrsto u rukama dve strašne sile. Prva su relativno otuđene tajne službe vojske i policije. Pripadnici bivšeg prištinskog KOG (kontraobaveštajna grupa) Vojske Jugoslavije i pripadnici Državne bezbednosti sa teritorije Kosova nesmetano “rade” u srpskim enklavama i tu su oni jedina stvarna vlast. Druga sila je kriminalna struktura jedne od vladajućih političkih partija sa severa Kosova koja uz ostalo kontroliše ilegalnu trgovinu sa kosovskim Albancima. Pretpostavlja se da je dnevna zarada nekoliko porodica koji kontrolišu sve kriminalne grupe oko pola miliona eura. Tim novcem se finansira matična stranka u Beogradu, ali i mnogi suludi nacionalistički poduhvati. Naravno, i čuvari mostova, spavači i sva druga nacionalistička struktura severa Kosova.

Jedan od aktuelnih projekata osovine Kosovska Mitrovica-Beograd je strategija šta raditi ako se obistine glasine da će Kosovo dobiti nezavisnost, a svi drugi planovi propadnu. Šta ako nas Rusi opet izdaju, ako Kinezi i ovoga puta budu gledali svoja posla, šta da radimo ako ostale pravoslavne zemlje i Belorusija nikome ne objave rat pa zbog svega toga, kao u narodnoj pesmi, mi opet ostanemo sami, a Kosovo pripadne “šiptarima”?

Predloga ima više. Svojevremeno se operisalo idejom da se nacionalizam Republike Srpske iskoristi za rešenje kosovskog pitanja na zadovoljavajući način. Ideja je bila da bosanski Srbi održe referendum o ocepljenju od Bosne istog dana kada i kosovski Albanci, i kad se rezultat pokaže pozitivnim da se to iskoristi kao kontraargument protiv kosovskog referenduma. Bilo je o tome ozbiljnih pregovora, mnoge mudre glave sa obe strane su razrađivale plan, čak su premijeri razmenili zvanične posete. Ta stvar je neočekivano propala jer je bosanskim Srbima došlo odozdo u glavu. Shvatili su da tim planom ni oni, ni njihova država ni njihov narod ništa na dobijaju, a mogu mnogo da izgube. Srpskim Srbima još uvek ništa nije došlo, iako igraju igru od koje

srpska država i srpski narod isto nemaju nikakvu korist, a svakodnevno i mnogo gube. Jedini koji od te igre imaju korist su srpski kleronacionalisti, jer imaju “žvaku” o svetoj zemlji i ugroženim Srbima, žvaku uz čiju pomoć će još neko vreme ostati na vlasti.

U novinama se sve češće pominje odbrana Kosova oružjem, ako drugačije ne bude moglo. Tu opciju pominju razni politički i ljudski cirkuzanti, ali i ljudi ozbiljne političke snage i realnih mogućnosti. Zapad je već preplašen i nema ozbiljne države koja svojim obaveštajcima u regionu nije dala prioritentan zadatak da ispituju mogućnost podizanja srpskog ustanka na severu Kosova. Šta je u svemu tome realno?

Tačno je da Zapad već neko vreme (može biti i dve zadnje godine) spekulise mogućnošću srpskog oružanog otpora na Kosovu. Relativno je poznato da Srbi na severu Kosova imaju određeni broj ljudi pod lakim oružjem, zna se i da taj broj može u vrlo kratkom roku da bude povećan za nekoliko puta, zna se i za neka skladišta oružja u Srbiji

U Srbiji ništa novo

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Leto u punom zamahu, a sudeći po štampi, ali i aktuelnim političarima, onima na javnoj sceni a posebno onima “iza kulisa”, vrelina sparnih dana kao da se “preselila” i u kabinete i u dedinjske vile gde su oni koji zapravo odlučuju o svemu. Svi kao nešto čekaju i kuju planove nade. U intermecu između Akcionog plana (za saradnju sa Haškim sudom), Plana plus (kako bi se izbegla obaveza, zna se koja iz prethodne stavke) kojim treba odobrovoljiti Brisel da se nekako preko reda uhvati taj voz za Evropu, primirja u Libanu, osluškivanja kremaljskih došaptavanja oko rešenja statusa Kosova ali, dakako, i drugih tema i dilema, budnog motrenja na sveže uspostavljenu samostalnost Crne Gore...

Evidentiranje (starih) problema tim više dobija na težini, pa se poduži spisak otvorenih pitanja, koji, bogu hvala, evo dve decenije, od Memoranduma SANU preko Osme sednice i poraza u četiri rata opterećuju Srbiju, ne rešava, ergo to tako staro-nova elita, ojačana prekaljenim četnicima, boljševicima i neostaljinistima, prikriveni velom navodne borbe (!?) za demokratizaciju, slobodu i evropejstvo Srbije, za vakat misli i dela. Da je drugačije, valjda bi Srbiji konačno krenulo, ne bi se vrtela u začaranom krugu laži i prevara, imala bi sopstveni ustav, uspostavila iskrene i prijateljske odnose sa zemljama iz okruženja posebno s onima na koje je atakovala – Slovenijom, Hrvatskom, BiH i Kosovom, stvarno bi

odakle bi na Kosovo mogli da krenu i minobacači, laki topovi... I..., to je sve.

Jeste Zapad zabrinut, ali pre svega za vreme koje bi Srbija izgubila podrškom jednoj takvoj avanturi. Jer, Zapad sigurno neće da se bori protiv naoružanih Srba, neće to, nažalost srpskih nacionalista, ni kosovski Albanci. Zapad će verovatno reagovati momentalnim kaznenim merama protiv Srbije. Te mere još uvek nisu jasno definisane, ali sigurno podrazumevaju povratak Kopnene zone bezbednosti, brisanje Srbije iz međunarodnih finansijskih organizacija i niz drugih mera koje su nam dobro poznate iz bliske prošlosti, a koje smo mi u Srbiju i popularno nazvali sankcijama. To naravno znači i još mnogo prolivene krvi, pre svega srpske, kao i obično bez ikakvog dobitka i ikakve koristi.

Druga grupa informacija koje dolaze sa Kosova govore o ubrzanju pripremi novog egzodusa Srba. Navodno je odmakao rad na izradi spiskova evakuacije ka severu, sve zato da evakuacija ne bi tekla onako haotično i stihijski

težila članstvu u evroatlantskim integracijama, Crkva ne bi presuđivala u državnim poslovima, Srbija bi osudila zločine počinjene u njeno ime, distancirala se i raskrstila sa pogubnom politikom, otvorila tajne DB, KOS i IB arhive, ne bi dozvolila da se povampireni ljotičevski fašizam tako opasno razmahne, progovorila bi javno i kritički o onima koji su pod sumnjivim oreolom još sumnjivijeg patriotizma osmislili pakleni velikosrpski plan, koji su još, da apsurd bude veći, ovenčani oreolom nedodirljivosti akademika, književnika, profesora univerziteta i inih kvaziintelektualaca, ljudi plitke pameti i kulture, provincijalaca, polupismenih i neobrazovanih “resavaca”.

Naravno da za analizu pobrojanih pitanja koja dugo tište Srbiju, prenoseći na mlade naraštaje golemi istorijski bagaž i teret propale, destruktivne, suicidalno-mazohističke, manijakalno-šizofrene politike, iako oni tome nimalo nisu doprineli. Zato ćemo samo ovlaš dotaknuti neka od njih, poput novog ustava. Već je izlizana priča o predlozima prvog zakona države, ili o dilemi (istu je svojevremeno Milošević “presekao” ne dopustivši višestranačke izbore pre nego što je učvrstio sopstvenu vlast ustavom, sada važećim) da li prvo ustav, pa izbori, itd., itsl., zanimljivo je nešto drugo – rasprava koja se u jednom trenutku razbukta oko toga – ko je komandant Vojske, da li šef države, ili premijer. Neki analitičari i kolumnisti su odmah istrčali s tezom o latentnom i oštrom sukobu između ova dva aktera na političkoj sceni Srbije. Malo je, međutim, opipljivih argumenata za takav stav, jer su obojica slatkorečivi kad obećavaju građanima bolji standard, ili brz ulazak u EU, pa se, zapravo, ne može govoriti o dijametralno suprotnim stavovima među njima. To pokazuje i odnos prema Kosovu. Šef države se, naime, nije oglasio nakon ospeznog intervjuja koji je premijer dao dnevnom listu

kao ona iz 1999. godine. Naravno da takva količina defetizma nije dobro dočekana u Beogradu. Beogradu trebaju Srbi na Kosovu, trebaju im ugroženi Srbi, Srbi koje albanski ekstremisti i teroristi ubijaju, siluju, proteruju, pale im imovinu. Sve ono što iz srpske nacionalističke kuhinje gledamo od polovine sedamdesetih godina. Ako njih nema, onda je to pravi poraz nacionalističke politike, onda to neminovno znači njihov odlazak sa vlasti. A to ne dolazi u obzir.

Govori se da je posle premijerovog povratka iz Amerike, kada mu je jasno i otvoreno rečeno kako stoje stvari, na sever Kosova i srpske enklave krenula grupa ljudi sa agitpropovskim zadatkom tipa “ostajte ovdje”. Trebalo je da objasne srpskom narodu da ipak treba da ostanu tu gde su, da ojačaju moral ljudi, da povrate njihovo poverenje u Beograd i u Vladu, ali i da, ako mogu, pokrpe razne pokidane mreže, da obećaju Srbima sve što može da se obeća bez obzira kako to glupo zvučalo.

Danas sa udarnom ocenom da se “nećemo odreći Kosova ni zbog EU”.

Sve ovo može se posmatrati iz dva ugla: prvi je vezan za predizborno taktiziranje po miloševićevsko-akademskim pravilima igre, po kojima je Kosovo, kao “najskuplja srpska reč” bilo najistureniji “pogon” manipulacije biračima, kao i srpskim građanima koji su na Kosovu živeli, ili i danas žive. Drugi ugao zadire u stvarna ubeđenja čiji koreni dosežu do memoranduskog velikosrpskog projekta. Njegov rodonačelnik, iliti “otac nacije” nebrojeno puta se oglašavao lamentirajući nad sudbinom “kolevke srpske duhovnosti”, predlažući, još šezdesetih, da se ista (kolevka) podeli, o čemu i dan-danas govori zajedno sa svojim istomišljenicima, kvalifikujući položaj Srba na Kosovu kao “genocid izvršen nad njima od strane Šiptara”, što predstavlja i jednu od memorandumskih odrednica. Pre tačno 20 godina, pomenuti akademik i pisac u razgovoru sa novinarkom Lj. Bulatović izjavio je: “Vi biste mogli da napravite sjajnu stvar za istoriju ovog naroda: da razgovarate sa ženama Kosova. Da vam pričaju o tome kako one doživljavaju i preživljavaju ove dane. Znaš li ti da je kontrarevolucija počela od male dece? Najpre su deca počela da brukaju, pljuju, da biju stare Srbe, koji njih nisu hteli da biju, da im uzvraćaju. Deca, maloletni Šiptari su počeli sa silovanjem Srpkinja na Kosmetu! (...)”!?

Nezaobilazni Ćosić je sveprisutan i danas, kao i u toku jugoslovenske krvave drame devedesetih. No, pravi istoričari, tek će suditi o njegovim akcijama, a bilo ih je, bogme, sijaset i oko Bosne, Slovenije, Hrvatske

Šta bi se moglo danas reći o odnosima sa Hrvatskom, ili Bosnom, Crnom Gorom, Makedonijom? Diplomatski rečeno, Srbija sa njima unapređuje odnose. Ali, ne treba preskočiti jedan detalj, na sam dan proslave “Oluje” u Hrvatskoj kao nacionalnog praznika, nacionalna televizija i TV B 92 emituju snimke likvidacije grupe Srba u Hrvatskoj tokom navedene akcije. Tajming

Naravno, i da im kažu da se strpe još malo. Još samo malo pa će neko od premijerovih mudrih savetnika otkriti tajnu istorije, pronaći zlatni ključ za volšebnu bravu na čudesnim vratima koja vode u Eden, da će baš oni, poput starih pronalazača-alhemičara otkrili flogiston, elemenat koji sve pretvara u zlato, da će otkriti ono što su stotine ljudi pre njih tražili stotinama godina, a nisu ga videli, niti mu se primakli, iako je to stajalo tu, pred samim očima sveta.

Očajan čovek veruje u sve, rekli su im psiholozi.

Ili, da skratim priču, može Srbija opet da zarati sa celim svetom i ne mora Srbija nikad da pristane na nezavisnost Kosova. Ali, mora, vreme je već, da prizna krah sumanute ideje i ideologije, koja je Srbiju dovela u sukob sa svim susedima, a onda i sa celim svetom osramotivši pri tome zanavek srpsko ime i pleme napravivši od nekada lepe i dobre zemlje, kako reče neko, jasnog, izubijanog gubitnika svetske istorije. ■

slučajno odabran? Snimci koji su prikazivani nekoliko dana uzastopce? Niko normalan ne bi ostao ravnodušan pred njima, dobro je da su se u Zagrebu hitno sastali tužiocima iz Srbije, Hrvatske i BiH (sumnja se da su zločine izvršili pripadnici boasnskih snaga), još bolje će biti kada se čitava stvar rasvetli i počinioci privedu pravdi. Ali, stradanja ne smeju biti zloupotrebljena u manipulativne svrhe, da bi se dokazalo kako su “i drugi, a ne samo Srbi, činili zločine”. Svaki zločin, i žrtva i egzekutor, imaju svoje ime i prezime, i tu je najmanje važna nacionalnost, osim u slučaju Srebreničkog genocida nad Muslimanima kao najtežim zločinom posle Drugog svetskog rata u Evropi. Taj su genocid počinili opet valja ponoviti pojedinci sa imenom i prezimenom i upravo se zato od Srbije traži da isporuči najodgovornijeg Ratka Mladića, Haškom tribunalu. Ne zato što je Srbin, već zato što je komandovao likvidacijom 8000 Muslimana u Srebrenici.

Kad je reč o Makedoniji, odnosi sa Skopljem su, slobodno se može reći, u senci crkvenog spora između Makedonske i Srpske crkve pri čemu Vlada u Beogradu nedvojbeno drži stranu SPC. A nije zgoreg podsetiti kako je svojevremeno ocenio tzv.makedonsko pitanje (u bivšoj Jugoslaviji) već citirani Ćosić: “Makedonski nacionalizam je po svojoj ‘naučnoj’ argumentaciji možda najveći ideološki apsurd savremene Evrope. Oni su sa republičkom teritorijom koju im je obeležio Tito, ignorišući istorijske, etničke i relevantne političke činjenice, izvršili makedonizaciju tj. eksprioprijaciju srpske srednjovekovne teritorije i kulture(...)”!?

Da Srbija nije lako “progutala” crnogorsku nezavisnost, te da je neće lako prihvatati ni ubuduće govori podatak kako na tamošnjim septembarskim izborima učestvuje i Šešeljeva partija. Zanimljivo bi bilo videti kako bi čelnici ovdašnjih stranaka u vlasti i opoziciji reagovali kada bi se na budućim izborima u Srbiji pojavila neka od crnogorskih partija s predlogom kako da se promeni aktuelni režim. ■

PIŠE: TEOFIL PANČIĆ

Prestup protiv tabua

Predsednik i premijer Hrvatske vedri, na proslavi pobede, predsednik i premijer Srbije turobni, na parastosu žrtvama – eto, tako to izgleda i ovog avgusta, kao i manje-više svakog prethodnog od “vojno-redarstvene akcije ‘Oluja’” s početka avgusta 1995. pa do danas. Ko bi, jelte, rekao da ti ljudi zapravo obeležavaju isti događaj? Dobro, odavno znamo iz antropoloških anegdota o primitivnim plemenima da njihovo shvatanje sreće i nesreće te dobra i zla ume biti prilično “relativističko” na onaj rudimentarni, tribalni način: “dobro je kada mi upadnemo u njihovo selo, pobijemo njihovu stoku i silujemo njihove žene, a zlo je kada sve to oni učine nama”. Samo što ovde nemamo posla s dražesnim urođenicima iz neprohodnih prašuma nego sa ozbiljnim, odraslim i obrazovanim ljudima u skupim odelima, elitnim reprezentima dveju – bar načelno... – demokratski ustrojenih evropskih zemalja koje gaje dobrosusedske odnose i hitaju famoznim “evroatlantskim integracijama”, sve se pretičući na otvorenom evrodromu.

“Oluja” i komentari, dakako, samo su vrh ledenog brega, one smrznute stenčuge ispod koje je ćušnuto sve što bi trebalo znati o “onome što nam se dogodilo”, ako ništa drugo, onda zato da nam se ne bi ponovilo. O tome se, međutim, po mišljenju beogradskog političkog, ali dobrim delom i intelektualnog establišmenta, nema šta odgovorno i racionalno raspravljati: na delu je posvemašnja *ciljana emocionalizacija diskursa* o prošlim ratovima i njihovim posledicama, pri čemu je narečena emocionalnost, dakako, ljupko *selektivna*: rezervisana je samo za “naše” žrtve, koje su jedine po defaultu nedužne. Manje zato što su žrtve, više zato što su naše... A kako to izgleda kad se radikalno prekrši ovaj tabu, odlično se da videti na primeru tričavih dveju rečenica koje se, u nedoba, usudio izreći jedan ovdašnji intelektualac i političar, a koje su izazvale jednu *lokalnu publicističku oluju*. Elem, Žarko je Korać baš u onim danima oko “jubileja” kontroverzne “Oluje”, kada isprovociran ovdašnjim (srbijanskim) apsolutnim, i apsolutno

doslednim izolovanjem, odnosno apstrahovanjem iz svakog realnog političkog i istorijskog konteksta priče o “Oluji” i egzodusu srpskog stanovništva koji je usledio, napisao i ovo: “Dakle, da li su sve žrtve iz kolone prognanika nevine žrtve? Imaju li neki od njih i vlastitu odgovornost za ono što se desilo?” Intenzitet i *specifični miris* provale sirove, razobručene javne mržnje koju je dobio kao odgovor mogla je iznenaditi i onoga ko je bio (nadobudno) ubeđen da je sve već video i čuo i da ga ništa više ne može zapanjiti.

Valjalo bi pročeprkati po ovim dvema rečenicama i onome što su proizvele, ali ćemo prvo, na kratko, nazad k motivu s početka teksta. Kako to da dve (bar uslovno) demokratske političke – medijske, akademske etc. - elite razdvaja takav *interpretativni zjap*, bez ijedne zajedničke tačke? Za jedne je “Oluja” veličanstvena oslobodilačka akcija nakon koje je, doduše, bilo nešto kolateralnih zločina nad civilnim stanovništvom, koji jesu za žaljenje, ali ne mogu baciti krupniju senku na sam The Događaj; za druge, “Oluja” je “veliki, nekažnjeni zločin” (V. Koštunica) i ništa više. Komentator “Feral Tribjuna” Marinko Čulić odlično je primetio da ono što nam veoma nedostaje kada je “Oluja” u pitanju jeste *prihvatljiva definicija*. Ona, dakle, koja ne bi ignorisala ili barem minimalizovala zločine koji su je pratili i fundamentalnu, dalekosežnu demografsku izmenu koju je donela (i koja nije da nije bila unapred ukalkulisana), a na drugoj strani, ne bi je tretirala ni kao nekakvo demonsko-apstraktno Zlo koje je, ničim neizazvano, došlo niotkuda i sudbinski zadesilo Našu Neupitnu Nedužnost. Prostije kazano, definiciju koja bi “Oluju” vratila u istorijski kontekst, i uzela u obzir stanovite istorijsko-političke zakonitosti i kauzalnosti. E, tu se vraćamo ka Koraćevom “strašnom” dvorečeničnom iskazu.

Kada jedna prosta tvrdnja - čak, pre dilema nego tvrdnja – izazove ovakav histerični *odlepitis*, to obično znači da je pogodila, bupnula pravo u epicentar jednog *dogovornog tabua*, jedne zaguljene *omerte*. Zato te dve rečenice valja

doslovno izgaziti, zdruzgati ih kao da ih nikada nije bilo, jer ako im dopustiš da prežive u jednom komadu, mogle bi i da počnu da *deluju*. A šta to konkretno znači? Pa, samo to da bi se i ovdašnja, već dobrano “kodifikovana” priča o “Oluji”, a onda posledično i o devedesetima u celini, mogla vratiti iz mitsko-žrtvoslavno-narcističko-samosažaljivog u racionalan diskurs. Od čega, uzgred, bezbrojne stvarne žrtve “Oluje” ne bi ni na koji način *simbolički štetovale*, ne bi zbog toga bile manje žrtvama. Kada Korać, vaistinu pomalo netaktično koristeći baš emotivno mobilišuću sliku “kolone prognanika”, dopušta mogućnost da bi poneko iz te kolone i sam imao nekakve odgovornosti pred ljudskim i Božijim zakonima, on čini Strašan Prekršaj koji čini svako ko bi da o devedesetima raspravlja izvan mitskih matrica, podsećajući i stari i novi beogradski establišment na neke *tvrdokorne mrlje*, pardon, činjenice. Recimo na ovo: zaumna iredentistička tvorevina Republika Srpska Krajina (koja je bila strukturirana kao svojevrsni politički i ekonomski parazit iliti poluoficijelna ekstenzija Republike Srbije) nastala je sasvim *divlje*, unutar međunarodno priznatih granica Republike Hrvatske, i svakome je normalnom još 1991. – kamoli 1995. – bilo jasno da će ona morati da bude ili demontirana milom, ili skršena silom. Ovo prvo, kako znamo, nije moglo biti sprovedeno, znano je i čijom sve zaslugom. Sastavni deo konstituisanja RSK bilo je *masivno etničko čišćenje* (“egzodus”, jelte) hrvatskog stanovništva sa tih teritorija. Bio je to jedan, što bi rekao Koštunica, “veliki, nekažnjeni zločin”. Dakako, ono nije bilo stoodstotno, pa ste u Krajini mogli zateći ponekog preostalog Hrvata “koji živi i niko ga ne dira”, ali ste isto tako posle “Oluje” mogli naći ponekog “preteklog” Srbina, tako da to nije ozbiljan argument. Cela je RSK, dakle, direktan proizvod vojno-policijske sile i etničkog čišćenja, da bi skončala kao – šta? Kao žrtva vojno-policijske sile i etničkog čišćenja. Leto i jesen 1995. surova su replika na leto i jesen 1991, a u kojima su poletno sudelovali mnogi koji će četiri godine docnije natovariti stvari u traktor i krenuti u neizvesnost, zajedno sa onima – daleko brojnijima, uvek je to tako – koji na ono što se dešavalo nisu nikako uticali. To je ono što ćete pronaći u dvema famoznim Koraćevim rečenicama, samo ako se usudite da tražite. Dakako, lakše je i komfornije ispuštati *urlike mržnje*.

Koraćev je greh u tome što implicitno, kroz jedan do (otrežnjujuće) banalnosti prost iskaz, vraća diskurs o *ratu i posledicama* na teren političkog i realno-istorijskog, tragajući za uzrocima i konsekvencama, ukazujući na čovekovu odgovornost za posledice njegovog (ne)činjenja. Onima koji su zbog toga toliko pobesnili nije do čuvanja apriorne, takoreći “metafizičke” nevinosti ama baš svih i svakoga iz “kolone prognanika”: ono što ih žulja je fakat da znaju da odgovornost na tom užasnom mestu tek počinje, a zatim se *penje*, i ne zaustavlja se sve do elitnih beogradskih salona jednog besramnog vremena. ■

Novi izazovi – stare navike

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Decenijama smo slušali priče o tome kako je izgledalo “oslobođenje” 1944. i 1945. Kako su oslobodioci zaposeli najbolje kuće i stanove i iz njih izlazili jedino ako nisu imali sreće i na vreme ukapirali partijski trend. Osamdesetih se otvoreno govorilo o “crvenoj burožaziji”, što je, ponekad, imalo i svoju cenu, a nezaboravnih devedesetih, credo Miloševićeve opozicije bila je svetost privatne svojine, denacionalizacija i, navodno, nekorumpirana i od prethodne, drugačija politička elita demokratske Srbije. Koja, dok se bori protiv diktatora pa i kad ga pobedi, nikom neće oteti ništa... Između toga, često se pisalo o životu zapadnoevropskih državnika, gde je građanska levica sve češće dobijala izore. I, kako italijanski predsednik Sandro Pertini, nekadašnji partizan, živi i dalje u svom rimskom potkrovlju...

Otimačina je, inače, odavno kažnjiva stvar, ali više i nema tako brutalnu formu. Pa smo, s početkom tranzicije, videli čari Miloševićeve “burazerske” privatizacije, gde nije otimano nego je “davano”, sve u zavisnosti od umiljatosti i bliskosti vladarskom paru. Opozicija, ona koja se najduže opirala otvorenoj saradnji sa režimom i participaciji u izvršnoj vlasti, ostajala je tako “na suvom”, a bez novca, makar i minimalnog ne može se organizovati politički život. Tako su se stranke snalazile već prema svojim, navodnim “ideološkim”, orijentacijama. Četnička dijaspora, “uspešni biznismeni” i na kraju, obilna pomoć država i institucija demokracičnijeg i za život ugodnijeg sveta... Već tada je stvarana nova “politička klasa” koja će, u mnogome, pokazale su to i poslednje godine, parirati vlasničkim ambicijama Familije. Nesložna i, kaobajagi, politički strašno divergentna opozicija, otezala je ozbiljan obračun sa režimom i nekoliko puta, vidljivo, pustila niz vodu svoje opozicione kolege. Ali, u jednom je većina opozicionih lidera bila složna: svoje kuće, stanove, automobile, garderobu, svakako su kvalitetom, ako ne i količinom pratili “staru” političku elitu, koja je u Miloševićeva doba, dobila samo krajnji izraz zavisti onih koji su dobijali tek mrvice sa stola prethodne nomenklature...

Pobede na lokalnom nivou, u opoziciji devedesetih, stvorile su lokalne moćnike koji, objektivno, nisu imali veliku, ni dovoljnu vlast, ali su zato imali moć... Ono što im nije davao Beograd, davali su građani koji su ih birali. Još uvek traje istraga o stotinama stanova koje je dugogodišnja lokalna vlast koju je predvodio SPO, podelila i onima kojima je trebalo i kojima nije... Danas se prvi napadaju, a o drugima se čuti...

Nakon pada režima, došlo se do prave vlasti, sa starim navikama i novim izazovima... Zato je svakom

političkom protivniku, u zemlji bez ozbiljnih i nezavisnih institucija, lako da štancuje afere. Posle onih koje su pratile vlade Zorana Đinđića i Zorana Živkovića, ni ova na čijem je čelu Vojislav Koštunica, iako njeni ministri tvrde suprotno, do guše je u skandalima. U onima kojima kumuje sama i onima koje joj “pakuju” drugi. Sad, dok je sve ono što je dolazilo od izvršne vlasti, završilo u istrazi i komplikovanim dokaznim postupcima, ljudi iz Vlade i njoj bliski iz opozicije, priupituju se za neke, pilično očigledne, stvari. Kao što je kupovina luksuznih stanova i kuća usred ministarskih i “ostalih” mandata, za šta se u slučajevima nekih ministara, njihovih zamenika, pa i guvernera NBS, ne interesuje samo žuta štampa.

Slučaj Tomislava Nikolića, Šešeljevog “dopredsednika” nikako nije ostao nezapažen: konačno su oni koji su nešto znali o tome da je Nikolić nedavno značajno uvećao porodične nekretnine u Beogradu, došli na pravi trag. Ni on, ni SRS, ne demantuju da je Nikolićeva najuža familija naprasno postala vlasnik dva velika stana u novogradnji na beogradskom “Menhetnu”, oko novih poslovnih, sportskih, bankarskih i *mega store* zgrada na Novom Beogradu. Od kupca službenog državnog stana od 189 kvm koji je dobio kao potpredsednik jedne od vlada Mirka Marjanovića, na koji je, navodno, platio ekstra profit, prepošteni Toma, napravio je, ne zna se kako, kvadraturu od više od 200 kvm! Koliko su mu u tome pomogli vešto orkestrirani odnosi toplo-hladno sa aktuelnom vladom, još niko nije postavio ni kao pitanje. Prepošteni srpski radikali, isti oni koji su godinama, i tajno i javno, radili sa Miloševićem, isti oni koji su olešili budžet za najviše iznose poslaničkih putnih troškova u obe skupštine, ne da nemaju problema sa kupovinom hleba od 30 dinara, nego ni sa mnogo većim izazovima: kupovinom više stanova odjednom, za, pogodite koliko stotina hiljada eura? Sa druge strane, u komšiluk Nikolića, sele se i ministar za privredu i privatizaciju, ministar za kulturu, zamenik ministra za ekonomske odnose sa inostranstvom... O već stotinu puta prežvakavanoj priči o dedinjskoj vili guvernera NBS, da ne pominjemo opet sve natenane, iako, nekako, ne možemo ni da zaboravimo... I šta je tu problem, pitaju oni? Zar nismo imali gde da zaradimo? Pa mi smo, kako ko, svi vešti ljudi: imamo pekare, uspešna društvena preduzeća u privatizaciji, deonice, pa radili smo za strance, u stranim bankama, prevodili, savetovali za, za naše prilike, velike pare. Zar da nam zbog toga i dlaka fali sa glave? Naravno da ne sme...

Ne samo da ne sme, već i ne može. Najnovija srpska politička elitna klasa, napravila je evropske zakone po srpskim potrebama. Zakon o sukobu interesa, jedan od najvažnijih u borbi protiv korupcije najviših predstavnika naroda, ima više “rupa”. Jedna od njih je, kako su nas obavestili oni koji bi zakon neposredno trebalo da sprovede, jeste i ta da je, u suštini, neprimenjiv. Republički odbor za sprečavanje sukoba interesa, ne može da se bavi, niti kome da naloži, da pročešlja trenutno imovno stanje državnih funkcionera. O tome on ne zna i ne bi trebalo ništa da zna, jer su, “državnici”, dužni da sami prijave svoju imovinu na početku i kraju mandata. Ali, ova obaveza, da stvar sa kontrolom nezakonitog

bogaćenja u politici bude još gora, nije “profunkcionisala”. Većina prozvanih i zakonski obaveznih, ni do danas to nije uradila. Zašto bi? Skoro će i kraj mandata, prijaviće onda... A šta je bilo na početku, to smo preskočili... Gotovo da se kao primer uzme “čestiti” Bogoljub Karić koji je se u svojoj beskrajnoj naivnosti u vlastitu nedodirljivost i iznenadno stečene političke procenite, medijima pohvalio da mu je mesečna plata, koju dobija od Mobtela, 200.000 eura! Pa sad, ko je tu i kako “pošten”? Ovi, potonji koji su za dvesta-trista kvadrata morali i da se “udubljuju” u politiku jedne krajnje neefikasne vlade, naučili su nešto od prepodobnog Bogoljuba koji sad, sve zbog iskrenosti, ne može da se izležava ni u jednoj od svojih ovdašnjih vila i preskupih apartmana... Mislili su da je dovoljno da se prikaže kaćiperno bogatstvo Karića, koje je svima bolo oči, pa da njihove “sitne” grehe niko ne primeti? Odlazi vlast, ostaje tokom nje, stečena imovina...

Ako i nije sasvim tako, krajnje je čudno, da ne kažemo drsko, uvredljivo i “nepopularno”, kupovati luksuzne kvadrate usred rešavanja teških briga jedne siromašne zemlje...

Šta drugo, nego posumnjati da je nešto kapnulo baš za vreme “uspešnog mandata”, “najbolje privatizacije” i sličnih događaja. Kako se to zove: zavisi od konteksta. Jer, zakon je neprimenjiv. Da je primenjiv, bilo bi bar straha od njegove primene, pa bi neopisivo uspešni naši ministri i guverneri, opozicioni prvaci, Familija, šira i uža, već morali nešto da objašnjavaju. Kako javnosti tako i “institucijama”. Već u ponašanju novih vlasti prema biznis i političkoj eliti Miloševićevog vremena, bilo je dovoljno znakova koji su ukazivali da neće biti nikakvog ozbiljnijeg preispitivanja njihovih “zasluga”. Ni ova vlada, uprkos svim aferama i “otkrićima”, nije uradila ništa vredno pažnje. Tako supruge ubijenih prvaka Zemunskog klana, sada tuže državu za objekte srušene u vreme vanrednog stanja. Sa pravom, jer nije urađeno, bar ne na vreme, donošenje zakona o konfiskovanju imovine onih koji su je stekli protivpravno, u ovom slučaju na najgori mogući način. Ne samo da se ništa pomena vredno ne preduzima da se uhapse preostali članovi *klana* koji, očigledno je, nastavljaju sa “poslom”, već će, sasvim je moguće, država morati da plati veliku odštetu za porušene objekte...

“Neću te dirati, a ti čuti i uživaj”, bilans je odnosa Miloševićeve opozicije prema njemu i njegovima... Da je bilo i jeste tako, obelodanio nam je stambeni slučaj generala Dragoljuba Ojdanića, koji je tek pre samog početka suđenja, otputovao, sa dugog odmora, na suđenje u Hag. Za sobom je general ostavio pozamašnu imovinu. Od 59 kvm koje je kao oficir nevelikih šansi da se ikada u ondašnjoj JNA uspe do vrhova oficirske karijere, po dolasku pod direktne Miloševićeve skute, a pre početka rata na Kosovu i bombardovanja NATO, “prištedeo” je čitavo bogatstvo u nekretninama. Ono što javnost, donedavno, sve do kraja odugovlačenja da se ode na suđenje, nije znala, jeste da je bivši načelnik Generalštava JNA, godinama nakon odlaska sa komandne funkcije i penzionisanja, uživao u raskoši službene rezidencije. U njoj je ostao do polaska na suđenje, uz pretnju da se on i familija neće, ni pod kojim uslovima iz rezidencije iseliti,

dok mi se ne preuredi njihova, gotovo isplaćena, 322 kvm velika vila, u jednoj od najpoznatijih dedinjskih ulica. Iako je i ovo dovoljno da se zapitamo, šta se u naše ime radi i kako se dozvoljava zloupotreba državne imovine, čuđenju nema kraja. Tako saznajemo da Ojdanić ne ucenjuje bez razloga: još u decembru 2000, potpisao je sa Ministarstvom odbrane fini i “pošten” ugovor: da izađe iz rezidencije koju imaju pravo da koriste samo načelnik Generalšaba, ili ministar odbrane, ponuđeno mu je da do nove basnoslovne nekretnine dođe “pošteno”: deo jednog od svojih stanova koje je dobio nakon onog dvosobnog na Ceraku, da zameni za odgovarajući deo vile od 322 kvm, takođe na Dedinju, a da za uživanje u ostatku vile od 280 kvm, plaća mesečnu kiriju nešto manje od tadašnjih 100 DM, tačnije 2787 dinara! Ovakva “fer” i sasvim kapitulirajuća ponuda nove vlasti čoveku za kojeg se znalo da će, kad-tad, završiti na haškom suđenju, može da se tumači na više načina: kao izraz nečije zahvalnosti za generalov kukavički i zločinački “patriotizam”, ili kao kupovanje indulgencija kod generala koji bi mogao “da progovori”. Uz viletinu, penzioner je dobio ono o čemu svi drugi njegovi “sapatnici” ne mogu da sanjaju ni kao o dobitku na lutriji i greb-greb karticama: tadašnjih 100.000 DEM da se pomenuta vila preuredi i prilagodi novostečenim sofisticiranim navikama jednog, po velikoj nuždi, Miloševićevog “stratega”. Zašto onda da se čudimo što, ovih dana, ova priča ima najsrećniji mogući kraj... Njegove pretnje su urodile plodom: uz mesečnih tri hiljade dinara kirije, general koji je u punoj uniformi kunjao nad Miloševićevim odrom, postao je, za kratko vreme i uz više nego simboličnu nadoknadu, vlasnik svih 322 kvm!Ali tu ovoj priči nije kraj: spremajući kofere za haški put, general je još jednom zapretio: niko se od njegovih neće seliti iz ministarske rezidencije, dok mu se vila u vlasništvu ne opremi kako bi trebalo. Onih 100.000 eura, uzeo je, valjda, kao generalski džeparac... I još nešto, tek da se doda: poslednji načelnik Generalštava VJ, morao je da se, zbog Ojdanićevog dila sa državom, smesti u kuću za posluđu...

U Srbiji još uvek nije procesuiran nijedan slučaj korupcije političara, iako je toliko vidljivih znakova da je nje, ne samo bilo već da je i dalje ima. Korupcija ovde ima više pravaca: ne samo da bogati korumpiraju one koji donose odluke – političare, jer ovde nema stabilnog i nezavisnog visokobirokratskog aparata, već i političari preko “svojih biznismena” obavljaju najvažnije državne poslove, polujavno, poluzakonito, nagrađujući poslušne. Slučajevi haških optuženika koji su “dobrovoljno” otišli u pritvor, među kojima je i bogati penzioner sa epoletama, Dragoljub Ojdanić, polupriznanja da su im, uz državne, tom prilikom ukazane i neke druge počasti, ostalo je na margini interesovanja pravosuđa, a i javno mnjenje je, poklanjanje stanova i automobila putnicima za Hag, manje-više odobravalo. Da li se tada radilo samo o obećanju da će se o njihovim porodicama i odbrani brinuti država ili se javno poklanjanje automobila i polutajno hvalisanje da se davalo šakom i kapom patriotama rata od patriota ratnog biznisa, dešavalo uz inicijativu i na molbu političkog vrha?

General Ratko Mladić je, takođe, čovek sa pozamašnim nekretninama. Uz grandioznu vilu u Beogradu, poseduje i stan u kome su mu, do pre mesec-dva, živeli sin i njegova porodica. Sin, saslušavan u vezi sa potragom države za ocem, opisuje se kao uspešan biznismen koji se, ovih dana, preseljava u novi, udobniji stan. Njegovoj porodici je, kažu upućeni, dosta da žive u soliteru. Žele miran i udoban život, jer su u stanju da ga sebi obezbede. Sam general Mladić, do okrunjenja slavom novog Mišića, posedovao je dva manja stana, u Sarajevu i Skoplju. Oba je uspeo da na vreme proda i kupi jedan u Beogradu. Bela vila je, očigledno, posledica “ratne sreće”... A pčelarnik kod Valjeva, “hobi imanje”... To je ono što može videti svaki građanin ako prošetna pored plodova ove ratne sreće, a neinteligentno je pretpostaviti da “sreća” nije samo ono što se prikazuje, nešto je ostalo i za uži krug...

“Snalazljiviji” političari, poštteni po rođenju, svoji na dedovini, predupređuju ogovaranja “priznanjem”. Tako ministar za kapitalne investicije najavljenju pojačanu kontrolu tempa bogaćenja uz vlast, bar onog vidljivog golim okom, unapred priprema na razmere svoje imovine. “Imam pet kuća”, kaže ministar i 6000 evra mesečnog prihoda od izdavanja na koji, kako kaže, redovno plaća porez. Ministar se, što je sigurno sigurno je, zadržao na svom rodnom kraju, gde je *number one*, toliko godina: sve kuće su u Čačku i okolini. Živi na istoj adresi čitav život, sve time objašnjava ministar. Kritičari Ilića tvrde, međutim, da je ministar poslednjih godina, baš u vreme mandata, dopunio objekte upadljivim izrazima luksuza: bazenima, otvorenim i zatvorenim i sličnom. Tačno se ne zna čime, sem ono što je vidljivo sa ulice: novinari su, sa kapije, oterani... Nisu se lepo najjavaili i predstavili, objasnio je ministar. Kao što je, jelte, red u otmenim, pa još domaćinskim i kolenovičkim, kućama...

Iako ćemo se još načekati da se ove stvari rasprave, a današnje nekretnine će ko zna koliko puta za to vreme promeniti vlasnike, jer se tako najlakše sačuva sve što je stečeno na sumnjiv način, odavno je jasno da je neuspeh opozicije Miloševiću tokom dugih deset godina temeljnog upropaštavanja i života i imovine, i u tome što je ona, vadivši se na navodne teško spojive “načelne” i bog-zna-kako teorijski potkovane razlike, najviše mislila na dubinu vlastitog džepa. Ne članstvo, sluđivano tim navodnim, velikim principijelnim neslaganjima njihovih stranaka, već “elita”, klasa političara koji su već imali, osim nekritičkog divljenja svog članstva, takozvanog “liderstva”, i kao opozicionari, priličan broj “privilegija”. Bilo je ponekad lagodno, ponekad opasno, pa i po živote, ali mnogima se isplatilo. I pre i posle 5. oktobra. Oko plena, okupljala se i razilazila srpska “politička klasa”. Zato joj ni danas ne smetaju ni ubistva političkih protivnika, da se, sa dojučerašnjim “krvnim” neprijateljima oko plena slože i “umnože”. Koliko može u tome im pomoć pruža i sadašnja opozicija, ne odričući se najunosnije karte: srpske verzije patriotizma. *Hard* ili *light* varijante. U srpskoj politici ima i drugih: ali oni nikada nisu bili deo ove “klase”, pa ni glavnog toka srpske politike. Marginalcima, neka nešto udeli dobri Bog. ■

Borba za prevlast

PIŠE: STIPE SIKAVICA

U času ispisivanja ovog teksta, dakle 20. augusta, iz “administracije” predsednika Srbije Borisa Tadića javljeno je da je predsednik formirao svoj Vojni kabinet. Ako je među političarima i među vojnim ekspertima preovladalo mišljenje da je taj “savetodavni organ preko potreban predsedniku”, e da bi “lakše i efikasnije donosio odgovarajuće odluke u sferi komandovanja Vojskom” – kao što jeste – onda bi to, prema ovdašnjoj praksi, trebalo da znači da javnost tu više nema šta da se pita i da tu činjenicu primi “k znanju”.

Pa ipak, možda bi se makar u nekoj stidljivoj formi moglo provući pitanje: uz dužno poštovanje vojnih i inih eksperata, da li je baš nužno i racionalno da se formira taj Kabinet s obzirom na to da će predsednik u svojstvu vrhovnog komandanta biti u neposrednoj subordinatnoj vezi i sa načelnikom Generalštaba, i sa ministrom odbrane, i sa (za pretpostaviti je) čelnicima vojnih bezbednosnih agencija, odnosno službi. Zatim, predsednik već ima savetnika za odbranu, a verovatno će on (predsednik) i rukovoditi Savetom za nacionalnu bezbednost (o kojem telu ćemo koju reč nešto kasnije). Konačno, ne treba zaboraviti da Vojska konstantno lamentira nad svojim siromaštvom, grcajući u dugovima, a, s druge strane, reforma zahteva radikalno smanjenje njenog brojnog stanja.

Osim, ako Vojni kabinet nema i neku drugu svrhu: da bude još jedna uporišna tačka predsedniku Republike u odnosu na (ipak) postojeću dilemu – ko (treba da) komanduje Vojskom Srbije! (Istina, Ustav to pravo daje predsedniku države, ali praksa nam je svedok da se u neuređenoj državi Srbiji Ustav krši, odnosno da se poziva na nj u zavisnosti od ličnih i parcijalnih interesa.) Doduše, ministar odbrane Zoran Stanković je početkom augusta izjavio Tanjugu da “borba oko prevlasti nad Vojskom Srbije ne postoji”. Međutim, on ni najmanje nije bio ubedljiv, što se moglo zaključiti i iz niza njegovih zbrkanih i protivrečnih izjava. Naime, taman kad smo pomislili da je najzad pronađen odgovor na pitanje ko (privremeno) komanduje Vojskom Srbije dok se ne donesu bazični zakoni (o Vojsci i o odbrani, čiji se nacrti odavno kisele u čekaonici parlamenta) kojima će taj problem definitivno biti skinut sa dnevnog reda – ministar odbrane je dao nekoliko, u najmanju ruku, problematičnih tvrdnji koje su u javnosti izazvale pravu zbrku, razne spekulacije i političko varničenje između dve struje izvršne vlasti u odnosu na pravo komandovanja Vojskom. O čemu je reč?

Polovinom jula je nagovešteno da će u septembru (naravno, prema reformskim standardima) biti

formirana specijalna brigada Vojske Srbije u čiji bi sastav ušli najbolji profesionalci dosadašnje 63. padobranske i 72. specijalne brigade, delovi antiterorističkog odreda “Kobre” i srpski kadar iz 82. antiterorističkog pomorskog centra iz Kumbora. Okosnica brigade trebalo bi da bude antiteroristički bataljon sa oko 1000 specijalca. Objašnjavajući detaljnije profil i zadatke tog bataljona, ministar Stanković je 4. augusta, na borbenoj smotri 72. brigade u Pančevu, izjavio da će bataljon biti “pod komandom premijera Srbije”! Iz vedra neba, pa u rebra! Ko je doneo tu odluku?

Umesto odgovora na to pitanje, Stanković je odmah pokušao da tobože obrazloži izrečenu tvrdnju. Međutim, sve se dublje uvlačio u klupko protivrečja: “Ne želimo da postoji pravni vakuum u radu Vojske. Moramo da radimo i izvršavamo zadatke koje od nas očekuju država i građani.” Teško je poverovati da ministru nije jasno da, ako nema zakona kojima bi se veoma precizno definisali mesto i uloga oružane sile u društvu i državi – ona, želeo to neko ili ne, deluje u praznom pravnom prostoru, jer zakoni (čije donošenje tako vešto eskivira vladajuća garnitura!) ne mogu da se zamenjuju surogatima bez težih posledica i po vojsku, i po bezbednost države i društva. Najposle, ministar je prvi čin te vojne parade završio “biserom”, rekavši da to rešenje (tj. da će onaj bataljon biti pod premijerovom komandom) “predviđa vojna doktrina”! Zbilja, tu je svaki komentar izlišan. Jedino nije jasno o kojoj je doktrini reč. Nije li to, možda, ona ista Vojna doktrina koja je usvojena još dok je bila u životu državna zajednica SCG, i koju je baš ova Vlada Srbije pokušala da (zlo)upotrebi kao jedan u nizu “argumenata”, e da bi na svaki način zadržala Crnogorce u bratskom zagrljaju?

Kao što se moglo i očekivati, u drugom činu predstave usledila je reakcija iz kabineta predsednika Republike. Nastupajući u predsednikovoj prethodnici, njegov savetnik za vojna pitanja Bojan Dimitrijević je iz oportunih razloga Stankovićevu tvrdnju smestio samo u okvir – “lapsusa”! Ali je zato “vrhovni komandant” Boris Tadić zagrmio artiljerijom: “Skupština Srbije jedina odlučuje o upotrebi vojske, a predsednik, faktički, to prevodi u relanost. Dok sam ja predsednik nema dvojnog komandovanja, toga nema ni u jednoj zemlji na svetu, jer je dvojno komandovanje opasno!” Pančevačka komedija je imala i treći čin.

Pošto su oni koji su mu sugerisali da na javnoj sceni nastupi onako kako je nastupio, shvatili da je njihov “probni balon” lako i brzo izbušen, ministar Stanković se pokajnički, javno, i to pred televizijskim kamerama, povukao rekavši kako “oružanim snagama Srbije rukovodi predsednik Republike” i da “to nikad niko nije dovodio u pitanje i narušavao”! Ministar se u istom dahu pokajao i pred neidentifikovanim “političkim grupacijama”. Pa je priznao da je “prilikom posete specijalnoj jedinici u Pančevu pogrešio u izjavi (*nota bene!* S.S.) – da je vojna doktrina potpisana”, pa da je “na taj način izazvao buru

kod nekih političkih grupacija”, i zato se izvinio “onima” koje je “povredio”. I, onako više uzgred, izvinio se i “građanima Srbije”. Ko je razumeo, nosi šnur.

Dakle, Stankovićev neslavni javni nastup u Pančevu krcat je paradoksom i apsurdom, i višestruko je indikativan. Kao prvo (no ne i najbitnije), on bi da se izvini građanima, jer ih je uvredio “pogrešnom izjavom”, a i samo njegovo tobožnje izvinjenje je uvreda jer, takvo kakvo je, predstavlja atak na zdravu pamet. Drugo, da bi njegova osnovna tvrdnja (da će onim bataljonom vojnih specijalaca komandovati premijer) delovala kako – tako uverljivo, on ju je obložio finom oblandom: kako je, eto, “to još jedan dokaz da je Vojska pod komandom civilnih struktura”. Tačno. Ali to nije model demokratske nego partijske civilne kontrole kakvu je praktikovao i Slobodan Milošević. Tim više, jer građani ni u naznakama ne učestvuju u toj kontroli. I tim više, jer je ministar odbrane i ovom prilikom demonstrirao svoju neskrivenu privrženost srpskom premijeru.

Treće i najbitnije, pančevačka predstava je pokazala da se najveće i najuticajnije ovdašnje političke partije bore (i) za primat nad Vojskom. No, za takvu tvrdnju ima i drugih argumenata. Na primer, (ne)funkcionisanje Saveta za nacionalnu bezbednost. Iako je Savet formiran još početkom prošle godine, on nije profunkcionisao iz više razloga, a najvažniji je u tome što predsednik Tadić (odnosno DS) i premijer Koštunica (odnosno DSS), nisu mogli da se dogovore ko će predsedavati sednicama Saveta, tačnije – ko će rukovoditi tim telom. I, evo, sada, nakon što je i Srbija postala samostalna država, kažu da su se stekli svi uslovi da se Savet za nacionalnu bezmednost “stavi u funkciju”. Ali, osnovna dilema je ostala: pod čijom će “komandom” biti Savet – predsednikovom ili premijerovom!

Iz stranačkog nadmetanja za prevlast nad Vojskom (koju utakmicu ni srpski radikali nipošto ne posmatraju sa strane) iskristalisala su se dva osnova viđenja oružane sile. Krajnje simplifikovano govoreći, pristalice savremenijeg gledišta su svesni da je Vojska – promenom bezbednosne arhitekture i na globalnom i na regionalnom planu – izgubila klasičnu funkciju, pa se zato primarno i upinju da zagospodare nad vojnim službama bezbednosti (koje i dalje “izmiču kontroli”) i nad specijalnim jedinicama. Po drugom, konzervativnom mišljenju, Vojska Srbije bi ponovo mogla da bude uvučena u nekakvu ratnu avanturu, što su tu skoro ponavljale (rato)vođe srpskih radikala. (Nažalost, glas radikala nije usamljen.)

Dakle, sve nam to govori i o tome da je Vojska Srbije još u znatnoj meri – politizovana oružana sila. I veliko je pitanje da li politički establišment Srbije zaista želi reformisanu Vojsku, i da li se stvarno opredelio za strateški pravac koji Vojsku i državu vodi ka evroatlantskim integracijama. ■

Država u službi nepravde

PIŠE: BOJAN TONČIĆ

Građani često, uprkos presudama Suda i odlukama Komiteta ne uspevaju da dođu do satisfakcije, država plaća penale i ne pokazuje nameru da kazni bilo kog službenika, policajca ili sudiju zbog toga što je svojim činjenjem ili nečinjenjem naneo sramotu državi i oštetio budžet

Žrtve bahatosti države i njenih nameštenika, ideološkog, korumpiranog i kadrovski devastiranog pravosuđa, nasleđenog iz vremena vladavine Slobodana Mološevića, sve češće traže zaštitu međunarodnih institucija. Slučajevi onih upornijih, kada se iscrpu svi domaći pravni lekovi, dolaze do Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, Komiteta Ujedinjenih nacija (UN) protiv torture i Komiteta UN za ljudska prava.

Široka je lepeza krivičnih dela koja presuđuju ove institucije, od torture, preko zloupotrebe službenog položaja, do opstrukcije u pravosuđu i neizvršenja odluka Evropskog suda i Komiteta.

Građani često, uprkos presudama Suda i odlukama Komiteta ne uspevaju da dođu do satisfakcije, država plaća penale i ne pokazuje nameru da kazni bilo kog službenika, policajca ili sudiju zbog toga što je svojim činjenjem ili nečinjenjem naneo sramotu državi i oštetio budžet. Nije zabelen nijedan slučaj zahteva za reviziju - grehove državnih nameštenika plaćali su svi poreski obveznici.

Drugi je zajednički imenitelj u ovim slučajevima to što sudovi i Ministarstvo pravosuđa ignorišu međunarodne konvencije koje su postale deo domaćeg zakonodavstva.

PRAVOSUĐE PROTIV UJEDINJENIH NACIJA: Tako je presedan u pravosuđu država sa teritorije bivše SFRJ, odluka Komiteta Ujedinjenih nacija za ljudska prava u korist urednika nedeljnika “Kikindske”, Željka Bodrožića,

osuđenog za klevetu lokalnog političara i privrednika Dmitra Šegrta, ostala bez adekvatnog odgovora države. Dokazano je da Bodrožić u svom napisu nije vređao i klavetao, već analizirao stanje u društvu. Država je jedino preko Ministarstva pravde pitala, u prevodu, “Koliko tražiš”. Nije kraj, posle toga Bodrožić je, zbog novinskih napisa, još pet puta tužen, za sudiju u tim procesima određivana je Smilja Racin čija je presuda pala pred Komitetom. Zahtevi za njenim izuzećem odbijeni su uz obrazloženje da je Okružni sud u Zrenjaninu potvrdio prvostepenu presudu.

“Želim da se Odluka u potpunosti realizuje, što podrazumeva vraćanje novca koji sam uplatio na ime kazne (40.000 dinara) i adekvatnu novčanu nadoknadu za sve što sam u ovom procesu preživeo. Zahtevam, međutim, pre svega, da država objavi Odluku Komiteta i prizna da je protiv mene vođen pristrasni postupak”, kaže Željko Bodrožić.

U znatno težem slučaju Ristić protiv SCG porodica Milana Ristića koji je stradao u februaru 1995, oštećena je zbog toga što država, tadašnja Srbija i Crna Gora, nije poštovala odluku Komiteta UN protiv torture i nije sprovela “brzu, sveobuhvatnu i nepristrasnu istragu”. Porodica smatra da je devetnaestogodišnji Ristić žrtva policijske torture, a zvanična verzija tragedije je da su njihovog sina Milana ubila dva policajca, a potom ga bacila sa krova višespratnice u centru Šapca. Ponovnom obdukcijom utvrđeno je da, zbog istrage vođene mimo procedure i elementarne logike, ni nakon ponovne obdukcije, posle deset godina, nije moglo da se dođe do valjanih rezultata. Država je opstruirala sprovođenje odluke iz maja 2002. godine, a Prvi opštinski sud u Beogradu obavezao je SCG da plati milion dinara roditeljima, zbog propusta nadležnih institucija.

“Novac nam je isplaćen iz Narodne banke Srbije, ali država nije preduzela ništa protiv ljudi koji su je oštetili. Štaviše, saznali smo od okružnog tužioca u Šapcu da je za njega proces završen. Nama ostaje samo da krivično gonimo dvojicu policajaca iz patrole, za nanošenje telesnih povreda sa smrtnim ishodom, svedoke za pomoć učiniocima tog krivičnog dela, zamenika šefa smene, inspektore koji su pisali nalaze, obducenta”, kaže Radivoj Ristić, otac pokojnog Milana.

Pravni zastupnik Srbije pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, Slavoljub Carić kaže da je tom sudu podneto oko hiljadu predstavki građana Srbije.

“Najveći broj tužbi podnet je zbog kršenja prava na fer suđenje, odnosno na suđenje u razumnom roku i pravo na mirno uživanje imovine”, ističe Carić.

Advokat i savetnik Odbora za ljudska prava Leskovac, Dragutin Vidosavljević kaže da je Evropskom sudom za ljudska prava u Strazburu podneo 14 predstavki. One se tiču povreda prava iz člana 6. Evropske konvencije za ljudska prava i osnovnih sloboda, potom prava na pravično suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom u razumnom roku (koji iznosi, po stavu Evropskog

suda, četiri godine). Govoreći o radu Evropskog suda, Vidosavljević ističe da taj sud radi vrlo efikasno i da se nikada nije dogodilo da na predstavku ne odgovori u roku od mesec dana

“Ta predstavka se ne plaća, međutim, Evropski sud nudi da se stranke izjasne ako žele punomoćnika, da se prijave i šalju im formular i obezbeđuje besplatnog punomoćnika”, objašnjava Vidosavljević.

SVI PLAĆAMO SUDIJSKU NEPRAVDU: “On smatra da kod mnogih nosilaca pravosudnih funkcija vlada uverenje u stilu – potpisali smo Evropsku konvenciju, postoji Evropski sud, ali to se na nas u suštini ne odnosi. Toliko toga smo zaobišli pa ćemo i Evropsku konvenciju i Sud”, objašnjava Vidosavljević. Ilustracija za to je slučaj koji u ime Odbora za ljudska prava vodi u Opštinsikom sudu u Babušnici.

“Tamo je predsednika Opštinskog odbora Demohrišćanske stranke Zorana Lepojića i potpredsednika Zorana Filipovića, Sud obavezao da plate po 30.000 dinara na ime naknade nematerijalne štete zbog poverede časti i ugleda predsednika OO JUL u Babušnici zbog toga što su mu na političkom skupu rekli da se ‘gura u vlasti kao malo suvog hleba u torbici’, odnosno da je ukrao 300 hiljada maraka na ime neplaćenog poreza državi. U toku suđenja sudiji Olgi Petković prezentirali smo Deklaraciju Komiteta ministara Saveta Evrope o slobodi političke debate u medijima, kojom je predviđeno da takve izjave ne povlače za sobom naknadu štete, jer političari po Deklaraciji moraju da imaju veći prag tolerancije i ukazali smo joj da je u preambuli, Komitet ministara obavezao državu poiptisnicu SCG da Deklaraciju dostavi sudovima radi primene u praksi. Međutim sudija Petković je samo ignoranstki pogledala tekst i vratila nam ga”, objašnjava Vidosavljević.

Prema njegovim rečima, Okružni sud u Pirotu je potvrdio presude sudije Petković, ali je predstavke koje je Vidosavljević podneo, Evropski sud za ljudska prava u Strazburu proglasio prihvatljivim i otvorio raspravu povodom njih.

“To je tipičan primer kada sudija uopšte ne želi da se upozna sa instrumentima Saveta Evrope i da ih primenjuje u praksi, ne vodeći računa što na taj način prouzrokuje štetu državi koja ga plaća, kako materijalnu tako i zbog narušavanja kredibiliteta naše zemlje u Savetu Evrope. Videćemio kako će se država postaviti i da li će regresni zatev tražiti prema takvim sudijama, ili će štiti svoje službenike i puštati da prave štetu, a ona plaćati. Odnosno, da li ćemo je plaćati svi, preko budžeta”, ističe Vidosavljević. ■

Nije moglo bez radikala

PIŠE: IGOR PERIĆ

Ni kraće kampanje, ni većeg uloga, a pretendencija za mjesto u parlamentu kao nikad - prvi izbori u nezavisnoj Crnoj Gori i uporedo održavanje lokalnih, vjerovatno neće donijeti revolucionarne izmjene na političkoj mapi ali će biti zanimljivo kako će građani bodovati šest koalicija, pet stranaka i jednu građansku listu, do juče okupljene u dva referendumska bloka.

Samo tri mjeseca od odluke o novom državnopravnom statusu, predizborna kombinatorika i borba za mjesto pod suncem u novonastalim okolnostima učinila je da se suverenisti i unionisti fragmentišu na nekoliko manjih koalicija. Priča o potpisivanu sporazuma po kojem bi svi nastupili samostalno, pa kom obojci kom opanci, bila je klasično puštanje dimne zavjese iz koje su, uprkos svoj priči, prvo ruku pod ruku zajedno izašle DPS i SDP.

To je značilo samo jedno – da će ostali igrači u koalicijama tražiti šansu da uđu u parlament. Socijalistička narodna pratija ušla je u koaliciju sa Narodnom strankom i Demokratskom srpskom strankom. SNS je fromirala Srpku listu zajedno sa radikalima i nekoliko manjih vanparlamentarnih stranka i nevaldinih organizacijama među kojima je i NSS Momira Bulatovića, koji je obećao ekspertsku pomoć iz domena ekonomije, kao i nofvoformirana Demokratska stranka jedinstva sastavljena od bivših funkcionera SNP na čelu sa Zoranom Žižićem, eks-premijerom eks-SRJ.

Liberalna partija nastupiće u koaliciji sa Bošnjačkom strankom, Građanska partija sa Zelenom strankom na čijem je čelu Dragan Hajduković, pravi kreator ideje o ekološkoj državi. Bivši poptredsjednika NS, svojevremeno ministar rada i socijalnog staranja, Predrag Drecun formirao je Demokratsku stranku. Na izborima će ponovo učestvovati i komunisti sa posebnom listom. Hrvatska građanska inicijativa učestvovalaće na listi vladajuće koalicije, a albanske stranke podijelile su se na tri tabora. Novitet je to što je ulcinjski bioznamen Nazif Cungu formirao *Forcu*, novu stranku s albanskim predznakom. DUA ide smaostalno, a Demokratski savez Mehmeda Bardhija zajedno sa Partijom demokratskog prosperiteta.

Čini se da je ova razučena predizborna scena, koja još komplikovanije izgleda na lokalnom nivou, od opštine do opštine, posljedica namjere “velikih igrača” da potisnu manje, kad već ne mogu da ih pridobiju u predizborni savez. A, oni, ako prežive izbore, zlu ne trebalo, opet mogu činiti fragment za neku eventualnu postizbornu koaliciju.

Tako je, u suštini zadržana ona ista podjela na dva osnovna dijela, izvan kojih je ostao samo novoformirani Pokret za promjene s Nebojšom Medojevićem na čelu, koji se distancirao od oba bloka, s tim što glasno ističe da koaliciju ne bi pravio sa DPS.

Situacija, dakle, izgleda ovako: vlast je još vruća od

majskog refernduma, opozicija u zavadi zbog “dila” SNS i SRS, a najdeblji kraj izvukle su novoforlimrane stranke za koje nije bilo vremena da im se gotovo i ime pomene u novinama. Posebna priča je to što su pare za kampanju potrošene u maju, a novih nema, pa su opet, novi ostali kratki.

Ključnu ulogu u bloku koji je iznio projekat nezavisnosti i dalje će imati DPS i SDP.

Na ruku im ide nekoliko stvari – najpre činjenica da na ovim izborima nastupaju okićeni lovorikama, a njihova se retorika najbolje može prikazati kroz maksimum: kada smo stvorili državu, sada treba da joj damo šansu da zaživi. U tome im svesrdno pomaže opozicija koja nikako da izađe iz priče o zajendištvu sa Srbijom i o ukradenom referendumu, pa vlast samo treba da pozove birače da odbrane tekovine referenduma.

Druga olakšavajuća okolnost za aktuelnu vlast je to što je predsjednik republike Filip Vujanović, nakon konsultacija sa svim poltičkim partijama, izbore zakazao kada je najviše odgovaralo DPS – što prije, iako je opozicija, čak i SDP, bio za početak oktobra.

Niko nije mogao da nađe obrazloženje zašto baš na početku zakonskog roka sem da je to taktički potez – ne dozvoliti protivniku da se oporavi od referenduskog udara, ali i ne ostaviti prostor reformski i demokratski orijentisanim snagama da ugroze startnu poziciju vlasti stečenu nakon referenduma.

Ipak, iako donekle relaksirano ulazi u ove izbore, vlast je napravila dva kiksa. Ili je, jednostavno, osjećaj nadmoći zbog dešavanja u opozicionim redovima bio toliko jak da su sebi dozvolili taj luksuz.

Prvi se tiče neusvajanja zakona o Cetinju – prijestonici koga je predložila Građanska partija, a koji je podrazumijevao dopunske dotacije za grad koji je ekonomski gotovo mrtav. To joj je veliki minus kod tradicionalno suvernistički nastrojenih Cetinjana koji su godinama bili perjanica pokreta nezavisnosti. Do te mjere da lokalni DPS i vrh na republičkom nivou više ne stoje dobro.

Drugi kiks tiče se Zakona o manjnama, usvojenog uoči referenduma (što je bio uslov da neke manjinske stranke podrže nezavisnost) čija je odredba o garantovanim mandatima na republičkom i lokalnom nivou oborena na Ustavnom sudu.

Svi su prozvali vlast, jer je na čelu Suda bivši predsjednik Izvršnog odbora DPS, dakle nekadašnji glavni “operativac” u stranci, Mladen Vukčević. Zato ga ni dobra pravna argumentacija nije poštedjela kritika.

Obaranje navedenih odredbi izazvalo je revolt manjina, došlo je i do teških riječi. Ipak, pad odredbi nije doveo do apstiniranja manjinskih stranka, već je otvorio prostor za nove političke dilove. Pri tom, manjinske stranke, rastrzane između činjenice da ih je DPS, kako su isticale, “predriblao”, dvoumle su se između toga da reaguju iz kaprice ili da se ponašaju oportuno i prihvate realno stanje.

Bošnjačka stranka se umalo pocijepala od težine dileme na stolu.

Našli su, ipak, snage da budu dosljedni i da odbiju “rezervnu” DPS varijantu da budu na njihovoj listi.

Đukanović je, naime, kazao da u toj stranci ostaju posvećeni usvajanju zakona, ali da se, isto tako, u ovom momentu može samo žaliti na to što stručnjaci nijesu pripremili zakon koji će proći sud Ustavnog suda. On je istakao da, ako se žele imati čvrste institucije, ne treba vagati odluke sudstva. Ipak, puno je stavova i stručne javnosti koji ističu da se Ustavni sud u slučaju manjina “previše” držao zakona, jer u istom Ustavu nema ni pomena o euru, niti je igdje zapisano da postoji zaštitnik ljudskih prava kao institucija, još manje da postoji novi ustavni termin za pripadnike manjina. Uz to, međunarodno pravo i konvencije koje je kroz Ustavnu povelju prihvatila i Crna Gora - išle su u prilog odredbe o garantovanim mandatima.

Elem, BS je otišla s liberalima, Hrvatska građanska inicijativa je odlučila da bude dio koalicije sa DPS i SDP. Međutim, u najmanjoj manjinskoj stranci nije sve na broju. Rastrzaju je problemi koji su samo kulminirali uoči izbora. Zajednički imenitelj obje frakcije u stranci je da treba prihvatiti koaliciju sa DPS, ali će, moguće je, Ministarstvo pravde morati da presuđuje na čijoj je strani pravo u HGI.

S druge strane, podjela nekadašnjeg opozicionog tima na dva tabora, mnogo je zanimljivija sa fenomenološkog aspekta, jer se desilo da na izborima učestvuje stranka čije je sjedište u Srbiji i čija je crnogorska filijala, minulih godina, jedva uspjela da se provuče u neoliko lokalnih paralemenata.

Naravno, sve po onoj, “gdje su srpske zemlje tu su srpski radikali”, ali i srpski narodnjaci. Ova krilatica mogla bi da obilježi prve izbore u nezavisnoj Crnoj Gori. Ne toliko po efektu i učinku same koalicije, koliko po fenomenu zvanom SRS koji je preko SNS sebi, najverovatnije obezbijedio ulaznicu u crnogorski parlamnet nakon gotovo decenije. To što su se radikali “linkovali” na SNS biće vraćeno protivuslugom - naime, prema međusobnom sporazumu poslanik SNS u nekada saveznom parlamentu, pa parlamntu državne zajednice (trenutno bez poslaničkog angažmana) Želidrag Nikčević biće SNS-ovac na listi radikala na sljedećim izborima u Srbiji. Pravi dokaz da između Crne Gore i Srbije ne postoje tvrde granice. Ili potvrda da dio opozicije, ne samo što novu državu ne priznaje kao svoju, već gradi novi koncept po staroj matrici – kad već Crna Gora nije u Srbiji, onda će biti srpska zemlja ili – i srpska zemlja taman koliko i crnogorska i ostalih naroda.

Polazište SNS i SRS je, da se srpstvo odnosno pripadnost srpskoj naciji izdigne na posebna nivo do te mjere da je Toma Nikolić, usred Podgorice kazao kako treba voditi računa o Srbima u Crnoj Gori i da pravi razliku u tretmanu između Srba i Crnogoraca.

SNS ta priča dobro dođe da promoviše ideju o paritetnoj zastupljenosti 32 odsto Srba u Crnoj Gori, po popisu, u svim državnim organima, policiji, i to u decimalu na opštinskom nivou.

Nije ova sinteza toliko znak jačanja ideje koja je na referendumu izgubila, koliko konsolidacija i radikalizacija retorike SNS, koja je shvatila da se, uz malu pomoć radikala koji su zastupljeni u “svim srpskim zemljama”, politički može profitirati na frustraciji podržavalaca zajedničke

države. Posebno u uslovima kada je dio opozicije okupljen oko SNP riješen da se demokratizuje a Evropa bi ih rado vidjela u nekoj ekspertskoj vladi zajedno sa DPS i SDP, koja bi činila okosnicu državne politike konsenzusa na evropskom putu.

Teško da ta ista Evropa radikale SNS i ostale sa srpske liste koji baštine antihašku politiku vidi kao partnere za pregovore o bilo kojoj priči makar to bila i *Evropa dream*, iliti priča o evropskim integracijama koja je mnogima na političkoj sceni postala nova “žvaka” za zavlacenje naodnih masa.

To zna i SNP, najveća boljka i prepreka radikala ali i SNS. Zato je i Toma Nikolić osuo paljbu po Predragu Bulatoviću optužujući ga da će odmah nakon izbora paktirati sa DPS. Tako je krenuo da krči teren za svoju prekograničnu koaliciju, pokušavajući da eliminiše direktnu konkurenciju.

Zato je ova, ionako kratka kampanja protekla u prepucavanju stranaka slične orijentacije, jer je za toliko igrača malo 81 poslaničko mjesto u parlamentu.

Da bi osigurao poziciju za svoju stranku, Bulatović je pametno iskoristio NS i DSS, kao dokazane srpske stranke, kao alibi od ovakvih očekivanih Nikolićevih priča. Sa druge strane, koalicija sa SNP, ovim dvijema strankama u ovako “gustoj” situaciji jedino garantuje ulazak u parlament.

Koliko god se priča i zahtjevi SNS za dobijanje statusa kulturne autonomije, statusa konstitutivnog naroda, dobro prima u prosrpskom bloku, upravo NS, koja je takođe stranka sa srpskim predznakom, ukazuje i na opasnost od takve retorike.

Lideri NS, naime, često znaju da kažu, kako majke ne rađaju nacije, aludirajući na crngorsku zbilju da braća često nijesu samo članovi i simpatizeri iste stranke već se i različito nacionalno deklariraju.

Otuda je ključni argument trojne kolaicije okupljene oko SNP, da bi podrška SNS i radikalima od većinskog (pravoslavnog) konsitutivnog naroda u Crnoj Gori napravila manjinu, jer bi značila razbijanje jedinstva Crnogoraca, “pisali se oni Srbi, ili ne”.

Teško da bi neko izvana mogao da pohvata ove finese i crnogorske specifičnosti, ali je evidentno da, kakav god ishod izbora bude, tek će neki naredni biti pravi izbori, manje opterećeni ovim recidivima političke svijesti koja se nije ugasila sa nestankom državne zajednice. Uostalom, suviše je bio kratak period od referenduma do izbora da bi se mogla očekivati drugačija retorika opozicije i uzvratna rekacija vlasti.

Sigurno je da se određene dežurne adrese iz Srbije i profesionalni pobornici zajedništva u Crnoj Gori neće lako odreći srpstva, haških velikomučenika, valjda i vojvodine geografije, sve dok je to politički profitabilno. I, naravno, sve vrijeme krajičkom oka vjerovaće u Rusiju, i Žirinosvskog - ili Zjuganova, svejedno, i tako je crno-crveno opet u modi - koji bi u najboljem trenutku, nekadašnju velesilu vratio na pravi kurs, a saveznicima na Blakanu dao odriježene ruke da pozavršavaju ono što im *Novi svjetski poredak* nije dozvolio, da se, doslovce, drže sudbinskih znaka zapisanih u tamo nekoj jagnjećoj plečki.

Legalizovanje nacionalnog antifašizma

(domaći politički i akademski anti-antifašistički obrasci sećanja)

PIŠE: TODOR KULJIĆ

1. Nastanak pojma

Antifašizam, antikomunizam, antikapitalizam i antitotalitarizam su idejni obrasci koji su oblikovali misao o društvu XX veka, ali su još uvek aktivni. Što je udaljenije istorijsko iskustvo koje je stvorilo ove obrasce, to je izglednija rastegljivost njihove ideološke upotrebe. Da je antifašizam za to dobar dokaz pokazuje ne samo njegovo različito akcentovanje, nego i njegovo negiranje, tj. anti-antifašizam.

Termin anti-antifašizam u pozitivnom smislu najpre je počela da koristi nemačka ekstremno desničarska grupa "Evropa nacija" 1972, označavajući antifašizam kao političku represiju, a levicu, antifašiste i mirovne pokrete kao neprijatelje nacije. Danas je u Nemačkoj izraz "Anti-antifa" oznaka za neonaciste koji skupljaju podatke o antifašističkim aktivistima da bi se protiv njih borili nasiljem. Ovi podaci se objavljuju na "crnim listama", "desnog fronta". Parole, "ko je antifašist, taj je takođe komunist", i "antifašizam je prurušeni marksizam", služe da se antifašizam potisne iz javnih debata. Osim pozitivne, pojam anti-antifašizam ima i negativnu vrednosnu verziju. U ovom drugom smislu reč je o nastojanju da se fašizam opravda ili relativizuje, a prisutno je u raznim delovima društva, od nauke, do militantnih uličnih neonacista¹.

U haotičnoj idejnoj tranziciji na Zapadnom Balkanu u poslednjih petnaestak godina anti-antifašistička

kultura sećanja postala je hegemon. Važno je uočiti da počiva na snažnoj izmeni idejnopoličkih premisa: antitotalitarizam je potisnuo antikapitalizam, antifašizam je nacionalizovan, a anti-antisocijalizam je iščezao. Navođenjem proizvoljnih brojeva žrtava komunističkog nasilja, nova istorija socijalizma piše se džepnim računarom. Već time je nova kultura sećanja otvorila vrata za rehabilitovanje raznih kvislinga. S druge strane, u znaku antijugoslovenstva teče nacionalizacija lokalnih zaraćenih strana u Drugom svetskom ratu. Rečju, anti-antifašizam relativizuje zločine fašista, rehabilituje kvislinge i iznova vrednuje žrtve i dželate. Ipak treba dati za pravo i onima koji upozoravaju da se kritika antifašizma javlja i kao reakcija na preideologizovanu funkciju antifašizma u socijalizmu i na beline socijalističke historiografije. Komunistički antifašizam je imao važnu ulogu u imunizaciji socijalizma od kritike. Međutim, restauracija šovinizma i religije samo se delom može tumačiti zasićenošću dekretiranim komunističkim antifašizmom.

Dekretiranu komunističku sliku istorije naglo je krajem XX veka zamenila još izrazitija isključivost: negiranje antifašizma, a izmenjenoj kulturi sećanja osnovni ton daju dojučerašnji komunisti, a novi anti-antifašisti. Konverzija je normalizovana. Od pre neku godinu u službenim srpskim kalendarima praznika nema Dana pobeđe nad fašizmom, Dana oslobođenja Beograda niti Dana ustanka, za razliku, recimo, od Crne Gore, gde svi ti praznici i dalje postoje. Na evropskim svečanostima povodom 60-godišnjice pobeđe nad fašizmom, a nešto pre toga i na obeležavanju savezničkog iskrcavanja u Normandiji, Vlada Srbije nije delegirala svoje veterane, nego su oni koji su otišli to uradili kako su znali i umeli². Povodom Dana pobeđe, Rusija je prošle godine odlikovala srpske borce, ali to nije učinila njihova država. Održana je samo svečana akademija na kojoj je učinjen pokušaj da se nekako pomire četnici i partizani.

Fašizam se može trajno održavati u sećanju (upozoravanjem na njegove savremene oblike), relativizovati (poređenjem sa drugim zločinima), ili ignorisati (smatrati nebitnom ili efemernom epizodom u nacionalnoj istoriji). Ima, doduše, i drugačijih verzija neutralizovanja fašizma preko njegove eksternalizacije. Istini za volju, svuda se antifašizam nacionalizuje, relativizuje, dekomunizuje i decentralizuje. Makedonci i Albanci čiste antifašizam od komunista, prosrpski deo Crne Gore je za pomirenje partizana i četnika, Srbija i Hrvatska su legalizovale nekomunistički četnički i domobranski antifašizam. Antifašizam se neretko priprosto nacionalizuje i saobražava normalizovanom nacionalizmu: "Mislim da su komunisti nacionalni izdajnici, a kažem da su ravnogorci branili zapadnu demokratiju u Jugoslaviji"³. Čak i Albanci u svom prilagođavanju EU, dekomunizuju antifašizam⁴. Na sličan način je Srbima u BiH danas potreban iskonstruisani četnički antifašizam u istorijskom

utemeljenju entitetskog suvereniteta. Iz istih razloga Hrvati katoliče Blajburg, kao "križni put iz čijih žrtava se napaja Nova Hrvatska". Prihvatajući antifašizam kao opšte "civilizacijsko opredeljenje" i povezujući ga sa Domovinskim ratom na osoben način se zamagljuje njegova antišovinistička komponenta. Najmanje bi iz pomenutog trebalo izvesti zaključak o konačnom trijumfu potisnute istinite prošlosti. Na delu je zapravo više trivijalno i providno saobražavanje antifašizma sadašnjici i budućnosti nacionalne države.

U Hrvatskoj su spomen-sobe Domovinskog rata zamenile muzeje revolucije, u Srbiji nema harizme branitelja niti kultizacije sukoba iz devedesetih. Izgleda da se partizanska spomen obeležja podjednako ruše ili ne održavaju svuda, a aktivno katoličenje i pravoslavizacija u obe sredine nameću klerikalni ton anti-antifašizaciji.

Nije se samo Balkan saobražavao Evropi, nego je zbog zbivanja na Balkanu u istom periodu antifašizam u Evropi na novi način instrumentalizovan. U Akerman je pokazala na koji način je sećanje na nacizam pravdalo različite politike prema NATO intervenciji u SRJ⁵. Većina nemačke levoliberalne inteligencije je 1999. ustala protiv pridruživanja Nemačke bombardovanju Jugoslavije sa sloganom "Nikada ponovo rat", za razliku od većine njihovih francuskih kolega koji su podržali intervenciju sa obrazloženjem "Nikada ponovo Aušvic". U Nemačkoj je bilo teže uklopiti NATO agresiju u Aušvic zbog saglasnosti o besprimernosti nacističkih zločina, koja je mukotrпно ostvarena u *Historikerstreit* 1985/86. Tek je etiketiranje Miloševića kao "fašiste" 1999. pružilo bivšim pacifistima u vladi Šredera opravdanje da se saglase sa nemačkom podrškom NATO intervenciji, koju je Habermas odmah opravdao kao humanu⁶. U ideologizaciji NATO agresije *Holocaust* je poslužio kao argument, a ne kao sećanje. U isto vreme kada je Habermas nazvao NATO napad na Srbiju "humanom intervencijom" i pozvao se na iskustva *Holocausta*, istu metaforu koristio je i B. Klinton pravdajući "hirurški precizne udare". Na neki način se *Holocaust* ustoličio kao beskonkurentska metafora zla, ali i kao moralna lekcija, praktično upozorenje i opomena. Još više od toga, krajem XX veka argument *Holokaust* postao je aprioran, ne treba ga objašnjavati, jer je postao razumljiv i familijaran. Antifašizam je skraćen i sveden na artefakt Holokaust, tj. pojam lišen konkretnog sadržaja, ali sa snažnom moralnom notom.

2. Dve komponente antifašizma

Ima mišljenja da je Drugi svetski rat još uvek događaj koji pripada takozvanom vrućem sećanju i da će se tek onda kada sećanje postane hladno moći dospeti do nekakve saglasnosti u pogledu toga šta se odista dešavalo. Ovom tezom antifašizam se prepušta spontanom sazrevanju. Tome nasuprot, treba odmah reagovati na anti-antifašizam. S tim u vezi važno je uočiti da sve dok je

nacionalizam („demokratski“ ili „dobri“) kriterij odabira značajnih zbivanja iz prošlosti, nijedna nacionalna istorija neće se oteti nastojanju da bude monumentalna. Svaka nacionalna historiografija jeste površna kada u vlastitoj prošlosti traži slavu, a nacionalne senke obilazi. Tek kada se napravi kvalitativni prelaz iz nacionalne monumentalne u kritičku historiografiju, moguće je doći do veće pouzdanosti i saglasnosti kod ocene Drugog svetskog rata. Premda je teško verovati da će to biti skoro, od ovog kritičkog napora ne treba odustajati.

U sklopu ovog nastojanja treba najpre razdvojiti dve različite iako tesno povezane komponente antifašizma: 1. spoljnu (oružani otpor) i 2. unutrašnju, antinacionalističku (otpor međunacionalnoj mržnji). Dosledni univerzalni antifašizam je brana svakom nacionalizmu, šovinizmu i rasizmu. Otuda i nije svaki antifašizam univerzalan. Na primer, antitotalitarni antifašizam preusmerava antifašizam u antikomunizam, jer ga ne zanima kritika šovinizma. Antišovinizma još manje ima kod različitih verzija konzervativnog ili "patriotskog" antifašizma. Od kraja XX veka po obrascu F. Firea na različite načine nastoji se srušiti komunistički antifašizam i prikazati kao "iznuden" otpor, a ne kao radikalna kritika imperijalističke i šovinističke prirode fašizma. Drugi obrazac je nalaženje novog nultog časa antifašizma. Primer je prikazivanje D. Mihajlovića kao prvog antifašističkog gerilca u Evropi ili Sisačkog odreda u Hrvatskoj kao prve ustaničke puške u Evropi. Povremeni četnički otpor Nemcima, njihova kolaboracija sa kvislinzima i Italijanima i genocid nad Muslimanima samo se na silu mogu podvesti pod opšti pojam antifašizma. Antifašizam je univerzalan ili ga nema.

Dosledno rečenom, treba navesti još nekoliko primera. To što je u Članu I Ustava Republike Hrvatske iz 2002, jedna od „izvorišnih osnova“ države antifašizam, govori o saobražavanju EU, ali i o ustavnom nacionalizovanju antifašizma⁷. U Ustavima SRJ i Republike Srbije kao i u Ustavnoj povelji Državne zajednice SCG nema ni pomena antifašizma⁸, kao ni u nacrtu Ustava Kraljevine Srbije iz 2001⁹. Novinska vest „Šeks u Jasenovcu“¹⁰, gotovo da zvuči kao postmodernistička metafora. Bila je to instrumentalizacija antifašizma nalik onoj u Srbiji 2004, kada je vođa Srpske radikalne stranke počeo svoju kampanju za predsedničke izbore 9. maja, na Dan pobeđe nad fašizmom¹¹. Malo je reći da je na delu presvlačenje, pa ni saobražavanje Evropi. Pre će biti da je na delu brutalna manipulacija antifašizmom, koju prati i negacija antifašizma. U istom tonu je u Hrvatskoj na reči S. Goldštajna da treba razlikovati žrtve Jasenovca i Blajburga, jer je u Jasenovcu počinjen genocid, a u Blajburgu ratni zločin, reagovao akademik D. Jelčić, koji je ocenio je da se skup u Jasenovcu „održava u ozračju restauracije povampirenog jugokomunizma koji je 60. obljetnicu pobjede nad fašizmom iskoristio za ponovno izjednačavanje komunizma i zapadnoeuropskog antifašizma“¹². U Hrvatskoj je u raznovrsnim

oblicima antifašizam (kao temelj hrvatske državnosti) nacionalizovan tako što je čišćen od Srba, jugoslovenstva i levice.

3. Medijska nadmoć anti-antifašizma

Ono što odmah pada u oči kada se baci bar letimičan pogled na savremeni medijski građanski rat sećanja u Srbiji jeste takođe nadmoć anti-antifašizma. Vladajuće nacionalne stranke ignorišu ili otvoreno nacionalizuju antifašizam. SRS se branila od prigovora da je fašistička stranka, lider DSS je rasterećivao Ljotića od fašizma¹³, a SPO agresivno antifašizuje i prozirno moralizuje D. Mihajlovića. Treba li uopšte i pominjati da u hegemonom verskom diskursu Hilandar nije spojiv sa antifašizmom? Istini za volju i u drugim postsocijalističkim režimima na delu je detraumatizacija i relativizaciju fašizma, čija je važna komponenta neutralizacija kvislinštva kao pragmatične politike. Zašto? Najopštije govoreći otuda što je radikalni antifašizam nelagodno podsećanje da je fašizam ekstremni, ali u osnovi normalizovani nacionalizam. Drugačije rečeno, ako se komunistički antifašizam prikaže kao staljinistički i iznuden, onda kao autentičan ispada nacionalni antiantifašizam. Mnoga nastojanja da se pokaže da su kvislinzi i četnici bili realpolitičari, a komunisti hazarderi, zaboravljaju da je, ustvari, borbeni antifašizam bio realpolitika već od kraja 1941. nakon Hitlerove objave rata SAD. Od kraja 1941. kvislinštvo je lišeno političkog realizma, jer je Osovina zaustavljena na frontu i suočena sa najrazvijenim industrijskim silama. Kada je na Istočnom frontu zaustavljen *Blietzkrieg* Treći Rajh je ostao na srednje-evropskoj poziciji izvojevanoj 1940, koja je za strategiju svetskog rata bila ekonomski neautarhična i nedovoljna u sukobu sa okeanskim silama (A. Hillgruber, T. Mason, E. Hobsbawn). Krajem novembra 1941. kada je *Wehrmacht* zaustavljen pred Moskvom, Hitleru se (kako navodi A. Hilgruber, pozivajući se na svedočenje A. Jodla) prvi put učinilo da bi se rat mogao izgubiti¹⁴. Nasuprot ovim činjenicama, danas je udobnije patriotizam slepo centrirati oko kvislinške računice, a antifašistički ustanak tumačiti kao iracionalni i samoubilački bunt.

Dakle, zbog potreba nacionalističkih vladajućih krugova anti-antifašizam se oštro i smišljeno danas svuda na Zapadnom Balkanu protivstavlja antifašizmu. Što je još gore, ovom naporu pomaže i deo akademske historiografije. Naime, u sociološkosoznajnom pogledu nije nezanimljivo kako deo istoričara istu arhivsku građu danas čita drugim naočarima, tj. smešta u potpuno drugačiju naraciju od one pre dvadesetak godina. Bilo bi lakomislno ovaj zaokret tumačiti kao prolaznu kolebljivost idejne tranzicije. Pre će biti da je reč o aktiviranoj dubinskoj komponenti nacionalističke svesti koja nastoji da detraumatizuje zločine vlastite nacije i prevede ih u ekscese ili u nedela počinjena u samoodbrani. Nacionalnooslobodilačka retorika nije slučajno potisla

narodnooslobodilačku. Jednopartijski socijalizam je počivao na dekretiranom antifašizmu, Milošević ga zbog SUBNOR i starijih birača nije napuštao, opozicija ga je devedesetih smatrala beskorisnim, utrkujući se u anti-antifašizmu, a današnji vladajući režim ga ne smatra važnim sadržajem.

Neće se pogrešiti ako se zaključi da mnogo dublje nego što je površni posmatrač kadar da uoči deluje planski zaborav antifašizma. Treba bez okolišenja postaviti pitanje da li je etnocentrični antifašizam moguć? Teško, jer dosledni antifašizam brani jednakost svega što nosi ljudski lik. Četničko etničko čišćenje i nedicevsko-ljotićevski antisemitizam jesu s druge strane antifašističke barikade. Već samim tim je etnocentrični antifašizam sporan. Ali kako onda objasniti antifašiziranje šovinizma? Najopštije govoreći nova nada traži novu prošlost, a etnička država traži nacionalni antifašizam koji je u Evropi priznato rodoljublje. Utoliko nije nimalo čudno što je realni jugoslovenski antifašizam uspešno razbijen na manje ili više iskonstruisanu hrvatsku, slovenačku, srpsku i sličnu verziju i što je bratstvo i jedinstvo (ideja Francuske revolucije) postalo sinonim izdaje. U tom duhu Ustav Republike Hrvatske čak u čl. 141. izričito zabranjuje „obnavljanje jugoslavenskoga državnog zajedništva, odnosno neke balkanske državne sveze u bilo kojem obliku“ i tretira ga kao kažnjivo delo¹⁵. Lako je uvideti da je u tom sklopu kroatizirani antifašizam ustvari antijugoslovenski „argument“. Srbizirani antifašizam, pak, kako izgleda, više je antikomunistički „argument“.

4. Slabljenje levice

U celini uzev uzroke slabljenja antifašizma treba tražiti u višeslojnom procesu ne uvek vidljivih krupnih promena epohalne svesti s kraja XX veka: a) opšti zaokret epohalne svesti udesno, normalizacija kapitalizma, restauracija religije i konzervatizma i demonizacija socijalizma ; b) ovi opšti činoci na Balkanu prelamali su se kroz lokalne okolnosti međunacionalnog sukobljavanja i rata. Teško je poreći da u Istočnoj Evropi antikomunizam ima već gotovo dvodecenijski kontinuitet što je inače retkost kod političkih strasti visokog intenziteta. Nove nacionalne homogenizacije tražile su novu idejnu organizaciju političke mržnje. Različito opredeljene nacionaliste i ostale „komunističke žrtve“ uspešnije ujedinjuje antiboljševizam i prohodni antitotalitarizam nego antifašizam. Naročito je štetno što su u nauci mnoga sitna plodna neslaganja iščezla zarad jačanja antitotalitarnih ili nacionalnih strasti. Tome se ne treba mnogo čuditi budući da su nacionalni interes i antitotalitarizam aksiomi koji obezbeđuju prohodnost u tekućem žargonu. Najbolje je, naravno, ukoliko se mogu uskladiti. Ni govora o tome da antifašizam spada u ove aksiome, jer s jedne strane ugrožava normalizovani nacionalizam, a s druge preti da oslabi antitotalitarni

antikomunizam.

Sa promenom identiteta tesno je vezana izmena žrtava i dželata. Grubo rečeno, eksploatisanu radničku klasu zamenile su obespravljene i porobljavane žrtve – nacije, a žrtve fašizme potisnute su žrtvama komunističkog nasilja. To je osećajno jezgro zaokreta od antifašizma ka antitotalitarizmu.

Uprkos kolebanju i raznovrsnom akcentovanju može se reći da je antifašizam, a ne rastegljivi antitotalitarizam, ključna idejnoistorijska i moralnopolitička vertikala XX veka. Fašizam je eskremni nacionalizam, a dosledno rastumačeni antifašizam najpouzdanija je osnova kritike raznovrsnih oblika nacionalističke uskogrudosti. Dok etnokraski liberalizam i „demokratski nacionalizam“ počivaju na kritici široko shvaćenog totalitarizma, internacionalistička vizija društva lišenog enormnih imovinskih razlika uočava fašizam i njegovu etnocentričnu osnovu kao glavnu opasnost. Teorijski razvijeni antifašizam pretpostavlja kritiku realnih društveno-ekonomskih izvora nacionalizma, dok antitotalitarizam ovu kritiku zamagljuje i preusmerava antifašizam u antikomunizam. Uz rečeno, valja imati na umu da postoji i više verzija antifašizma: liberalni, tj. kolonijalni (zbog koga su zapadne sile ušle u rat protiv Hitlera), odbrambeni otadžbinski antifašizam SSSR, komunistički ideološki antifašizam, zatim opštiji levičarski antifašizam u čijoj je pozadini kritika njegovih kapitalističkih društvenoekonomskih izvorišta kao i idejno šaroliki savremeni antifašizam u čijem je središtu kritika holokausta kao rasističkog industrijskog uništavanja ljudi.

Možda i ne bi trebalo da čudi to što je u raznim vremenima antifašizam različito akcentovan. Ipak su poslehladnoratovske promene odveć duboke da bi se mogle svesti na normalne izmene epohalne svesti ili na generacijske razlike. Malo je ako se kaže da su na delu promene, pre će biti da su aktivne nove isključivosti. Slabljenje levice u strukturi poslehladnoratovske epohalne svesti svakako je ponajviše izmenilo odnos prema fašizmu. Treba uzgred podsetiti na to da je sve do 1918, kapitalizam važio kao ekonomski uspešan, ali u moralnom pogledu nesavršen i nepravedan poredak. Prihvatan je u skladu sa hrišćanskom slikom čoveka kao nesavršenog bića. Tek od 1918, zbog pretećeg socijalizma, počinje moralizacija kapitalizma kao otelovljenja demokratije i ljudskih prava i to najčešće preko teorija o totalitarizmu, koje ne samo što su poredile, nego su bezostatno poistovećivale fašizam sa socijalizmom. Prema tumačenju ove struje komunistički antifašizam je iznuden, dok su nacionalni antifašizmi i opšti antitotalitarizam tobože autentični. Kako je pokazano, dodatna relativizacija antifašizma postiže se uključivanjem kvislinških i nacionalnih grupa u antifašističke. Treba li uopšte pominjati da to ima važne veze s tim što se patriotizam centrira oko nacionalizma, a izdaja oko internacionalizma.

Zato treba biti načisto s tim da su i domaće promene u viđenju fašizma tesno vezane sa opštim promenama u viđenju socijalizma. Sve do XIX veka socijalizam je bio utopija, mesto mu je bilo u budućnosti. Danas je socijalizam smešten u prošlost, kao totalitarna iluzija. Još više od toga danas se socijalizam (ili emotivno rečeno komunizam) službeno tumači kao upad u normalni tok razvoja Istočne Evrope, kao novi bauk. Pre 1917, debata oko socijalizma i komunizma bila je teorijska. Nakon 1917, za vreme postojanja realnog socijalizma dotadašnja debata o komunizmu premestila se iz teorijske u realpolitičko polje. Teme su bile: komunistička ortodoksija, renegati, antikomunisti i disidenti. Bilo je to doba kada su ne samo marksistički, nego i mnogi drugi intelektualci držali da se kapitalizam i demokratija isključuju. W.F.Haug je, slično Sartru, pisao 1974: „Ko ne želi da napada antikomunizam, gubi antifašizam“¹⁶. Sa slomom evropskog socijalizma diskusija se ponovo pomerila iz realpolitičkog u teorijsko polje. Socijalizam je danas korisna mračna prošlost koja traži nove žrtve i dželate.

Na sličan način razvijala se i debata oko fašizma. Između dva svetska rata bila je uglavnom realpolitička, antifašistička i samo delom antitotalitarna. Krajem tridesetih godina prošlog veka, M. Horkhajmer je načelo kritičke teorije iskazao rečima: „Ko neće da govori o kapitalizmu, trebalo bi da čuti o fašizmu“. Tokom hladnog rata na Zapadu je antifašizam lako preusmeren u antitotalitarizam. Između ovih protivstavova postoji ne samo niz manje ili više značajnih razlika, nego i oštra načelna suprotnost. Važna napetost između antitotalitarizma i antifašizma bila je ona između anti-antifašizma i anti-antikomunizma. U nemačkom *Marxismusstreit* 1986. E. Nolte je pokušao da negira Horkhajmera u parafrazi „Ko želi da govori o fašizmu, ne sme da čuti o boljševizmu“. Krajem XX veka smer debate o antifašizmu opet se menja. Normalizovanje nacionalizma u Istočnoj Evropi u osnovi menja odnos prema fašizmu i antifašizmu. Antifašizam nije više nužan normalizovanom nacionalizmu kao ključni ideološki sadržaj, kao što je, na primer, bio komunistima na vlasti. Ali, ipak, pošto pokušavaju da ga svojataju, nacionaliste treba opomenuti: „Ko neće da govori o nacionalizmu trebalo bi da čuti o antifašizmu“. Srpski „demokratski nacionalisti“ trude se da reakcentovanjem antifašizma osmisle „dobri nacionalizam“, dok je kod ekstremnih nacionalista fašizam salonska stvar, tj. oblik najdoslednijeg nacionalnog osećanja. Smeštena između ova dva pola srpska vladajuća elita je trgovinom u parlamentu 2004. uspela da legalizuje nacionalni antifašizam. Neće se preterati ako se kaže da je prikazanim prevrednovanjem anti-antifašizam uzdrmao temeljna načela prosvetiteljskog antifašizma i učinio problematičnim ključni misaono kategorijalni aparat nauke o novijoj prošlosti.

Napomene:

1. Das Spektrum der Anti-Antifaschisten, Eine Einleitung (2005), Lotta Nr.21, S.15.

2. Dragan Bisenić (2006), Kontroverze i savremena značenja Dana pobjede, 9. maj 2006 (Elektronska verzija: http://www.freeb92.com/zivot/nauka.php?nav_id=197111); Olivera Milosavljević (2005), Lažna ulaznica za Evropu, Danas 23.05.2005.

3. K.Nikolić u 60 godina od pobjede nad fašizmom, Slobodan KOSTIĆ – Dženana KARABEGOVIĆ – Ankica BARBIR-MLADINOVIĆ – Biljana JOVIČEVIĆ – Gëzim BAXHAKU (elektronska verzija: www.slobodnaevropa.org/articletext/2005/05/06/3be72a46-1747-4a72-ad74-db45e4fdb86.html)

4. Isto

5. Ulrike Ackermann (1999), Antitotalitäre Traditionen im Kulturvergleich - Ein deutsch-französischer Intellektuellenstreit, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades (Dr. rer. soc.) des Fachbereichs Gesellschaftswissenschaften der Justus Liebig-Universität Giessen.

6. Jürgen Habermas (1999), Bestijalnost i humanost (prevod s nemačkog), Nova srpska politička misao, posebno izdanje 2, str. 68.

7. Ustav Republike Hrvatske (Elektronska verzija : www.vlada.hr/Download/2002/11/11/USTAV__REPUBLIKE__HRVATSKE.doc - Ustav Hrvatske)

8. Ustavna dokumenta (Elektronska verzija: <http://www.ccmr-bg.org/zakoni/zakoni.htm>)

9. Pavle Nikolić, Ustav Kraljevine Srbije – Srbija na tragu svog vaskrsa, Beograd, 2001. (Elektronska verzija: <http://www.clds.org.yu/pdf-s/UstavPavleNikolic.pdf>)

10. „U Jasenovcu održana komemoracija žrtvama fašističkog logora“, Vesti (Zagreb) 25.04.2004. (elektronska verzija: <http://www.index.hr/clanak.aspx?id=198638>)

11. „Danas“ 10. maj 2004.

12. „U Jasenovcu održana komemoracija žrtvama fašističkog logora“

13. „Internet intervju iz 1996. godine predsjednika DSS V. Koštunice“, (Elektronska verzija <http://www.dss.org.yu/arhiva/intervju96.html>)

14. Todor Kuljić (1987) Fašizam, Nolit, Beograd, str. 164.

15. Ustav Republike Hrvatske

16. U.Ackermann (1999), Ibidem.

PIŠE: BORA ĆOSIĆ

Put ka Brehtu

Nedavno bio sam na jednom skupu, u Augsburgu, posvećenom Brehtu. Tamo, u gradu gde je rođen, obeležavana je pedeseta godišnjica njegove smrti. Još uvek stoji onde njegov rodni kućerak u koji se ulazi preko malenog mosta, ispod ovog protiče tanak varoški potok. Izlazeći iz ove primarne ćelije svoga života Breht je prema tome odmah imao preći preko minijaturne reke Stiks, uz pratnju Harona, povijesti.

Sećam se sada jednog pohoda u njegovu letnju kuću na istoku Nemačke. Koji počeo je jednim košmarom, pošavši iz centra Berlina upetljali smo se u jednom njegovom istocnom predgrađu, građenom u vreme DDR. Možda sat, ili više kako traje naš *Drang nach Osten*, a još uvek smo u gradu, među nekakvim strašnim kućama, prototipima depresije i gnusobe. Kao da se nalazimo na nekom seminaru gde se izučava jedan jedini predmet, kako ne treba živeti. Kao da je i u novokomponovanoj zajedničkoj državi ostavljen ovaj relikv prošliosti, za spomen i za nauk. Tome služe i neki stari nazivi ulica, nepromenjeni. U ovoj suludoj ropotarnici pregolemih predmeta nalik kućama proteže se još uvek Aleja kosmonauta. Koja nije tu samo zato da bi se odala počast junacima vasijskih visina. U onom vremenu, tolikih nerealnih zamisli kosmonautska pripovest obeležila je važnu stavku dedeerske doktrine, život u oblacima.

Ponovo se, dakle, osećam kao sasvim umanjena osoba, bačena među veoma uvećane elemente neke dečje slagalice. Pa zgrade nečijeg teskobnog i mutnog života ovog berlinskog područja kao da su nabacane kocke jednog suludog puerilnog građevinarstva. Sve skupa, ima ova naša tura nešto bajkovito, tajanstveno,

na način folklornih pripovesti. Kao da je potreban čitav niz stepenica da se dopre do cilja, koji je ovaj put u Brehta i njegove letnje kuće iz Bukova. Do koje moglo bi se doći relativno brzo i jednostavno, a ipak neprekidno lutamo po tim ukrštenim puteljcima, kroz polja i šumarke, kroz sitne varošice, zapravo sela, primajući upute stanovnika, uvek protivurečne i pogrešne. Nema natpisa koji bi čoveka uputili do letnjeg doma najvećeg nemačkog pesnika onog stoleća. Kao što nema putokaza uopšte u ovim poslovima, kada si nameran nešto otkriti sa teritorije književne, nešto dosegnuti iz neprozirnog ovog kosmosa, literature, a sve lagano izmiče, kao da te tačke, tog doma, te osobe i tog imena nikada nije bilo.

Već čitavo posle podne motamo se ovim krajem, udaljenim od naše berlinske kuće jedva 50 kilometara, kao da odgovaramo na Sfingina pitanja, na veštičije upite, kao da polažemo ispite pred sudijom iz neke skaske, da bi skoro pred sumrak našli se na onom majušnom prostoru između dva jezera, najlepša od svih koja uopšte na ovom planetu postoje. Tu, u toj rajskoj pregradi živio je pesnik, smrtno bolestan i lud u svojim predivnim zamislama, sa aktuelnom ženom, bivšom ženom, nekadašnjim i eventualnim ljubavnicama, sekretaricama i saradnicama, u jednoj konvulziji, ličnoj i opštoj, tako da pomišljam kako od sve ove začarane scenerije, koje smo se napokon domogli, pesnik nije video ništa. Jer je kašljao od srčanog napora, trpeo visoku temperaturu, svađe svoje ženske posade, stalne navale sopstvene pesničke inspiracije, a osim svega brinući se, sasvim nemoćno, o prijateljima koji su mu se našli u gostima, a odmah potom, na tom istom rajskom puteljku bili bačeni u prašinu od tajne policije istočnonemačke, i pohapšeni.

Sve ovo imam u vidu dok hodamo oko te kuće, pogrešno pretvorene u muzej -jer treba već jednom pustiti te pesničke kuće da žive dalje na način prirodan i nemuzejski - pa mimo svih asocijacija koje čovek neminovno ima na sličnim mestima, osećam kako sam možda na najvažnijem tlu zemlje koju ispitujemo. Tako nešto može se oćutati pri domu Ajnštajna, varošice Kaput, onde u Šarlotenburgu gde poslovaio je doktor Doebelin, ali srce Nemačke, kao što je poljsko srce *Chopinovo*, tu, kraj ovog *Schermuetzelsee*, čudesne pokrajine *Maerkische Schweiz*, otkucavalo je svoje poslednje taktove.

Samo što ljudi, za ovih naših šetnja ima zapravo malo. Pita me Lidija u svojoj, uvek sveobuhvatnoj brizi za lišće, mrave, okolne vode, za telad što pasu, za ptiče ispalo iz gnezda, sada opet bacajući pogled na goleme prostore prema Odri i prema Poljskoj, obuhvatajući svojom pažnjom svu zemlju oko nas, zamamnu zapravo, a praznu, - šta je ovaj narod, zaluden jednom surovom osvajačkom doktrinom, tražio po pojskom blatu, po pustarama Ukrajine, po vrletima Balkana, dok njihov vlastiti prostor, kao što vidimo, prilično je pust. Kakav svakako bio je i u vreme hitlerizma, verovatno za Ulbrihta i Honekera, pa evo, kako praznjikav je i sada, u novoj, demokratskoj i ujedinjenoj Nemačkoj, na Istoku

njenom. Onda pažljivije gledamo u ova polja i šumarke, prema Ebersvalde i banji Frajnvalde, sve je malo urednije no oni krajevi iza Potsdama sa tragovima vojničkim, pa nam se čini kao da nekakvu scenografiju posmatramo, pre no što predstava ne počne i glumci se ne pojave. Gde je taj narod Istočne Nemačke, takode Brehtov, kuda se denuo, zbog čega se skriva? Kada bih bio istočni Nemač, možda bih i ja nekako slično se ponašao, iako tek treba da utvrdim zašto. Da li u ovoj aproksimativnoj ulozi treba da se sramim svoje prošlosti ili zato što ovu svoju povest napustio sam, zarad jedne druge i nove.

Tako trajala je ova protekla jesen Istočne Nemačke, polako i veoma dugo. U kojoj zri voće i žito novog doba a ipak se i ona natmurenost sveta, iz doktrine jednog filozofa, na ovo golemo nebo navlači. Otud moramo razjasniti sebi dvosmislenost ove sezone, u Vivaldija ozvučene načinom veselim i bujnim, a kod toga zaboravlja se česta zamračenost ljudske duše u oktobarski čas, pun morbidne mekote, melanholije, tmaste olujnosti u po nekom srcu, onog tona koji gde gde vodi ka samoubistvu. Jesen je prepuna te dvogubosti, svojom plodnošću, i jadom svojih kišnih dana.

Buća, tikva ili naša profana bundeva uspevala je ove brehtovske jeseni na istoku Nemačke do grandioznih razmera, tako onaj čova što ih prodaje ne zna kako da ih se reši, nešto skoro natprirodno izbija iz tih veselih plodova u bojama nenadmašnim i živim, biće, nadam se, mnogo kirbis-juha u našem jesenjašnjem životu. Bundeva tako neka je vrsta paradigme, ne samo što svojom okruglinom imitira zemljin opseg, takode krvrgav i neravan, i čija pedantna okruglina postoji samo u kabinetima geografskim, po osnovnim i drugim školama. Bundeva ima nešto sakupljačko, sintetsko u sebi, čak i ako ne raspoređimo njenu utrobu da bismo u njoj našli seme budućih bundevskih generacija. Ona i ovakva, cela, zrači kao maleno sunce, i to ne samo sada, kada ima razloga da se veseli, no i nekad, mnim, u sivilu života, pod Honekerom. Možda je to bio zalag onoga što je neizbežno došlo, kroz poboljšanje opšteg života i kroz ono što se smatra budućnošću. ■

Bliži se predizborna kampanja, povratnici opet zakinuti

PIŠE: SANJA VUKČEVIĆ

Hrvatska vlada donijela je krajem avgusta novi Program stambenog zbrinjavanja povratnika, bivših nositelja stanarskog prava na stanovima na područjima izvan onih od posebne državne skrbi. Temeljem tog akta, do 2011. godine planira se gradnja 3.600 stanova za najam po modelu javno-privatnog partnerstva, te u tu svrhu kupiti još 400 stanova na tržištu po cijeni od 201,8 milijuna kuna. Kako je pojašnjeno, ukupna sredstva za ovaj projekat iznose tri milijarde kuna, s tim da će visina zaštićene najamnine biti 2,54 kune po kvadratnom metru. No, ovo je samo na prvi pogled dobra i ohrabrujuća vijest. Radi se o tome da je Vlada RH, pod pritiskom međunarodne zajednice već prije više od dvije godine donijela Program zbrinjavanja bivših nositelja stanarskog prava izvan područja od posebne državne skrbi, ali je ovom odlukom jedan njezin, pa čak i najvažniji dio koji se tiče stjecanja prava vlasništva, u potpunosti poništila.

Da podsjetimo, "starim" programom, koji je službeno još uvijek na snazi, pravo na stambeno zbrinjavanje u nekadašnjem mjestu prebivališta u RH imaju svi građani koji su do 1991. godine imali stanarsko pravo, bez obzira na to nalaze li se oni u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, BiH ili trećim zemljama. Jedini uvjet, koji je ujedno i ozbiljan limitirajući faktor za podnosiocima zahtjeva, jeste da na području država nastalih raspadom SFRJ nemaju nijednu nekretninu u svom vlasništvu. To praktično

znači, da su prava na stambeno zbrinjavanje lišeni svi oni koji na svoje ime imaju, primjerice, neku trošnu seosku kuću, staju ili vikendicu. Iz tog je vidljivo da je, donoseći ovakav program, hrvatska vlada rješavanju kompleksnog problema stambenog zbrinjavanja bivših nositelja stanarskih prava, dala humanitarni, a ne pravni karakter. Osim toga, tim programom su predviđena dva načina stambenog zbrinjavanja. Prvi je najam stana u državnom vlasništvu gdje bi korisnici kao zaštićeni najamoprimci plaćali 1,53 kune po četvornom metru, a drugi je kreditiranje kupnje stana po povoljnim uvjetima. Kvadratura na koju imaju pravo je 35 kvadrata za nositelje domaćinstva plus 10 kvadrata za svakog člana.

Kako je vidljivo, najnovija odluka hrvatske Vlade da se povratnicima osigura isključivo status zaštićenog najamoprimca, što znači da korisnici takvog stana nemaju pravo otkupa i stjecanja vlasništva, dakle i nasljeđivanja jer nakon smrti korisnika stan ostaje u vlasništvu države, veliki je korak unazad i još jedan ustupak kojeg dio vladajućeg HDZ čini posljednjih mjeseci desnoj struji unutar vlastite stranke i biračkog tijela, svjestan neslužbenog početka predizborne kampanje za parlamentarne izbore iduće godine. Najilustrativniji primjer tog zaokreta udesno je nedavna iznenadna smjena ministrice pravosuđa Vesne Škare Ožbolt (Demokratski centar) netom nakon što je haški optuženik Ante Gotovina završio iza rešetaka, te nakon što se i formalno stavila točka na suradnju Hrvatske s Haškim sudom. Na njeno mjesto imenovana je dotadašnja gradonačelnica Zadra Ana Lovrin koja je do posljednjeg dana svog mandata odbijala skinuti Gotovininu sliku, kao počasnog građanina Zadra, iz zadarske Gradske vijećnice, pa čak i kada je sam hrvatski predsjednik Stjepan Mesić za prošlogodišnjeg službenog posjeta tom gradu, odbio zbog toga ući u prostorije gradske uprave.

Istodobno, u medijima se, iz pera komentatora odanih vladajućem HDZ i tzv. zadarskom lobiju, najnovija odluka hrvatske Vlade da se povratnicima u velike hrvatske gradove dađe isključivo status zaštićenog najamoprimca dovodi u vezu sa ovoproljetnom odlukom Suda za ljudska prava u Strasburu koji je Zadranci crnogorske narodnosti Krstini Blečić odbio vratiti stanarsko pravo na stan u tom gradu kojega je, pod pritiskom, morala napustiti za vrijeme rata i privremeno otići kod kćeri u Italiju gdje je i danas. Kako se ističe, to europsko "ne" izbjegloj Zadranci od dalekosežnog je značenje za hrvatsku Vladu ne samo zato što je potvrdilo njezine prethodne odluke i presude nacionalnih sudova, nego i stoga što bi suprotna odluka Strasbura stvorila obvezu vraćanja oko 40.000 takvih stanova bivšim korisnicima. To bi za porezne obveznike, smatraju pera desne provenijencije, značilo financijsko opterećenje od nekoliko milijardi eura. Likujući nad ovakvom situacijom, novinar "Slobodne Dalmacije"

Predsjednik Mesić u posjeti povratniku Škoriću

Šenol Selimović zadovoljno konstatira kako je država u ovom slučaju na dobitku i zbog činjenice što povratnici koji usele u novododijeljene stanove, neće ih moći iznajmljivati niti prodavati već će oni, nakon isteka 25 godina povlaštenog najma, ostati u vlasništvu države tako da ni djeca useljenih stanara neće moći ostvariti pravo nasljeđivanja tih stanova.

I dok hrvatska Vlada izvodi "ples po žici" minimalnim potezima u osnaživanju održivog procesa povratka izbjeglica kako bi zadovoljila zahtjeve međunarodne zajednice, lokalni "šerifi" i dalje diktiraju stanje na terenu. Nedavno kamenovanje kuće povratnika Svetozara Škorića u Biljanima Donjim samo je na prvi pogled isključiva i brutalna poruka povratnicima da nisu dobrodošli u sela zadarskog zaleđa i benkovačkog kraja jer su one nažalost, ionako, u posljednjih godinu dana postale gotovo svakodnevne. To je prije svega bila "pljuska" premijeru Ivi Sanaderu te, uvjetno rečeno, umjerenoj i europeiziranoj struji HDZ. Naime, za nedavnog posjeta Biljanima Donjim u pratnji predstavnika međunarodne zajednice, upravo je povratnik Svetozar Škorić bio domaćin Sanaderu. Sve hrvatske tv kuće prenijele su snimke na kojoj Škorić i Sanader, u znak dobrodošlice i u skladu sa starim srpskim običajima, lome pogaču. Hrvatskom premijeru i Vladi tako je jasno pripriječeno da paze "s kime kavu piju" jer će izgubiti dominantnu i isključivu potporu koju HDZ već 15 godina ima u tom kraju.

Slučaj Biljana Donjih imao je veliki publicitet u javnosti. Sve stranke, nevladine, manjinske i međunarodne organizacije su osudile napade na srpske povratnike, počinitelji su otkriveni i procesuirani, a

sam hrvatski predsjednik Stjepan Mesić o svemu je osobno telefonom obavijestio srbijanskog predsjednika Borisa Tadića. Samo dan nakon incidenta, posjetio je napadnutu obitelj Škorić i tom prigodom kazao: "Ovdje se nije dogodio sukob na nacionalnoj osnovi, nego sukob baraba koji žele istjerati te obitelji radi njihova imanja, jer misle da se poslije njihova istjerivanja nitko ne bi usudio kupiti njihovu imovinu te bi sami tako došli do nje." Da je ovo izrekao bilo koji drugi državni dužnosnik, ne bi bilo nimalo neobično, ali iz usta Mesića koji kontinuirano iritira desnicu svojim stavovima, u najmanju ruku je čudno. Iako poznat po svojim gafovima, ovakva izjava nikako ne bi smjela dobiti takvu kvalifikaciju. Ovo je, naime, samo još jedan znak da su svi hrvatski političari i stranke u niskom startu za početak predizborne kampanje za republičke izbore iduće godine. Nažalost, preko leđa najslabijih i najranjivijih najlakše se stječu krupni politički poeni, a dodvoravanje desnici i političkom primitivizmu ionako nije samo hrvatski ekskluzivitet. ■

Kraj iluzije o dobrom hegemonizmu

PIŠE: SVETLANA ĐURĐEVIĆ-LUKIĆ

(SPECIJALNO ZA *HELSINŠKU POVELJU* IZ NJUJORKA)

Otkriće britanske policije da grupa od nekoliko desetina ljudi planira da izvede napade na putničke avione iz Londona u SAD, obznanjeno početkom avgusta, osim što ponovo otvara pitanje bezbednosnih mera na aerodromima, predstavlja još jedan važan delić u velikoj slagalici američke spoljne i bezbednosne politike. Pitanja na koji način se ova politika definiše, koliko je efikasna, i šta su njeni stvarni dometi i ciljevi, sve glasnije se postavljaju ne samo u krugovima saveznika i neprijatelja, nego i u samim Sjedinjenim Američkim Državama i zasad je nejasno hoće li ovaj događaj smanjiti intenzitet kritika.

Protivljenje ratu u Iraku početkom avgusta je prema nekim istraživanjima javnog mnjenja u SAD dostiglo rekordnih 60 procenata, te je i popularni veteran Demokratske stranke i nekadašnji kandidat za potpredsednika Džoe Liberman, kao zagovornik produženog američkog učešća u njemu izgubio na unutarstrančkim izborima u matičnoj državi Konektikat. Nasilje u Iraku koje odnosi stotine pa i hiljade života mesečno, rasplamsava se toliko da se čak i u tvrdokornom američkom vojnom i odbrambenom vrhu počinje pomjnjati do sada proskribovana sintagma – građanski rat. Sukobi u Avganistanu, jedno vreme smatrani velikim uspehom američkog intervencionizma, takođe odnose žrtve, doduše prevenstveno na strani Bušovih saveznika angažovanih u tamošnjoj misiji predvođenoj NATO komadom. Jaz između Bušove administracije i evropskih saveznika bio je ponovo demonstriran različitim odnosom prema sukobima u Izraelu i Libanu, odnosno shvatanjem legitimne, sa jedne, i preterane upotrebe sile prema civilima i infrastrukturi Libana, sa druge strane. Umereno vođstvo u Palestini je marginalizovano, Hamas je višestruko ojačao nakon dešavanja u Libanu, a demokratske promene, ključni krajnji cilj američke politike u regionu, nisu na vidiku u zemljama Bliskog istoka. Diplomatskih uspeha niotkuda: Iran se opire zahtevima Ujedinjenih nacija da obustavi obogaćivanje uranijuma do kraja avgusta, Severna Koreja je na američki nacionalni praznik demonstrativno probno lansirala balističke rakete dugog dometa, a Sirija se veseli trenutnom primirju u Libanu, smatrajući ga pobedom Hezbolaha.

Otkriće onoga što britanska policija naziva pripremom terorističkih akcija kojim bi uz korišćenje tečnog eksploziva bilo dignuto u vazduh desetak prekookeanskih

putničkih aviona, a što je američkom predsedniku Bušu poslužilo da aktivira poređenje sa fašizmom (“islamski fašisti”), tumači se na najrazličitije načine. Komentari se kreću od zaključivanja da se radi o očekivanom planiranju osвете za Avaganistan, Irak i Liban od strane Osame bin Ladene i sledbenika, preko skeptičnijih koji naglašavaju skretanje pažnje od događaja u Libanu, pa do onih ciničnih koji “osujećivanje zavere” vide prvenstveno kao konstruisanje spektakularnog uspeha od strane timova Džordža Buša i Tonija Blera kako bi popravili poljuljane pozicije i na unutrašnjoj i na međunarodnoj sceni. Procenat onih koji odobravaju Bušov način borbe protiv terorizma zaista je porastao za četiri procenta nakon događaja u Britaniji, dostižući 55 odsto, najviši nivo u protekle dve godine, ali raste procenat onih koji smatraju da veza između Iraka i borbe protiv terorizma nije postojala (51 odsto) i predsednikov ukupan rejting je i dalje jedva iznad trećinske podrške - 36 odsto.

NOVI KONSENZUS

Jedan od pravaca razmišljanja o posledicama ove akcije u Britaniji je da predstoji nova faza bliskosti u evropsko-američkim odnosima. Predsedniku bliska konzervativna Heritidž fondacija je tako (doduše, uoči hapšenja koje je sprovela britanska policija) objavila da evropske nacije, Kanada i SAD imaju više zajedničkog kada je reč o borbi protiv međunarodnog terorizma nego što se tvrdi, te da se približavaju postizanju konsenzusa, sličnog onome koji je vladao tokom hladnog rata. Jedan od vodećih stručnjaka Fondacije predviđa da će u predstojećem dugom ratu doći do saglasnosti o prirodi rata, pretnjama i načinu odgovora na njih na obe strane Atlantika. Odbijanje Evrope da se sukob sa terorizmom nazove ratom je pogrešno, jer je rat postojao pre država, pa se činjenica da neprijatelj nije država ne može smatrati dovoljnim razlogom za izbegavanje ovog termina, tim pre što teroristi veruju da su u ratu, te će im takva obrazloženja delovati kukavičkim, tvrdi Džejms Džej Karfano. Dalje, netačno je da korišćenje termina rat znači da se SAD opredeljuju većinom samo za vojni odgovor, jer je i tokom hladnog rata u opticaju bila borba dipomatskim, ekonomskim, obaveštajnim, policijskim i raznim drugim sredstvima. Problem mogućnosti da usled dužine rata i mera koje se tim povodom preuzimaju država postane autoritarnija, i eventualno zloupotrebi svoju moć, neće biti rešen tako što se tremin rat izbegava, tvrdi se dalje u ovoj analizi.

Situacija u Iraku je samo pokazala koliko je globalni terorizam veliki problem koji treba rešavati, a dosadašnje hvatanje terorističkih lidera, onemogućavanje njihovog finansiranja i operacija pokazuju da je al Kaida zapravo oslabljena, naročito stoga što nije uspela da uzdrma rešenost SAD da se obračuna sa njom. Na duže staze, terorizam gubi, jer može da pobedi samo ako uspostavi vojsku, zauzme teritoriju i postane masovan pokret koji obara vlade i preuzima političku moć. Konsenzus kako se boriti protiv terorizma na duge staze, Amerikanci i

Evropljani treba da postignu formulišući strategiju sličnu hladnoratovskoj, koja uključuje osiguranje bezbednosti uz poštovanje građanskih sloboda, promovisanje ekonomskog rasta, jačanje civilnog društva, i pobedu u ratu idejama, odnosno nudenje kredibilne alternative teorijskim lažima da se socijalni, politički, ekonomski i religiozni problemi mogu izlečiti nediskriminatornim ubijanjem nevinih. Još mnogo toga je potrebno da se uradi, ali SAD, zajedno sa ostalim nacijama, pročišćavaju metode borbe protiv terorista, niko ne može ostati neutralan, i u interesu svih je da se postigne konsenzus sličan hladnoratovskom, zaključuje se.

I dok je teško poverovati da hapšenje 25 osumnjičenih može imati tako dalekosežne posledice u smislu brzog ostvarivanja konsenzusa o prirodi pretnji i načinu borbe protiv njih sa obe strane Atlantika, ovakva argumentacija zapravo predstavlja listu trajnih problema sa kojima se gotovo punih pet godina suočava američki državni vrh u formulisanju spoljne i naročito bezbednosne politike. Čak ni reformulisana Nacionalna strategija bezbednosti, objavljena u martu ove godine, nije dovela do pojašnjenja buduće politike, jer u mnogome predstavlja mehanički spoj sada već i za Bušovu administraciju, a naročito za bezbednosne strukture, tradicionalnog unilateralizma i pokušaja Stejt dipartmeta da pojača oslonac na diplomatiju, poveća prisustvo u silama u usponu kao što su Kina, Indja, Indonezija i Egipat, i boljim upoznavanjem i bližom saradnjom sa njima stabilizuje pojedine regione i umanjí aroganciju američkih pretenzija na globanu supremaciju zasnovanu na nedostižnoj vojnoj premoći.

Analize razloga zbog kojih spoljna i bezbednosna politika SAD ne ostvaruju rezulate projektovane po “najboljem mogućem scenariju”, osim na činjenici da se najbolji mogući scenariji vrlo retko ostvaruju te da zato treba polaziti od najgoreg, mogu se koncentrisati oko onoga što bi se najkraće definisalo kao kompleks post-hladnoratovskog trijumfalizma u poimanju sveta i projektovanju spoljnopoličkih poteza, nedovoljne promene u vojnoj sferi odnosno svojevrсна militarizacija, kao i problem zanemarivanja građanskih sloboda i međunarodnog prava.

POSTHLADNORATOVSKI TRIJUMFALIZAM

Generacijama negovana predstava o SAD kao posebnoj, izuzetnoj naciji, čini se da je dostigla vrhunac tokom poslednje decenije prošlog veka, nakon neočekivano lakog pada komunizma. Već u Klintonvoj administraciji, relativno sklonoj multilateralnim usaglašavanjima, državni sekretar Medlin Olbrajt izrekla je sada već toliko citran stav o Amerikancima kao nezamenljivoj (*indispensabile*) naciji. Zagovornici trezvenijeg pogleda unazad primećuju naime da je uporedo sa idejom prirodnog svetskog vođstva liberalne Amerike na jednoj strani, već u to vreme na drugoj strani narastalo nezadovoljstvo procesom globalizacije koji su SAD vodile, ne samo zbog neosetljivosti u slučaju finansijske krize u Aziji, već i nelagodnošću među demokratskim

saveznicima koji su smatrali da im se nameće američki model društva neprijateljski nastrojen prema ulozi države u društvenoj preraspodeli.

Ideje o kraju istorije iznete u čuvenoj istoimenom Fukujaminoj knjizi, u kojoj je naglasak bio na modernizaciji, pretpostavci da će želja da se živi u tehnološki naprednom i prosperitetnom društvu voditi ka zahtevima za političkom participacijom, s tim što će se ona završiti u liberalnoj demokratiji a ne u komunizmu, u SAD su bile često intepretirane ne kao dugotrajan proces društvene evolucije, nego kao poziv za intervencionistički pristup, po kome će volja i moć SAD ubrzati istoriju spoljašnjom pomoći u rušenju nedemokratskih režima. Trijumfalizam koji je u Americi preovladao posle raspada SSSR i promena u Istočnoj Evropi tako je transformisao kompleksno nasleđe neokonzervativizma. Dok su mnogi od pripadnika originalne grupe ove važne struje u američkoj političkoj misli u početku bili trockisti, svesni opasnosti koje nosi sprovođenje dobrih namera na ekstreman način, a glavna preokupacija kasnijih neokonzervataca bila kritika preambicioznih ideja i projekata o intervenciji u domaće društveno tkivo, odnosno ograničenja “socijalnog inženjeringa”, mlada generacija neokonzerativaca (Vilijam Kristol i Robert Kagan), zaključila je da će svi totalitarni režimi pasti uz malu pomoć spolja, gotovo kao da se do demokratije stiže “po difoltu”. Razloge za ovakav obrt, u kome je struja sa takvim pedigreom na kraju dovela do poimanja da su koreni terorizma u nedostatku demokratije na Bliskom istoku, da SAD imaju i mudrosti i sposobnosti da srede taj problem i da će demokratija brzo i bezbolno stići u zemlje poput Iraka, moguće je naći u talasu posthladnoratovskog optimizma.

Istovremeno, sa porastom uticaja takozvane “politike morala” u unutrašnjoj polici SAD, koja je i dovela do Bušove pobede, i ideje neokonzervativaca da je američka politika visoko moralna, učvrstila se predstava da su SAD dobronamerni hegemon, i kao takav prihvaćen u većem delu sveta. Odbacujući kritike da SAD postaju imperija zasnovana na vojnoj premoći nezapamćenoj od vremena Rimskog carstva, nemali broj vašingtonskih stručnjaka veruje da SAD zapravo obezbeđuju javna dobra i usluge na globalnom nivou, na korist kako sopstevnih građana, tako i ne-Amerikanaca. SAD su ne samo kreatori međunarodnih ekonomskih režima koji obezbeđuju nesmetanu trgovinu, poštovanje ugovora, i dolar kao svetsku valutu, već svojom potrošnjom podstiču globalnu proizvodnju, osiguravaju pristup rezervama nafte i ostalih minerala, i svojom ubedljivo nadmoćnom vojnom silom sperećavaju takmičenje i sukobljavanje ostalih sila i tako omogućavaju bezbednost i stabilnost unipolarnog svetskog poretaka.

(NE)DELOTVORNOST VOJNE PREMOĆI

Prenaglašena ideja o posebnosti i moralnosti Amerike, udružena sa jasnom svešću o njenoj izrazitoj vojnoj i ekonomskoj premoći, vodila je opredeljenju

za unilateralizam već u prvim danima nakon dolaska republikanaca na vlast. Džordž Buš Mladi je odmah demonstrirao svoj odnos prema multilateralnim aranžmanima kao što su Kjoto protokol, Međunarodni sud pravde, Otavska konvencija, odbijajući postojanja i najmanje mogućnosti ograničavanja opcija spoljne i bezbednosne politike SAD. Istovremeno, u vojnim strukturama su razvijani projekti protivraketne odbrane, militarizacije svemira, precizno navođenog oružja i informacionih sistema sa projekcijom neprestanog rasta vojnih troškova i jasnom idejom da se jaz između SAD i svih ostalih mora povećavati. Ideja o konvencionalnom ratu (jednom ili dva) većih razmera i dalje je bila dominantna, kao i takozvana Paueleva doktrina o neophodnosti korišćenja izrazito nadmoćne sile. Dugotrajna okupacija, takozvana izgradnja država (*state-building/nation-building*) i opasnost od terorizma bili su van fokusa, s time da je Buš postavljanjem iskusnog Donalda Ramsfelda na čelo Ministarstva odbrane od novog Četvorogodišnjeg pregleda odbrane (*Quadriennial Defense Review*, septembar 2001.) očekivao prilagodavanje zahtevima XXI veka, uključujući smanjenje broja vojnih baza u inostranstvu i povećanje mobilnosti, ali i dalje sa idejom projekcije moći samo u odnosu na druge države.

Sa teorističkim napadom na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. percepcija izvora pretnji za SAD i globalni poredak koje one vode dramatično se menja. To međutim nije slučaj sa predstavom o potrebi istrajavanja na unilateralnom delovanju, koja opstaje iako terorističke mreže predstavljaju nevladine, transnacionalne aktere za čije je suzbijanje potrebno transnacionalno organizovanje. Odbijanje pomoći zapadnoevropskih zemalja po osnovu ugovora o vojnom savezu (NATO) u prvim danima nakon napada, i nespremnost na diplomatski rad i koordinaciju u okviru Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija i istrajavanje na hegemonističkoj politici – kao moralnoj – brzo je istopilo saosećanje sa žrtvama terorističkog napada. Odsustvo interesa za obezbeđivanje spoljopolitičkog legitimiteta akcijama SAD, osim na ideji moralne i vojne nadmoći zaniva se na pretpostavkama da će do podrške ostalih zemalja i organizacija doći post factum (kao u slučaju vojne intervencije protiv Srbije 1999), da je naklonost prema američkom globalnom vođstvu kao korisnom široko rasprostranjena, a da oni koji ne podržavaju SAD to čine bez obzira na sadržaj američke politike, odnosno bez obzira na konkretnu spoljopolitičku akciju, jer su neprijatelji američkog načina života samog po sebi.

Prolašavanje preventivnog napada na druge države legitimnim sredstvom odbrane, i postavljanje takvog unilateralnog preventivnog rata u centar Nacionalne strategije bezbednosti iz 2002. godine samo je pojačalo otpor američkoj spoljnoj politici, jer ne operiše jasnim kriterijumima koji bi se mogli generalno primenjivati, već je u potpunosti zasnovano na ideji o izuzetnosti odnosno slobodnoj proceni SAD. Napad na Irak na osnovu nedokazanih veza sa teroristima i namerama

o proizvodnji oružja za masovno uništavanje i način primene ostalih ključnih postulata Strategije, doveli su do duboke sumnje u domete ovakve bezbednosne politike. Definisane slabih država kao bezbednosne pretnje, odnosno tvrdnje da siromaštvo, slabe institucije i korupcija mogu takve države načiniti ranjivim za širenje terorističkih mreža i droge u njihovim granicama nisu dovele ni do kakve inovativne strategije za jačanje takvih država. Čini se da i dalje preovlađuje uverenje da je jedino rešenje u takvim situacijama zapravo vojna intervencija, što je demonstrirano podrškom akcije protiv Libana, kada su umesto pomoći tamošnjoj slaboj vladi i njenim institucijama na njihovom jačanju i suzbijanjem neregularnih snaga, vlada i država još više oslabljeni vojnom akcijom Izraela. Ideja povećavanja sredstava za razvojnu pomoć određenim zemljama na osnovu visoko postavljenih kriterijuma efikasnosti lokalne administracije, takozvani projekat *Milenijum čelindž akaunt*, kompromitovana je velikim kašnjenjima u konstituisanju korporacije, odstupanjima od proklamovanih svota u te svrhe, i minimalnim brojem korisnika. Upravo objavljena analiza vašingtonskog Centra za globalni razvoj pokazuje da neto pomoć iznosi samo 0,18 odsto ukupne ekonomije, po čemu su SAD tek 20. na listi razvijenih zemalja u pružanju ovakve pomoći, da je čak 72 odsto pomoći potpuno ili demimično vezano za obavezu angažovanja američkih proizvoda, proizvođača ili posrednika, i još na sve to, da veliki deo ide manje siromašnim i relativno nedemokratskim vladama.

DOMETI TEORIJE DEMOKRATSKOG MIRA

Vodeća ideja zvanične američke spolje i bezbednosne politike - širenje demokratije – zapravo je teško ostvariva po nekoliko osnova. Propagiranje takozvane teorije demokratskog mira po kojoj demokratije ne ratuju između sebe, prisutno i za vreme Klintonove administracije (obraćanje naciji 1994), pokazuje se neodrživim, jer teorija zapravo ima brojna ograničenja i važi samo za dugotrajne i stabilne demokratije. Promovisanje demokratije retorički je postavljeno kao kamen temeljac američke spoljne politike kojim će se ne samo ostvariti demokratsko uređenje koje je samo po sebi dobro, nego i globalni mir, odnosno iskorenjivanje terorizma. Radovi istraživača međutim dokazuju upravo suprotno: da demokratija sama po sebi neće nužno doneti i mir, jer kada se demokratizacija preduzima prevremeno – u smislu održanja izbora bez odgovarajućih institucionalnih uslova – rizik od rata se zapravo značajno povećava jer su mlade demokratije bez potpuno oformljenih domaćih demokratskih institucija naročito agresivne. U islamskim zemaljama nalaze se svi rizični faktori – za “četvrti talas” demokratizacije ostali su najteži slučajevi gde je vladavina prava slaba, korumpirana birokratija ne može na odgovarajući način da opsluži demokratsku upravu, mediji nisu dovoljno profesionalni, a stare elite, jednako i narastajuća opozicija, osvajaju prostor takmičeći se u militantnom

islamizmu ili nacionalizmu. Granice država ne poklapaju se sa nacionalnim, a obrazovanje stanovništva je manjkavo za održavanje demokratije, te održavanje izbora neće dovesti ni do unutrašnje ni do međunarodne stabilnosti. Glasači u državama koje se demokratizuju dolaze u situaciju da podržavaju ratobornu politiku ne toliko (ili ne samo) zbog tradicionalnih nacionalističkih opredeljenja i nedovoljno fiksiranih granica novonastalih država, već zbog deformacija u funkcionisanju institucija i manjka informacija u procesu formiranja preferenci. Stručnjaci poput profesora Džeka Snajdera i Edvarda Mansfilda naglašavaju da nepotpuno usvajanje libereralnih demokratskih normi u smislu osećanja bliskosti sa drugim demokratijama nije presudno – u tom slučaju bi autokratski režimi sa još nižim nivoom tih normi bili ratoborniji što u praksi nije slučaj. Sa druge strane, deo stručnjaka upozorava da je očekivanje da će demokratizacija rešiti probleme neutemeljeno, jer se islamski teroristi javljaju najviše baš u demokratskim zemljama Zapadne Evrope i u vezi su sa problemom identiteta.

Drugi krug problema tiče se sporne mogućnosti uvođenja demokratije nametanjem spolja. Sve brojnija istraživanja pokazuju da kada se zahtevi za reformu generiraju spolja, bilo preko uslovljavanja donatora i kreditora, bilo direktnim upravljanjem državama kao protektoratima ili potpuno okupiranim, to ide veoma sporo i sa malim izgledima na uspeh. Malo se zapravo zna o tome kako stvoriti samoodržive lokalne institucije. Ne postoje mogućnosti za dizajniranje idealnog univerzalnog političkog sistema i institucionalnog sklopa; izgradnja institucionalnih kapaciteta u mnogome zavisi od lokalnih socijalnih i kulturnih faktora kao što su tradicija administracije, profesionalni kodeksi i stavovi elita (zbog čega države Azije brže napreduju nego Afrika na primer). U svojim najnovijim knjigama Fransis Fukujama na primer upozorava da demokratizacija ne dovodi nužno do ekonomskog rasta, i dokazuje da je spoljna pomoć u rušenju rezima i uspostavi demokratije delotvorna samo kada postoje snažni autentični lokalni zahtevi za tim, i kada režim nije potpuno zatvoren nego dopušta izbore i delovanje opozicije, kao u Srbiji 2000, a zatim i u Gruziji i Ukrajini. Demokratiju ne uvode Amerikanci nego to čine ljudi koji u tim zemljama žele da žive u demokratiji, pa je teško upravljati tim procesom spolja i tako ga kontrolisati. Nadalje, ideja o blagonaklonom hegemonu pretpostavlja ne samo dobre namere, nego i veliku kompetentnost, a upravo to je nedostajalo SAD u proceni bezbednosnih pretnji nakon događaja od 11. septembra 2001. i naročito prilikom invazije Iraka, kada je bilo vidljivo odsustvo znanja o stvarnoj situaciji i neostatak plana za rekonstrukciju zemlje i njenih institucija.

ZANEMARIVANJE GRAĐANSKIH SLOBODA

Treći krug problema koji se tiče demokratizacije kao cilja američke politike čine akcije koje Bušova administracija preduzima prema strancima i sopstvenim građanima

a koje mnogi smatraju protivnim međunarodnim konvencijama i duhu Ustava SAD. Istrajavanje na njihovom sprovođenju dovodi u pitanje poziciju SAD kao uzora demokratije umanjujući mogućnost pridobijanja takozvanom mekom silom, jeftnijom i dugotrajnijom, i širi prostor za osporavanje legitimiteta globalnog poretka zasnovanog na američkom vođstvu.

U periodu početnog šoka zbog prvog napada na američke građane posle 60 godina, mere preduzete zarad povećanja bezbednosti prihvaćene su kao neminovne. Ugrožavanje procedure, prava i sloboda u proteklih gotovo pet godina granalo se međutim u sve više pravaca, uključujući nepoštovanje Konvencije o zabrani torture i prava ratnih zarobljenika na suđenje, narušavanje privatnosti komunikacije sopstvenih građana bez oduke suda, preventivno hapšenje bez kredibilnih dokaza, osporavanje prava na izveštavanje i zaštitu izvora medija, smanjenje prostora zakonodavnoj vlasti za donošenje zakona i kontrolu delovanja izvršne vlasti, teške incidente u pogledu tretmana civila u okupirnom Iraku, i javnosti nedovoljno jasne odnose sa saveznickim vladama u situacijama kao što je transport građana trećih zemalja/zarobljenika nejasnog statusa preko Evrope i postojanje tajnih zatvora na njenom tlu. Militarizacija, pa i izvesna ideologizacija obavestajnih službi dovela je do pada kompetentnosti u proceni bezbednosnih pretnji, što je bilo najuočljivije u periodu odlučivanja o intervenciji u Iraku. Produžena militarizacija tradicionalno civilnih sfera delovanja kao što je postkonfliktna rekonstrukcija, ne samo što je dovela do velikih grešaka nakon zauzimanja Iraka, već i do uočljivog izostanka koherentnog plana za pridobijanje “srca i umova” u regionu i produženog razilaženja sa Ujedinjenim nacijama i većinom evropskih saveznika.

Percepcija izuzetnosti tekućeg rata protiv terorizma, tako je dodatno uvećala dugo negovan koncept američke izuzetnosti, vodeći shvatanju vladajuće elite da se stara pravila ne moraju primenjivati, a predsednička vlast treba širiti na štetu zakonodavne, pa i sudske. Prema nekim izvorima, Buš i njegovi saradnici došli su na vlast između ostalog i sa idejom da je predsednička vlast od Niksona i afere Votegejt neprestano slabila, te da je bilo potrebno preokrenuti takav trend. Time se može objasniti činjenica da je uprkos podršci obe partije ratu u Iraku i jasnoj republikanskoj većini i u Senatu i u Predstavničkom domu predsednik Buš ne samo izbegavao da obavesti nadležne obore o nekim svojim odlukama i akcijama, ostavljajući ih tako ne samo bez ranije praktikovanog uvida i kontrole, već i izdvajao svoje mišljenje i nakon što su novi zakoni usvojeni u Kongresu. Umesto da saraduje tokom priprema zakona, ili stavi veto ako smatra da zakon zadire u predsednička ovlašćenja, Buš je naime u čak 807 slučajeva “predsedničkim saopštenjima” zapravo zadržao pravo da pojedine delove ne primenjuje, ugrožavajući tako Ustavom upostavljenom podelu vlasti i proceduru koja je suština američkog sistema. Ovakva praksa međutim ima i pristalice, zaključno sa pojedincima koji smatraju da je američki

sistem podele vlasti neprilagođen aktuelnoj globalnoj ulozi SAD i karakteru bezbednosnih pretnji.

HEGEMONIJA BEZ DOBRE ALTERNATIVE ?

U nedostatku ostvarivanja ubedljivijih rezultata kako za ostatak sveta tako i za rastući broj skeptika u samim SAD, razvija se sistematska kritika niza ovakvih postulata Bušove spoljne politike - od preuveličavanja bezbednosnih pretnji, sopstvene izuzetnosti i “blagonakolnog hegemonizma” SAD, preko neodrživosti strategije preventivnog rata kao centralne spoljnopolitičke opcije, unilateralizma i nedostatka međunarodnog legitimiteta, do zanemarivanja problema ekonomskog razvoja, post-konfliktne rekonstrukcije, izgradnje institucija i “dobre uprave”. Sve snažnija kritika na domaćem tlu, dokumentovana nizom knjiga o greškama pre i posle 11. septembra, a naročito u samom Iraku, može voditi prelasku Predstavničkog doma i Senata u ruke demokrata nakon predstojećih novembarskih izvora.

Problemi su međutim mnogo dublji da bi bili rešeni jednostavnom promenom predstavničke većine jer u politički mislećim krugovima koji ostaju privrženi potrebi uspostavljanja demokratije u drugim delovima sveta raste i strah da bi Bušov spoljnopolitički neuspeh mogao dovesti do povratka ciničnih realista tipa Henrija Kisindžera čije je geslo da priroda režima nije bitna sve dok je prijateljski nastrojen prema SAD. Slično je i sa mogućnošću uspona takozvanih “džeksonijevskih konzervativaca” – onih koji žele rat protiv terorizma i bezbednost za SAD, ali ne i angažman Amerike na širenju demokratije i koji za sada ne napuštaju predsednika koji se nalazi usred rata, ali vremenom mogu postati pobornici izolacionizma.

U odsustvu efektivnog multilateralizma, čini se da je američka hegemonija za sada bez dobre alternative. Umereni konzervativci predlažu mešavinu realizma i “vilsonijanstva” u spoljnoj i bezbednosnoj politici. To bi podrazumevalo svest o ograničenosti spoljne intervencije u lokalnu društvenu sredinu, ali i o potrebi poštovanja ljudskih prava, postojanju domaćeg i međunarodnog legitimiteta, i nemogućnosti da dugotrajna stabilnost bude ostvarena pomoću oslonca na prijateljske autoritarne vladare koji će vladati nad pasivnom populacijom. Za sada je sigurno samo to da mogućnost širenja demokracije i ostvarivanja idealnog odnosa između (osiguranja) bezbednosti i (ostvarivanja) slobode, ostaju trajni problemi, kako na lokalnom, tako i naročito na globalnom nivou. ■

Uzaludni naponi

PIŠE: LJUBIŠA SEKULIĆ

Na ministarskoj konferenciji Svetske trgovinske organizacije (STO) u Dohi (Katar) 2001. godine, lansirana je nova, deveta po redu runda pregovora za liberalizaciju međunarodne razmene. Posle pet godina mukotrpnih pregovora, na skupu u Ženevi, ove godine (2006), ministri su konstatovali da su svi naponi bili uzaludni i da sporazum nije moguće postići.

“Helsinška povelja” je u dva maha pisala o ovim pregovorima, pa je svrsishodno da prokomentariše i njihov neslavni kraj.

Posledice ovog događaja će se sigurno svestrano analizirati, a već sada se može reći da će biti veoma štetne, ne samo za dalji opstanak sadašnjeg režima svetske trgovine, već i za kredibilitet STO, u celini. Neuspeh Doha pregovora može voditi povećanoj fragmentaciji sveta, još izrazitijoj marginalizaciji pojedinih njegovih delova, uz produblјivanje nejednakosti, kao i mnogim neizvesnostima u međunarodnoj ekonomskoj saradnji uopšte. Danas, više nego ikada ranije, mir i prosperitet zavise od multilateralizma, koji je, inače u opadanju, slom pregovora će dati novi posticaj ovom negativnom trendu. U ovoj prilici ne treba zaboraviti da se sve ovo dešava posle nedavnog neuspeha dugoulaganih napora da se Ujedinjene nacije (UN) reformišu i da povrate ulogu glavnog stožera multilateralne saradnje u svetu.

Sasvim je izvesno da će najviše štete pretrpeti zemlje u razvoju (ZUR). Pregovori su obećavali da će ekonomski razvoj ovih zemalja dobiti centralno i prioritetno mesto u svetskom trgovinskom sistemu. Problemi razvoja, inače, nisu bili prisutni ni u jednoj ranijoj rundi pregovora, što je dovelo do velikih neravnoteža u međunarodnoj razmeni. Kao primer može poslužiti činjenica da se najviši nivo carinske zaštite u razvijenim zemljama (RZ) primenjuje na uvoz iz ZUR (poljoprivreda, tekstil, obuća, odeća i sl.), dok su carine u razmeni među RZ veoma niske, jer se radi o proizvodima industrijskog porekla. Tako je, u januaru 2001. godine, uvoz SAD iz Francuske bio oko tri milijarde dolara, a naplaćeno je samo oko 30 miliona dolara na ime carine. U tom istom periodu uvoz SAD iz Kambodže dostigao je samo 200 miliona dolara, a naplaćena carina je bila oko 30 miliona dolara, isto kao i za enormno veći uvoz iz Francuske. Na području poljoprivrede situacija je isto tako dramatično loša za ZUR. Poljoprivreda je bila izuzeta više od 50 godina iz režima Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT) i za to vreme nije bila predmet pregovora za liberalizaciju

razmene. To je omogućilo razvijenim zemljama da nesmetano razvijaju i jačaju svoj agrarni protekcionizam, koji je najviše štete nanosio i još uvek nanosi zemljama u razvoju gde je poljoprivreda dominantna i u proizvodnji i u izvozu.

Sada, posle kraha pregovora, ove i druge neravnoteže u međunarodnom trgovinskom sistemu ne samo što će opstajati, već će se vrlo verovatno dalje zaoštavati. Pošto će multilateralizam slabiti, očekuje se da će jačati razne bilateralne i slične opcije, što je znatno lošija alternativa za svaku slabiju stranu.

Ceo period pregovora karakterisao se velikim neizvesnostima, o čemu najbolje svedoči činjenica da su od ukupno pet ministarskih konferencija na kojima su se ovi pregovori odvijali, dve završile neuspehom, odnosno odsustvom konsenzusa i sporazuma (Kankun i poslednja u Ženevi).

Očekivalo se da će nova runda pregovora biti lansirana još u Sijetlu, 1999. godine. Ta konferencija, međutim, kao ni jedna pre nje, bila je otkazana odmah po otvaranju, jer delegacije nisu uspele da usaglase čak ni njen dnevni red. Ovo je bio veoma loš predznak za dalje akcije koje je trebalo da uslede. Sve je, međutim, brzo zaboravljeno kada je već 2001. godine na ministarskoj konferenciji u Dohi čitav posao bio uspešno okončan lansiranjem nove runde pregovora i usvajanjem odgovarajućeg programa za njegovu realizaciju. Šta više, postignuta je saglasnost da se program iz Dohe nazove Program za privredni razvitak, čime je uvaženo da međunarodni sistem spoljne trgovine, kako ga je STO postavila, nije donosio ravnopravne koristi svim zemljama članicama, da sve njegove neuravnoteženosti treba korigovati i da mere i akcije koje nova runda bude proizvela treba da budu tako konstituisane da stvaraju povoljnije međunarodne pretpostavke za ubrzani privredni razvitak ZUR.

U Dohi je bilo usaglašeno da će nova runda pregovora obuhvatiti sve aspekte spoljne trgovine, a značajna inovacija bila je u tome što je i poljoprivreda uključena. Prihvaćeno je da će se ići na mere suzbijanja i eliminacije agrarnog protekcionizma u RZ, posebno u SAD, Evropskoj uniji, Kanadi i drugim zemljama koje ga primenjuju. Iako je i u prethodnoj rundi (tzv. Urugvajska runda) poljoprivreda bila na dnevnom redu, ovog puta bilo je usaglašeno da će subvencije i u poljoprivrednoj proizvodnji i u izvozu biti obavezno eliminisane. Ovo pitanje je dominiralo tokom celog procesa pregovaranja, a verovatno je najviše doprinelo njihovom krahu.

Da je poljoprivreda tvrd orah pokazalo se već na konferenciji u meksičkom letovalištu Kankunu. Ni SAD, ni Evropska unija nisu ispoljile dovoljnu spremnost za odgovarajuće ustupke, a ZUR nisu podlegle pritiscima za veće otvaranje svojih tržišta, što je sve dovelo do sloma konferencije. Sledeći ministarski sastanak u Ženevi, 2004. godine bio je bolje sreće. Došlo je do napretka, ali, kako se kasnije ispostavilo, uglavnom na rečima. Posle toga, konferencija u Hongkongu 2005. godine

bila je pred kolapsom, kada je u poslednjem trenutku postignut konsenzus, koji nikoga nije zadovoljio, ali je davao nade da će stvari uzeti bolji smer, što se, međutim, nije dogodilo.

Od ovih pregovora se mnogo očekivalo, jer su se odvijali u veoma kriznom vremenu za multilateralnu saradnju. Njihov značaj je prevazilazio oblast koju su pokrivali, jer su opredelјivali mnogo šire ekonomske tokove u svetu. O tome svedoči i izjava zamenika Generalnog direktora STO u obraćanju auditorijumu čuvene Londonske škole za ekonomiju. “Ova runda pregovora je nešto mnogo više od uobičajenog pregovaranja. Ona je ispit kredibiliteta STO i sposobnosti da se uradi ono što je obećano zemljama u razvoju. Ovi pregovori su test spremnosti međunarodne zajednice da reči o međunarodnoj saradnji i politici pretoči u suštinske i konkretne rezultate. I, najzad, test o tome da li mi možemo da izgradimo istinski globalan sistem međunarodne razmene, koji bi bio od koristi svim zemljama u svetu”.

Iz ovog citata se vidi da spoljna trgovina nije sama sebi cilj, već samo jedan važan segment međunarodne saradnje za ekonomski razvoj. Neuspeh ovih pregovora neće pogoditi samo međunarodnu trgovinu, već i mnoge druge komponente svetske privrede, a posebno usko koordinirano područje novca, finansija i trgovine. STO, zajedno sa Međunarodnim monetarnim fondom i Svetskom bankom, čini institucionalnu osnovu za usmeravanje glavnih ekonomskih tokova u svetu. Bez obzira kako i sa kojim rezultatima ove institucije funkcionišu, one su sada, u uslovima potpune marginalizacije Ujedinjenih nacija na ekonomskom području, jedina relevantna mesta preko kojih međunarodna zajednica deluje u svetskoj ekonomskoj sferi. Tri institucije imaju, isto tako, presudan uticaj u evoluciji procesa globalizacije u ekonomskoj oblasti. Može se zato pretpostaviti kakve bi sve posledice mogle nastati ukoliko bi njihovo funkcionisanje bilo poremećeno zbog dublje ili blaže krize u kojoj se STO može vrlo lako naći.

Generalni direktor STO, po prirodi svog posla, smatra da, ipak i uprkos svemu, treba odmah raditi na obnovi pregovora. To je, međutim, veoma teško očekivati jer zemlje učesnice nemaju za to dovoljno motiva. Njihov interes, čak i za krajnji rezultat neuspelih pregovora, smanjivao se još dok su se primicali kraju. To se događalo zato što su razne institucije, uključujući Svetsku banku procenjivale da su koristi od runde bile neprestano na silaznoj liniji, posebno za ZUR. Osim toga, novi pregovori zahtevali bi veoma precizne pripreme, koje bi garantovale uspeh obnovljenih pregovora, jer bi rizik od još jednog debakla bio za sve neprihvatljiv. Najzad, treba spomenuti da ovlašćenje koje je američki Kongres dao svojoj administraciji za učešće u pregovorima, ističe krajem 2007. godine, a davanje novog ovlašćenja, u tako kratkom rok, nije realno očekivati. ■

Kikinda: Radikalno ogledno dobro

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Posle izgubljene bitke, nije lako ponovo okupiti ljude.

Kikinda već duže vreme, preciznije, od izbora 2004. godine, ima taj problem. Otkad je na vlasti SPS – SRS koalicija, okolnosti neumoljivo podsećaju na vreme pre 5. oktobra 2000, po svemu, osim po stalnom povećavanju broja ljudi bez zaposlenja. Posla nisu imali ni ranije, ali su uredno išli na radno mesto, mesecima, ponekad, i godinama, iako ni plate ni staža nije bilo. Možda su se nadali da će se desiti čudo, i da će zlo dobra donijeti, iako se tako nešto nikada i nigde nije dogodilo, pa ni u Kikindi? Njima to petooktobarsko vreme sad izgleda kao neki izgubljeni raj, kad su barem bili u radnom odnosu, umesto u strahu od budućnosti. Privatizacija se u Kikindi odvija, nije da se ne odvija, firme prelaze u ruke privatnika, a ako u proceduri bilo šta pri tom ne valja, nema nikoga da na to skrene pažnju, osim radnika, koje svakako niko ništa ne pita.

“Kod nas su, pre privatizacije, radikali uradili najgluplju moguću stvar: podelili su nam firmu na dva dela, da bi mogli da zaposle dva SPS kadra kao direktore. Svaki od ta dva direktora košta nas po 150.000 mesečno, ali zato naše plate nisu rasle još od 2003. godine, a honorarci i portiri nisu dobili platu već deset meseci”, kaže jedan još uvek zaposlen Kikindanin. Ali, radnici ležu na rudu, počinju da shvataju kako to funkcioniše *taj kapitalizam koji smo tako željno čekali*, postaju veoma poslušni, čak servilni, i kad treba i kad ne treba, dok rukovodstvo nikako da se odvikne ranijih obrazaca ponašanja. Onomad, u kikindskoj “Livnici”, koju je otkupio slovenački CIMOS, rukovodilac Slovenac reče rukovodiocima Kikindanima da rade loše, da su nesposobni, da se tako ne radi – a oni ga nokautirase. Zvaničnog izveštaja o ovome nije bilo, kako izgleda, neće ga ni biti; ali, kad su novinari (*mi obični lokalni novinari*, da ne bude zabune) pokušali da saznaju nešto više, rukovodioci Kikindani odgovorili su im “šta se to vas tiče, da nećete možda da znate i šta smo ručali juče?” Očigledno, sećanje na socijalističko samoupravljanje još nije izumrlo, iako je odavno nestala država koja ga je patentirala kao u ono doba jedinstven izum. Nešto slično, samo još gore, odvija se i na ravni lokalne SPS – SRS vlasti: ona je, naime, uspela da upropasti čak i saradnju sa poslovično kooperativnim Norvežanima, koji su imali ne plan, nego gotov projekat, da u Kikindi grade savremenu deponiju, vrednu ogromne količine eura. Norvežani su (opet da ne bude da imamo problema sa pamćenjem) tokom svih ovih godina, još od Slobinog doba, pomagali Kikindu “kapom i šakom”, slali lekove, kompjutere, humanitarnu pomoć, organizovali obuke, seminare i razmene srednjoškolaca, ulagali zdrav novac i nameravali da ulože i više, sve u ime i sećajući

se davno uspostavljenog prijateljstva kad su Kikindani, onomad, četrdesetih godina prošlog veka, robovali u nacističkim logorima u Norveškoj, a lokalno stanovništvo im pomagalo da pobegnu. Ejvor Bergum, norveška književnica nedavno je gostovala u kikindskoj biblioteci, radi promocije svog romana o dečaku iz Kikinde, koji umire u logoru Beisfjord kod Narvika; vlada, ambasada i sve norveške institucije u potpunosti su izlalize u susret kikindskim NVO i lokalnoj vlasti; norveški poslovni ljudi bili su uključeni u ceo posao oko projekta deponije, započetog u doba prošlog DOS saziva vlasti u lokalnu; na sve načine pokazivali su partneri iz Norveške da su voljni i spremni da pomognu, progledavajući, katkad, kroz prste i poneku nespretnost ili očigledno neznanje sa kikindske strane. I, ovakve saradnike radikali su uspeli da odstrane iz Kikinde, uporno namećući neka svoja rešenja koja nisu imala veze ni sa projektom, ni sa mozgom. Za Norvežane, ni tamo, ni ovamo: uložiće novac u neki drugi grad, gde se lokalna samouprava normalno ponaša. A kikindska strana može da kuka jer je opet uspela da *ne dobije* vrlo lep posao sa isto tako lepom količinom eura, i SRS predsednik opštine nedavno je kukao kako smo, eto, opet ostavljeni, samo nije pomenuo šta je tome prethodilo, počevši od izbora ličnosti koje su radikali uključili u projekat, a koje niti šta znaju o deponiji, niti da beknu engleski ili bilo koji strani jezik, niti uopšte išta znaju, jedina im je kvalifikacija što su radikali. U međuvremenu, evo novog skandala na pomolu. Fond za razvoj AP Vojvodine preneo je povereništvo za kredite koje odobrava poljoprivrednicima na SO Kikinda. Bilo je to 2002. godine, na vlasti je u Kikindi bila DOS koalicija. U međuvremenu, na vlast su došli radikali, odmah premestili na drugo radno mesto Slobodanku Jerković Bodu, nestranačku ličnost koja je obavljala funkciju poverenika, i doveli na to mesto svog izabranika.

“Nešto veoma neobično se dešava s tim kreditima: ljudi su dolazili da mi se žale kako su od njih u kancelariji poverenika tražili da se učlane u SRS da bi mogli da otkupe dokumentaciju koja im je potrebna za kredit. Da li će oni smeti da javno, imenom i prezimenom, prijave šta im se dogodilo, teško je reći. Za sada, pouzdano znam da sa područja Kikinde stiže najmanje aplikacija za kredite, što može da znači samo toliko, da niko o tome ne obaveštava ljude koji bi mogli da se prijave radi korišćenja kredita”, upozorava Olga Knežević, samostalni stručni saradnik kikindske ispostave Pokrajinske kancelarije Sekretarijata za lokalnu samoupravu i međupostupinsku saradnju. Znači, da bi čovek mogao da *plati* (ne da dobije, nego baš da plati) dokumentaciju koja mu je potrebna – mora da bude radikal? A bez dokumentacije - nema ni prijave na konkurs za kredit, a kamoli kredita. Ovo bi moglo da bude ozbiljno, ako se na bilo koji način ispita; ali, upozoravali su Kikindani i ranije na pojedine postupke radikala, pa nijedna od institucija nije preduzela baš ništa. Pominjala je opozicija nedovoljno dugačak staž sekretara SO Kikinda – eno sekretara, i dalje obavlja funkciju, u međuvremenu će napuniti i godine staža koje se traže, pa će biti sve u redu, barem za radikale i institucije koje

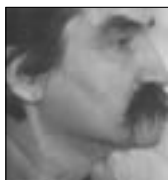
svakako ne reaguju; prozivala je opozicija katastrofalna kadrovska rešenja SRS koja je imenovala koordinate za nacionalne manjine i zaštitu nezaposlenih, u oba slučaja ljude bez ikakvog potrebnog obrazovanja ili prethodnog iskustva – i oni su, hvala na pitanju, živi i zdravi, ni brige nemaju što ih neko proziva, rade kako im je zgodno, pošto svakako pojma nemaju šta i kako bi trebalo da rade; na svim sednicama SO opozicija kritikuje, predlaže, zahteva, i ništa, radikali jednostavno rade ono što su započeli, uopšte se ne osvrćući na kritike demokratske ili uopšte javnosti, medija, NVO ili političkih stranaka, bez obzira na dokaze, dokumentaciju, izjave i konferencije za medije, sve primedbe ili predlozi slivaju se s njih kao voda.

“Mi smo radikalno ogledno dobro, oni rade šta hoće. Toliko je zloupotreba, pogrešnih poteza, neznanja i štete za grad, da bi neko morao da reaguje, ali ne reaguje. A tako je zato što nije sprovedena lustracija u pravosuđu, policiji, i institucijama; zauzvrat, one su jako brze i efikasne kad političke stranke koje predstavljaju opoziciju radikalima treba izbaciti iz prostorija koje koriste ili podneti prijavu protiv nekadašnjih istaknutih ljudi u lokalnoj samoupravi”, kaže Olga Knežević (LSV) u emisiji za lokalnu VK televiziju naročito istakla da stoji iza svake svoje reči, te da novinari nisu ništa krivi – čime su bili iznenađeni i novinari, navikli na drugačije ponašanje, a o radikalima da se i ne govori. I ne bi se govorilo, ne bi bili pomenuti na ovim stranicama, da nisu grad doveli do beznađa, a mnoge dobre projekte do svoje suprotnosti. Izgleda, kakva god dobra ideja da je zamišljena, u Kikindi je, prenebregavši sve one koji su još spremni da *zalegnu* i preuzmu inicijativu, uspela da se izrodi u svoju suprotnost. Od tolerancije radikali prave svojevrsnu sprdnju, sa kuvanjem ribljih čorbi i paprikaša na Trgu; od tradicije – muzičke festivale, na koje ne dođe pola pozvanih, jer ne žele da im se ime spominje u bilo kakvom kontekstu gde su radikali; od informisanja – tragikomediju, od razvoja grada – grabež, gde se u svaki posao *ugrađuje* i poneko od lokalnih čelnika, a potpuno ispravan asfalt u gradu prevlači se još po jednim slojem, za svaki slučaj, dok su u selima mnoge ulice neasfaltirane, pa meštani gaze blato čim padne kiša, itd. itd. Prema rečima mlađih sugrađana, ljudi su u Kikindi prestali - čak i *da se zaljubljuju* ili da se šale na sopstveni račun. Vrelo leto leglo je na grad, a paori i dalje gaje i hoće da gaje samo žito, iako svi stručnjaci promukoše objašnjavajući da bi bolje prošli gajeći povrće za EU i posvetili se plastenicima. Paori neće, pa neće da poslušaju stručnjake, a sela izumiru, poneke škole, naročito one koje nisu ušle u neki projekat ADF ili UNICEF mogle bi da počnu da smanjuju broj odeljenja, pošto dece svakako nema. A, da: hram Sv. Kozme i Damjana gradi se ipak, održana je i liturgija među tek podignutim zidovima, ima vernika, nije da ih nema, samo su nešto bez posla i prihoda u poslednje vreme, tako da ne mogu da daju

priloge koliko bi želeli.

“Sa 40 godina, više ne znam gde sam. Bez posla sam otkad su radikali na vlasti. Pitali su me da se učlanim kod njih, obećavali da se ‘ništa neće promeniti’, da ću ostati na istom radnom mestu, ali ja nisam mogao to da prihvatim. Ne mogu da promenim svoje stavove i ubedenja, nikad mi se nisu sviđali. Tako sam najpre suspendovan, pa premešten na lošije radno mesto, a onda otpušten. Na sudu, naravno, svi paragrafi na strani onih koji su me otpustili, a još sam morao da platim advokatu. Ne odbijam posao, kopam, zidam, imam položen vozački ispit za sve kategorije, znam da postavljam keramiku, umem da radim na kompjuteru, ali, gde god sam konkurisao, rekli su mi: *mator si, čoveče*. Tako da mi je jasno da sam već otpisan i da nigde nisam potreban. Ponekad pomislim, da bi možda bolje bilo da sam poginuo na nekom od svih onih ratišta na koja sam mobilisan, da se nisam ni vratio kući. Ne bi niko verovao čega sam se sve odrekao otkad nema redovnih prihoda u kući, ali, deca se školuju, traže novac, i veoma mi je teško što ne mogu da im obezbedim normalan život. Ponekad se zatvorim u nusprostorije, plačem kao dete. Bio sam kod psihijatra, dao mi je lekove, ali od tih lekova nisam mirniji”, kaže saobraćajni tehničar bez posla. Ovakva izjava mogla bi da postane *opšte mesto* u Kikindi – jer istu priču pričaju i mlađi i stariji, svi koji su se suočili sa traumom traženja posla u tranziciji. Beznađe se širi kao zaraza, ljudi izgledaju i ponašaju se sve lošije, praskaju za čas i postaju agresivni, ili se povlače prekidajući veze sa poznanicima, a ponekad i *sa stvarnošću*. Ovde bi baš *legla* parafraza jednog citata iz dela Tomasa Mana: Radikali caruju, radikali su na vlasti, SRS pruža svoj *ružama neobavijeni* skiptar nad gradom – Kikinda umire. Istovremeno, Senta, oko četiri puta manja od Kikinde, organizuje Omladinske letnje igre (neku vrstu EXIT pored Tise, naravno u manjem obimu) za mlade koji nemaju novac za letovanje, što reče predsednik opštine Senta Atila Juhas; Senta organizuje isturena odeljenja budimpeštanskih fakulteta, pozorišne festivale - s predstavama na svim jezicima koji se govore u Vojvodini - na koje poziva eminentne stručnjake, živi dokaz da veličina grada ne leži u broju njegovih stanovnika, nego u dobroj energiji i pametnom upravljanju. A vlast, kao vlast, može i da se menja, što je Kikinda iskusila u svojoj nedavnoj istoriji, i svi pozitivni efekti takvih promena nisu ni nestali, ni potpuno zaboravljeni, uprkos trudu SPS – SRS koalicije. Treba se podsetiti, obnoviti gradivo i reagovati povodom pretvaranja tolerantnog grada u ostrvo doktora Moroa. Poneki reaguju; ostali su ili već *otpali*, ili se pregrupišu. Apatija je opasna, mnogo više nego što je akcija teška.

Odista, nije lako okupiti ljude posle izgubljenih bitaka: neko ranjen, neko mrtav, neko pobegao, neko se razočarao. Ono što je preostalo, ili se u međuvremenu okupilo, moraće da bude vrlo spremno za sledeću izbornu bitku. Jer, više nije reč o rezultatima i raspodelama vlasti, nego o elementarnom opstanku. ■

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Rođendan

Uvek se obradujem kada u “Povelji” naidem na esej Bore Ćosića, koji je – kako sam već napisao – “otac” ove rubrike koja je i nastala posle njegovog “umesto eseja” objavljenog pre neku godinu u ovom mesečniku, ili sada već dvomesečniku, ili tako nekako. Jer, ovo “umesto eseja” krije u sebi beskonačnu supstituciju života i pisanja koja je sam “zakon pisanja”, kako bi to rekao moj prijatelj koga sam pominjao u prošlom nastavku ove rubrike, u istoimenom eseju, objavljenom u 55. broju časopisa “Zlatna greda” u rubrici “Mišljenje” i tome slične. Naravno da je ovaj odnos između života i pisanja, da to kažem sasvim jednostavno zanimljiv i složen, jer ustvari i nema nikakvog zakona po kome se piše osim onog velikog “Da” životu i zato što je otpor prema pisanju otpor prema samom životu, “otpor” koji poznaju svi koji pišu. Jer, “ako ne može da se zakači za život, pa i da se kači sa životom, pisanje onda, naprosto, ne može ništa”, piše u ovom lepom eseju moj prijatelj. Zato je pisanje oblik suverenosti: “U pisanju nij reč o bilo čemu izvan samih reči, izvan odnosa prema rečima... jer ono nudi reči koje nisu ni stvari ni pojmovi”, kaže se još u ovom lepom i značajnom tekstu”. Jer, uspeh u pisanju je tragično nemoguć i zbog toga upravo nužan, dakle, paradoksalan otpor. Ovde sam pomalo, da kažem namerno, izmešao reči ili rečenice koje je napisao moj prijatelj, da bih uveo u temu ovog eseja ili “umesto eseja”, pošto je priroda pisanja uvek ova zagonetna supstitucija, ili možda sam događaj koji se ne zatvara u nekom pisanju, niti je to moguće.

Pogledajmo reč “rođendan” iz naslova ovog “umesto eseja”. Na prvi pogled nema ničeg jednostavnijeg: običaj je da ljudi proslavljaju svoj rođendan, rođendane svojih bližnjih ili značajnih ljudi koji se onda proslavljaju prema izvesnim pravilima i zakonima. Ali, naš svet nije veselo mesto i možda se upravo zato diže toliko buke na rođendanskim slavljinama, a rođendani dobijaju izvesnu vrstu tajanstvene aure, koja baš i nije tako prizirna kao što izgleda u prvi mah, ali to sam već napisao. Ovde imam u vidu “rođendane” Amalije Kojić – Stanić, koja je glavni lik upravo objavljenog romana Vide Ognjenović “Preljubnici”, koji sam pročitao ovog leta, a, evo, sada nastojim da vas uputim u svu složenost naših srodničkih odnosa koji se skrivaju iza jednostavne reči

umesto eseja

kao što je “rođendan”, što je, uostalom, i tema ove uspele melodrame sa elementima trilera Vide Ognjenović koja je u “Stubovima kulture” dočekala već treće izdanje. Jer, šta su reči, ako nisu ni stvari ni pojmovi, kao što je rekao ili napisao moj prijatelj. Tako je u ovom romanu ovo fiktivno ime Amalija Kojić – Stanić, koje mi se uostalom dopada kao čitaocu, samo jedan od rodoslova, i to onog arbitrarnog, junakinje ove proze, koja je neka vrsta dnevnika Amalijinog koji ona ispisuje da bi izašla iz katatonične neuroze u koju ulazi nastojeći da otkrije svoj “prirodni identitet”, odnosno, biološke roditelje, jer saznaje da je usvojena i tako počinje ovo “neobično kruženje činjenica”, kako na jednom mestu piše Vida Ognjenović, jer se srodnički odnosi Amalije Kojić komplikuju i preljubom njenog muža tokom ove potrage za srodnicima, ili “strukturama srodstva”, o kojima je u “Strukturalnoj antropologiji” pisao Klod Levi Stros. Zato je ovo dvojstvo i trauma Amalije Kojić – Stanić, zaboravio sam njeno prirodno ime ili rodoslov, univerzalna, a ne pojedinačna činjenica naše genealogije koja je jedna vrsta anti-nauke i zato i pripada književnosti, a ne nauci, kao što bi to volele takozvane “patriote”. Možda je to jedna, makar i sporedna ulica proze Vide Ognjenović, koja govori o ovom neobičnom kruženju činjenica i našim složenim i ponekad tragičnim srodničkim odnosima.

U kojoj meri je kultura srodstva ovaj lavirint pokazje i polemika Edvarda Liča, američkog antropologa, koju je ovaj vodio sa Klod Levi Strosom. Nema ljudskog bića bez ovog dvojstva kulture i prirode, ili sa jednim rodoslovom, kako bi možda rekla Amalija, pošto naši rodoslovi nisu pravolinijski i jednosmerni nego upravo kružni i zamršeni, pravi lavirinti. “Bračna pravila i rodbinski sistemi su”, piše Stros, neka vrsta jezika, što će reći sprega operacija čiji je cilj da među pojedincima i grupama ljudi obezbedi izvestan tip komunikacije. To što u ovom slučaju poruku sačinjavaju žene određene grupe koje su u opticaju među klanovima, genealogijama ili porodicama (za razliku od pravog jezika, gde reči određene grupe cirkulišu među pojedincima) ni na koji način ne menja činjenicu da je pojava o kojoj se raspravlja u oba slučaja potpuno identična”, zaključuje Stros. Ličova primedba pokazuje da on ne priznaje arbitrarnost jezika, o kojoj govori Klod Levi Stros, jer pomalo priglupo primećuje da reči i žene nisu isto, pa zato ni ove razmene nisu identične. Kao što je to potvrdio slučaj Amalije naši “rođendani” su istovremeno prirodni i arbitrarni, kao što je to i ova strukturalna razmena reči, odnosno žena, koja je jedna struktura zato što se obavlja pod određenim pravilima ili kodovima, što Lič nije razumeo. Zato je Stros u pravu kada antropologiju izvodi iz semiologije, jer reči kao i žene najpre znače, pa onda postoje, što naše strukture srodstva čini otvorenim, potvrđujući onaj navodni “zakon pisanja” o kome je bilo reči na početku ove kolulmne. Ono veliko “Da” životu koje je sam uslov pisanja i Amalijinog “rođendana”.

Dostupna i nedostupna prava

PIŠE: BRANKO PAVLICA

Prema rezultatima istraživanja Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji i Humanitarnog centra za integraciju i toleranciju iz Novog Sada, kojim je rukovodio Pavel Domonji (u drugoj polovini 2003. godine – u 36 od 45 vojvođanskih opština) nacionalna struktura u posmatranim kategorijama (zastupljenost u organima lokalne samouprave, opštinskim, okružnim i trgovinskim sudovima, javnim tužilaštvima, sekretarijatima unutrašnjih poslova, u skupštini AP Vojvodine i pokrajinskim organima uprave) ne odgovara nacionalnom sastavu stanovništva Vojvodine.

Imajući u vidu činjenice da više pripadnika makedonske zajednice živi u centralnoj Srbiji, te da broj Makedonaca u Vojvodini (11.785) nadmašuje ukupan broj tzv. “malih” manjina obuhvaćenih pomenutim istraživanjem (Nemci, Aškalijske, Ukrajinci, Česi i Jevreji – 10.498) porazan je rezultat da je “proces asimilacije pripadnika makedonske nacionalne manjine (ne samo u Vojvodini) najdalje odmakao”.

Na primer, kada je reč o ostvarivanju nekih kolektivnih (manjinskih) prava, kao što je pravo na informisanje, Makedonci se nalaze u najnezavidnijoj situaciji, “jer nemaju čak ni interna glasila”, mada su, do 1990. godine, u listu “Pančevac” imali stranicu na makedonskom jeziku, “ali je ukinuta” (jer, kako je tada obrazloženo, “za nju više nije bilo nikakvog interesovanja”). Isto obrazloženje je ponovljeno, prema rečima samih Makedonaca, kada je, iste godine, ukinuta polučasovna emisija na makedonskom jeziku na talasima Radio Pančeva.

Otuda i zaključak Helsinškog odbora da pripadnici makedonske nacionalne manjine u Republici Srbiji, “jedini... nemaju ni emisije na radiju, odnosno televiziji, ni

makedonska nacionalna manjina u srbiji

stranice u nekom od listova, niti bilo kakvo glasilo. Pravo na informisanje je, u slučaju pripadnika ove manjine, puka deklaracija”.

Razmatranje teme: Makedonsko-srpski odnosi i položaj makedonske nacionalne manjine u Republici Srbiji / spram teme: jugoslovensko-makedonski odnosi i položaj srpske manjine u Republici Makedoniji, koja se aktuelnošću prosto nameće, tražeći odgovore na mnoga pitanja, za istraživača može biti izazov ukoliko uvek nepotpuno i nedovoljno saznanje o “dubinskom toku spoznaja” (na osnovu relevantne istorijske građe i novih historiografskih rezultata) omogući analiziranje događaja, procesa i pojava putem kojih se može sagledati zbir relevantnih činjenica i pogleda o stanju/položaju i identitetu makedonske nacionalne manjine u Republici Srbiji.

Opšta obeležja makedonsko-srpskih odnosa

Pozivajući se na istorijski i međunarodnopravni kontinuitet (u razvoju vlastite državnosti) članom 4. Sporazuma između SRJ i RM o regulisanju odnosa i unapređenju saradnje od 8. aprila 1996. godine, utvrđeno je: “Polazeći od činjenice da su Srbija i Crna Gora postojale kao nezavisne države pre stvaranja Jugoslavije, te imajući u vidu činjenicu da je Jugoslavija proizvela međunarodnopravni subjektivitet ovih država, Republika Makedonija poštuje državni kontinuitet SR Jugoslavije.

Polazeći od činjenice da je makedonski narod tokom Narodnooslobodilačke borbe i na zasedanju SANOM odlučio da organizuje Republiku Makedoniju kao državu i da se udruži u jugoslovensku federaciju, imajući u vidu činjenicu da se makedonski narod na referendumu 1991. godine odlučio da Republiku Makedoniju organizuje kao suverenu i nezavisnu državu i ceneći činjenicu da je to učinjeno na miran način, SR Jugoslavija poštuje državni kontinuitet Republike Makedonije”.

Potom, član 5. Sporazuma predviđa zaštitu nacionalnih prava srpske i crnogorske manjine u Republici Makedoniji i makedonske nacionalne manjine u Srbiji i Crnoj Gori. “Ugovorne strane će potpuno štiti prava pripadnika nacionalnih manjina u okvirima svojih granica, a u saglasnosti sa najvišim međunarodnim standardima”.¹

Predviđena je i zaštita (učuvanja i održavanja) spomenika kulture i istorijskog nasleđa dva naroda, a “što će biti predmet posebnog dogovora”.

Potpisivanje ovog (izuzetno značajnog) bilateralnog sporazuma predstavljao je važan korak ka poboljšanju jugoslovensko/srpsko-makedonskih odnosa. Šta više, obostrano je ocenjeno da, nakon potpisivanja, SRJ i RM “ulaze u period dinamičnog razvoja odnosa i saradnje na osnovama tradicionalnog prijateljstva, dobrosusedstva i uzajamnosti interesa”.²

Valja naglasiti krucijalnu istorijsku činjenicu, koja ima svoju nespornu “političku konotaciju” za savremene makedonsko-srpske odnose: Srbijaje, pre više od 60 godina, prva priznala Makedoniju – narod, jezik, državnost, da bi 1996. godine, faktički, priznala (i u međunarodnopravnom

kontekstu) nezavisnu i suverenu Republiku Makedoniju pod njenim ustavnim imenom. Dakle, jedino Republika Srbija, za razliku od svih makedonskih suseda (doskora)³, priznaje i makedonsku državu i makedonski narod i makedonski jezik i makedonsku nacionalnu manjinu (u okviru svoje teritorije).⁴

Dakle, makedonsko-srpske odnose u razdoblju 2000-2005. karakteriše: 1) pozitivno rešavanje nekih otvorenih pitanja (sem tzv. makedonskog crkvenog pitanja, koje je, što je obostrano prihvaćeno, u isključivoj nadležnosti sinoda dve pravoslavne crkve); 2) intenzivan politički dijalog (brojni diplomatsko-politički kontakti na najvišem nivou); 3) po svom značaju, počev od juna 2001. godine, valja istaći i vojnu saradnju, kao i saradnju u oblasti bezbednosti i sprečavanja albanskog ekstremizma (kao i u borbi protiv organizovanog kriminala); 4) bogata ugovorna praksa (koja je 6. jula 2004. "dopunjena" potpisivanjem Sporazuma o zaštiti manjina, kao i Ugovor o ekstradiciji); 5) stalno uvećavanje (od 2001. godine) robne razmene, kao i brojni privredni kontakti – SCG je Makedoniji, posle SR Nemačke, po značaju drugi spoljnotrgovinski partner; privreda SCG, jedino sa Republikom Makedonijom (i BiH) u spoljnotrgovinskoj razmeni ostrvaruje suficit; 6) ravnopravna kulturna saradnja (brojna gostovanja kulturnih poslednika).

Prema tome, SCG i RM nastavljaju dinamičan razvoj odnosa i saradnje,⁵ na osnovama tradicionalnog prijateljstva,⁶ dobrosusedstva i uzajamnosti interesa – u funkciji zajedničkog cilja: evropske budućnosti.

Iako su odnosi između Makedonije i Srbije tradicionalno dobri,⁷ sa srpske strane se preduzimaju inicijative da se "tokom 2005. godine" obostrano ojača tempo saradnje dve države "u duhu proklamovane regionalne saradnje": ("o značajnim pitanjima") "uključujući tu i vrlo specifičnu problematiku oko slobode veroispovesti Srba u ovoj zemlji, neregistrovanja Ohridske arhiepiskopije,⁸ očuvanja i obnove srpskih vojničkih grobalja i spomenika,⁹ informisanja (otvaranje, na bazi reciprociteta, kulturno-informativnih centara u Skoplju, odnosno Beogradu), obrazovanja na maternjem jeziku (za decu pripadnika manjinskih zajednica), kao i pitanje konačne demarkacije i obeležavanja granične linije između SCG i RM "u potezu" Kosova i Metohije.¹⁰

Vojislav Vukčević, ministar za dijasporu u Vladi Srbije, posle susreta i razgovora sa najvišim makedonskim zvaničnicima, obrazlaže: "Zahvalili smo se makedonskoj vlasti na angažovanju oko popravke puta prema spomen kompleksu i kapelici na Kajmakčalanu, tog, za Srbe značajnog istorijskog mesta.¹¹ No, istovremeno smo, zatražili da se, konačno, ukloni kolni put preko srpskog vojničkog groblja u Bitolju, zatim da se obezbede dozvole za obnovu srpskih istorijskih spomenika, zagarantuje sloboda veroispovesti na maternjem jeziku,¹² instistirajući na registraciji Ohridske arhiepiskopije.¹³ To je bio predmet razgovora sa našim makedonskim sagovornicima".¹⁴

Makedonska nacionalna manjina u Republici Srbiji

Tokom 1946. godine doseljenici iz NR Makedonije naselili su se "najvećim delom u osam banatskih naselja: Jabuci, Kačarevu i Glognju, koja leže u okolini Pančeva; zatim Plandištu, Hajdučici, Starom Lecu, Dužinama i Gudurici, koja leže u okolini Vršca. Ova doseljavanja neprimetno traju od 1947. do 1956. godine. To su obično doseljavanja majstora, radnika, učitelja i pojedinih devojaka".

Još 1956. godine, dr Jovan Trifunski konstatuje "da je glavni uzrok ovog doseljavanja sledeći. Prilikom oslobođenja, posle Drugog svetskog rata, Jabuka, Kačarevo i Gloganj, zbog iseljavanja Nemaca, bili su zatečeni kao dovoljno nenaseljeni i sa dosta napuštene rodne zemlje. Usled toga, prema ovim naseljima 1946. godine, uz pomoć narodnih vlasti... razvila se i jaka doseljenička struja iz NR Makedonije".¹⁵ Iz 19 predela (209 naselja) godine 1946, doseljeno je oko 1010 rodova sa 1452 doma. "To otprilike iznosi (Jabuke, Kačarevo, Gloganj) – 7.260 stanovnika – Makedonaca".¹⁶

Recimo, prema popisu stanovništva od 1948. godine, u sedam sela vršačkog dela Banata bilo je 1.601 Makedonac (254 u Gudurici, 18 u Velikom Eredištu, 905 u Plandištu, 88 u Velikoj Gredi, 148 u Hajdučici, 61 u Starom Lecu i 127 u Dužinama).

Polovinom marta 1953. godine (po rezultatima popisa) navode se 1.696 lica iz Makedonije. "U njih zaceo spadaju svi Meglenski Vlasi, Cincari i Cigani, jer se većinom izdaju za Makedonce". Septembra 1956. je u sedam sela vršačkog dela Banata bilo 318 porodica sa oko 1.938 lica (299 sa 1.838 Makedonaca, 14 sa 89 Meglenskih Vlaha, 1 sa 4 Cincara, i 3 sa 3 Arbanasa).¹⁷

Dakle, nakon Drugog svetskog rata iz različitih krajeva NR Makedonije u Vojvodinu (južnobanatske opštine Pančevo, Vršac, Plandište) doseljavaju se i makedonski "kolonisti". Potom, i u Beograd dolaze Makedonci, po osnovu "političkih funkcija" na različitim nivoima ("na rukovodećim položajima u državnim institucijama" DFJ/FNRJ/SFRJ i "partijskim funkcijama" KPJ/SKJ) dolaze sa svojim porodicama, ali, u manjem broju, i u druge srpske varoši i sela, doseljavaju se makedonski građani, "tradicionalnih makedonskih zanata". Otuda, prema statističkim pokazateljima, najviše pripadnika makedonske nacionalne zajednice živi u (Novom) Beogradu, u južnobanatskom delu Republike Srbije, ali i u Novom Sadu, Nišu, Boru, Kragujevcu. To su kolonisti i doseljenici, njihovi potomci (kao i iz mešovitih brakova), koji su u Srbiju došli nakon Drugog svetskog rata.

Makedonska nacionalna manjina nesumnjivo postoji u SR Jugoslaviji, odnosno u Republici Srbiji, "iako njen broj nije precizno utvrđen". Prema popisu iz 1991. godine na teritoriji današnje SRJ bilo je 47.118 Makedonaca, "ali prema razmatranjima i procenama u Republici Makedoniji, računa se od 70.000 do 100.000 pripadnika makedonske nacionalne manjine".¹⁸

Međutim, prema rezultatima popisa stanovništva u Jugoslaviji, godine 1948. bilo je 18.050 Makedonaca, ili 0,3% od ukupnog stanovništva, i dalje: 1953. – 27.639 (0,4%); 1961. – 36.881 (0,5%); 1971. – 43.398 (0,5%); 1981. – 49.864 (0,5%); i 1991. godine bilo je 47.118 (0,5%) Makedonaca.¹⁹

Navodimo i statističke podatke o brojnosti Makedonaca u Republici Srbiji: 1948. – 17.917 ili 0,3% od ukupnog broja stanovnika; 1953. – 27.277 (0,4%); 1961. – 36.288 (0,5%); 1971. – 42.675 (0,5%); 1981. – 48.989 (0,5%); i 1991. – 48.437 (0,5%).

Prema oficijelnim popisima stanovništva, broj Makedonaca, u centralnoj Srbiji, izgledao je ovako: 1948. – 8.301; 1953. – 14.616; 1961. – 19.956; 1971. – 25.100; 1981. – 29.033; i 1991. godine – 27.596 lica.

Najzad, navodimo i statističke pokazatelje o brojnosti Makedonaca u Vojvodini od 1948. do 1991. godine: 1948. – 9.090; 1953. – 11.689; 1961. – 15.190; 1971. – 16.527; 1981. – 18.900; 1991. – 17.472.²⁰

Prema rezultatima popisa iz 2002. godine u Republici Srbiji živi 25.847 pripadnika makedonske nacionalne manjine, od toga u centralnoj Srbiji – 14.062, a u Vojvodini 11.785²¹ Makedonaca. Broj Makedonaca je smanjen, u odnosu na popis iz 1991. kako u centralnoj Srbiji (17.596: 14.062), tako i u Vojvodini (17.472:11.785).²²

Imajući u vidu teritorijalnu koncentraciju pripadnika makedonske manjine, može se istaći sledeće: najveći broj Makedonaca živi u Beogradu – 8.372; potom u opštini Pančevo – 5.276; u Plandištu – 1.297; Novom Sadu – 1.144; Nišu – 715; Boru – 540; Kragujevcu – 326, ali i u Bosilegradu, kao i u Dimitrovgradu, gde je većinsko bugarsko stanovništvo, živi 49, odnosno 44 Makedonca.

Dakle, udeo Makedonaca se u svim opštinama kreće ispod 1%, izuzev u dve opštine: Plandište – 1.297 ili 9,7% i Pančevo – 5.276 ili 4,1% (u kojima su pripadnici ove nacionalnosti na trećem mestu – po brojnosti, posle Srba i Mađara).

Prema istraživanju Helsinškog odbora, broj Makedonaca opada, te je "pitanje asimilacije jedno od krucijalnih sa kojima se suočavaju pripadnici ove manjine, jer okruženi srpskom većinom, Makedonci postepeno zaboravljaju svoj jezik i izvornu kulturu. Slabljenje nacionalne svesti može se objasniti, pre svega, činjenicom da su Makedonci lišeni veznih elemenata identitetske infrastrukture nemaju ni medije, ni obrazovanje na maternjem jeziku, niti se, pak, u postojećim školama izučava makedonski jezik i nacionalna istorija".²³

Mada, valja istaći, osnovni problem je nedovoljna organizovanost pripadnika makedonske manjine. Ali i sami Makedonci, u razgovorima sa istraživačima Helsinškog odbora, ističu da postoji, čak, mit o tome da Makedonci ne žele da se organizuju²⁴ kako ne bi, ne samo očuvali, nego i unapredili svoju kulturu. Želja za organizovanjem postoji, ali se Makedonci u njenoj realizaciji suočavaju sa nizom problema: nedostatak materijalnih sredstava za rad postojećih organizacija i udruženja – izdaci za zakup

prostorija, komunalije, tehničke opreme...

Ono što posebno iritira pripadnike ove manjine je medijska blokada. Na ovaj problem je ukazivano i na nekim skupovima, koje su, u Beogradu, na primer, organizovale neke druge organizacije, kao što je "Fond Ljuba Davidov". Tako je na Forumu naveden primer da ni u jednom od medija nije mogao da se objavi odgovor predstavnika Makedonaca patrijarhu Pavlu kada je ovaj pozvao na kanonsko i liturgijsko jedinstvo, ili, pak, informacija upućena dnevnim listovima o susretu predstavnika makedonske zajednice sa parlamentarnom delegacijom Makedonije i predsednikom Sobranja Nikolom Popovskim.

Poseban problem je i odnos sa Republikom Makedonijom od koje Makedonci očekuju podršku i izdašnju pomoć, kako u pogledu distribucije knjiga, časopisa i novina na makedonskom jeziku, tako i u pogledu rada postojećih kulturnih organizacija, udruženja i društava. U tom smislu, učesnici su istakli potrebu za sklapanjem bilateralnih ugovora između dve države.

Po mišljenju makedonskih predstavnika, njihove interese u Srbiji u velikoj meri bi unapredilo osnivanje Makedonskog kulturnog centra, te stvaranje Zajednice Makedonaca Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore. Stvaranje ovakve, krovne organizacije, doprinelo bi da se otkloni osećaj nemoći i besperspektivnosti, a da postojeće organizacije, koje okupljaju Makedonce, intenzivnije sarađuju na očuvanju njihovog nacionalnog identiteta i kulture.²⁵

Dosada, najznačajnija organizacija pripadnika makedonske nacionalne manjine u Vojvodini je "Društvo za makedonski jezik", koje postoji u sastavu Koordinacionog odbora Kulturno-prosvetne zajednice Vojvodine za jezike, književnost i kulturu. Od polovine 2000. u Novom Sadu postoji podružnica Jugolsovensko-makedonskog udruženja "Šar-planina". Spomenuto udruženje je osnovano sa ciljem "da neguje kulturnu, sportsku, ekonomsku i druge oblike saradnje između Srbije i Makedonije. Društvo organizuje priredbe, izlož-be i gostovanja umetnika iz Makedonije... planira i organizovanje tečajeva makedonskog jezika". Takođe, i u Zrenjaninu je nedavno formirano "Društvo makedonsko-srpskog prijateljstva". Ovakvo društvo osnovano je i u Novom Beogradu, a u Jabuci (kod Pančeva) postoji društvo Vasil Hadžimanov.²⁶

U sklopu "ostvarivanja" manjinskih prava treba istaći sledeće činjenice: do kraja devedesetih godina u Jabuci se osnovnoškolska nastava izvodila na makedonskom jeziku; u nedeljnom listu "Pančevac", do kraja 1989. godine (periodično / jednom mesečno) objavljivana je "stranica na makedonski jazik";²⁷ Makedonci – većinsko stanovništvo u Jabuci, prednjače u afirmaciji svog maternjeg jezika i makedonske kulture; uspostavljaju se "pobratimski" odnosi sa meštanima sela Pramenac kod Čačka; takođe, na njihovu inicijativu "zbratimnite" (se) gradovi Pančevo i Kumanovo; naizmenično su održavani "Denovite na

kulturata na Pančevo” u Kumanovu, i s druge strane, “vo Kumanovo”,²⁸ postaju tradicionalna gostovanja kulturno-umetničkih društava iz Makedonije u Pančevu i Jabuci, odnosno u Kumanovu i okolnim selima.²⁹

Jer, Makedonci, niti su bili, niti su, pak, danas, “skrivena” manjina u Republici Srbiji. U drugoj polovini XX veka oni su u nekim vojvođanskim naseljima imali škole na makedonskom nastavnom jeziku, radio emisije i novine – “stranica na makedonski jezik”, osnivali su i svoja kulturno-umetnička društva. U svim posleratnim popisima slobodno su se izjašnjavali o svom makedonskom nacionalnom identitetu.³⁰

Donekle, voljom samih Makedonaca, ali i sticajem najnovijih političkih okolnosti na prostorima bivše SFRJ³¹ - konstatuje i Stanislav Stanković – oni danas u Republici Srbiji ne ostvaruju svoja manjinska nacionalna prava.³²

Umesto zaključka: o položaju i identitetu makedonske manjine u Srbiji

Dakle, imajući sve to u vidu, možda će danas, kada Makedonci u Republici Srbiji imaju status nacionalne manjine (ali ne i “ustavni tretman”), od presudnog značaja za (političko) samoorganizovanje makedonske zajednice u Srbiji biti Demokratska stranka Makedonaca u Srbiji, nedavno formirana u Novom Sadu.

Opet, imajući u vidu činjenicu da je poboljšanje položaja srpske manjine u Republici Makedoniji, te činjenicu da je 6. jula 2004. godine u Skoplju zaključen Sporazum između SCG i RM o zaštiti srpske i crnogorske nacionalne manjine u RM i makedonske nacionalne manjine u SCG (“uvažavajući principe i norme međunarodne zaštite nacionalnih manjina”... u brojnim međunarodnim dokumentima, a “imajući u vidu opredeljenje Ugovornih strana za uključivanje u evroatlantske integracije”) – treba očekivati “poboljšanje” položaja makedonske nacionalne manjine u Republici Srbiji.³³

Uostalom, na to obavezuje i Sporazum o regulisanju odnosa i unapređenju saradnje između SR Jugoslavije i R. Makedonije od 8. aprila 1996. godine. Naime, član 5. Sporazuma predviđa zaštitu nacionalnih prava Srba u Republici Makedoniji, kao i Makedonaca u SR Jugoslaviji: “Strane će potpuno štiti prava pripadnika nacionalnih manjina u okvirima svojih granica, a u saglasnosti sa najvišim međunarodnim standardima”.³⁴

Takođe, na to obavezuje (opet) i član 5. bilateralnog sporazuma od 6. jula 2004. godine:

“Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da, pojedinačno ili u zajednici sa ostalima članovima svoje grupe, izražavaju i razvijaju svoj etnički, kulturni, jezički i verski identitet, a Ugovorne strane će stvarati uslove i donositi mere potrebne u tu svrhu.

U tom smislu Ugovorne strane će:

- podržavati i pomagati slobodno organizovanje i udruživanje pripadnika manjina u svrhu očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta, ustanovljavanje i

funkcionisanje organizacija, udruženja i institucija koje predstavljaju interese nacionalnih manjina i obezbeđuju njihovo učešće u javnim poslovima, naročito u onim koji se njih tiču, u oblasti kulture, obrazovanja i informisanja;

- podsticati održavanje slobodnih i direktnih kontakata između pripadnika i organizacija nacionalnih manjina sa matičnom zemljom, kao i saradnju sa sunarodnicima u drugim zemljama i sa međunarodnim i nevladinim organizacijama;

- pomagati održavanje kulturnih manifestacija nacionalnih manjina koje doprinose unapređenju identiteta i kulture nacionalnih manjina;

- omogućiti izdavačku delatnost nacionalnih manjina kao i slanje knjiga, časopisa, nositelja slike i zvuka manjinskim organizacijama u nekomercijalne svrhe i kao takvih oslobođenih carina i doprinosa.”³⁵

Nakon okončanja oružane krize i ostvarenih ustavnih reformi u Republici Makedoniji “položaj Srba je znatno poboljšan”. Posle izvršenih promena u Ustavu RM (16. XI 2001), kada su i Srbi pomenuti u ustavnoj preambuli “pripadnici srpske zajednice, kao deo srpskog naroda u ovoj državi, stekli (su) ista prava kao i pripadnici ostalih nacionalnih zajednica i etničkih grupa”.³⁶

Još 10. novembra 2001. godine, prilikom posete Skoplju, jugoslovenski predsednik Koštunica je “posebno ukazao na značaj konačnog uključivanja Srba u preambulu Ustava Makedonije”, kao i njihovog uključivanja u sastav parlamentarnog komiteta za međuetničke odnose, nagovestivši da će se, “kako zakonom o regulisanju statusa nacionalnih manjina, tako i na drugi način, i u Srbiji, odnosno SR Jugoslaviji, konkretnije utvrditi položaj makedonske zajednice, koja je bila i ostala most prijateljstva i saradnje između dveju zemalja”.³⁷

Gledano suštinski, položaj nacionalnih manjina u Srbiji je posle 5. oktobra 2000. godine, unapređen: najveći pomak je učinjen na normativnom planu – u sklopu ustavnopravnog i zakonodavnog uređenja. Međutim, na faktičkom planu, pripadnicima makedonske nacionalne manjine – Demokratska stranka Makedonaca u Srbiji; izabrani Nacionalni savet Makedonaca – zainteresovanim za individualna, ali i kolektivna (manjinska) prava, “iako su svesni da je njihovo ostvarivanje ograničeno kapacitetima njihovih zajednica”³⁸, predstoji dug put “političke borbe” do potpunije institucionalne realizacije. Recimo, Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina u SCG zajamčena su kolektivna prava u oblasti službene upotrebe jezika,³⁹ obrazovanja, informisanja i kulture. Takođe, “prilikom zapošljavanja u javnim službama, uključujući i policiju, vodiće se računa o nacionalnom stastavu stanovništva, odgovarajućoj zastupljenosti i poznavanju jezika koji se govori na području organa ili službe”.⁴⁰

Dakle, zajemčena zakonom, gore navedena prava, nisu JEDNAKO DOSTUPNA svim manjinama u Vojvodini, ali niti su sva spomenuta prava U ISTOJ MERI NEDOSTUPNA svakoj pojedinoj (“maloj”) manjini.

Napomene:

¹ Sporazum su potpisali 8. aprila 1996. godine u Beogradu ministri inostranih poslova SRJ i RM, Milan Milutinović i Ljubomir Frčkoski, “u originalu u dva primerka, svaki na srpskom i makedonskom jeziku, i oba su verodostojna”. Vidi: Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 1, 21. jun 1996, str. 4.

² Ovaj sporazum, “kojim SRJ priznaje RM pod njenim ustavnim imenom, predstavlja visoko značajan korak ka poboljšanju odnosa između dve zemlje, radi unapređenja položaja RM”, s ciljem da se “u kontekstu mirnog rešavanja tzv. jugoslovenske krize, koja podrazumeva uzajamno priznavanje svih bivših jugoslovenskih republika, da doprinos neophodnoj evoluciji stanja duhova u ovom prostoru, od mržnje i neprijateljstava do iznalaženja zajedničkih interesa”. Cit. po: dr Vladimir Ortakovski, “Nacionalne manjine u Republici Makedoniji”, u: “Demokratija i nacionalne manjine”, Beograd, 2002, str. 212; i dr Ranko Petković, Predgovor u knjizi: “Nacionalne manjine u međunarodnom i jugoslovenskom pravnom poretku”, ur. Branislav Milinković, Beograd, 1995, str. 3.

³ Međutim, u prvoj polovini XX veka, Makedonci su, ne svojom voljom, “praktično, bili bezimen narod i narod sa neostvarenom državnošću” – istakao je makedonski predsednik Kiro Gligorov 8. septembra 1995. godine, povodom proslave petogodišnjice Dana nezavisnosti Republike Makedonije.

Jer, do 1944. godine, Makedonci, kao narod (i nacionalna manjina) su “nepripriznati” od strane tadašnjih oficijelnih vlasti balkanskih suseda: Bugarske, Grčke, Albanije, kao i (“Južne Srbije” u sklopu) Kraljevine Jugoslavije.

⁴ “S obzirom na istorijsku bliskost i srodnost, okolnost da u procesu raspada bivše zajedničke države nije došlo do većeg raskola u odnosima novonastalih država, kao i na mnoge krupne zajedničke interese, moglo bi se očekivati da odnosi između Jugoslavije i Makedonije budu izuzetno dobri. Takve odnose mogli bismo nazvati ‘specijalnim odnosima’, kao što su, na primer, odnosi zemalja Beneluksa ili skandinavskih zemalja. Ali, to neće zav isiti samo od takozvanog narodnog raspoloženja ili međudržavnih interesa, već i od stanja na unutrašnjem političkom planu u Makedoniji, gde pojedine stranke zaziru od zbližavanja sa Jugoslavijom zbog takozvane opasnosti od srbizacije Makedonije”. Cit. po: dr Ranko Petković, “Između tri vatre”, NIN, 6. 9. 1996, str. 11.

⁵ I to od sporenja početkom devedesetih godina, preko ugovora o regulisanju odnosa i unapređenju saradnje (8. april 1996), intenziviranja trgovinske razmene i drugih vidova ekonomske saradnje, prevazilaženja spornih pitanja na bazi “uzajamnih interesa”, uspostavljanja “vojno-tehničke i naučno-tehničke saradnje” do regionalne saradnje i partnerstva na putu ka zajedničkom cilju: učlanjenju u evropske i evroatlantske integracije. Vidi: dr Branko Pavlica, “Jugoslovensko-makedonski odnosi 1992-2002”, u: Odnosi Jugoslavije sa Bugarskom i Republikom Makedonijom, Beograd, 2004, str. 94-130.

⁶ Dakle, tradicija zajedništva protiv predrasuda: sve ovo, na jedan naučnopopularan način, još 1994. godine, dr Jovan Ilić (po vokaciji geograf) uopštava: “Mnogi Srbi smatraju da je veliki deo Makedonije srpska istorijska postojbina. Tu je za vreme turske uprave živelo nekoliko stotina hiljada Srba. Skoplje je bilo važan duhovni i ekonomski centar srpskog naroda. U Makedoniji ima mnogo srpskih kulturno-istorijskih spomenik. Srpska vojska oslobodila je Vardarsku Makedoniju od Turaka 1912...” I dalje, “sporne probleme na relaciji SRJ-BJR Makedonija, dr J. Ilić generalno svodi na: 1. pitanje imovine proteranih Srba iz Makedonije za vreme Drugog svetskog rata (njima je bio zabranjen povratak); 2. nerešen status srpske manjine u BJR Makedoniji (ne pominje se u Ustavu te države, za razliku od Šiptara, Turaka i drugih nacionalnih manjina); 3. povremeno maltretiranje Srba od strane lokalnih vlasti; 4. nerešena imovinska prava Srpske pravoslavne crkve u Makedoniji; 5. agilno učešće makedonskog upravljačkog establišmenta u sprovođenju sankcija protiv SRJ, pa i u satanizaciji Srba”.

S druge, pak, strane, “Makedonsko-predvodnički establišment i znatan broj ostalih Makedonaca zameraju srpskoj strani: 1. Srbi su jedan od glavnih krivaca što je 1912. godine rasparčan makedonski etnički prostor; 2. Srbi su u međuratnom periodu nacionalno ugnjetavali Makedonci; 3. strahuju da se Srbija ponovo ne upusti, sa drugim balkanskim državama, u podelu Makedonije, i 4. zameraju Srpskoj pravoslavnoj crkvi što ne priznaje autokefalnost Makedonske pravoslavne crkve”. Cit. po: dr Jovan Ilić, “Geopolitičke osobenosti Balkanskog poluostrva i srpsko pitanje” – Istorijsko-geografski pregled. Zbornik radova Naučnog skupa Principi razgraničenja država, Vojnogeografski institut, Beograd, 1994, str. 96-97.

⁷ Vidi: Intervju: Branko Crvenkovski, predsednik Makedonije – “Ako za Srbiju nije sporno da postoji makedonski narod i makedonska država, onda zaista nije jasno zašto se ne prizna da taj narod ima i svoju Crkvu”, “Skoplje se ne plaši nezavisnog Kosova”, (Batić Bačević), NIN, 18. XI 2004, str. 60-62.

Boris Tadić, predsednik Srbije: “Srbija ima najbolje namere prema makedonskom narodu. Spor između crkava treba da se rešava i reši u crkvenim okvirima. To pitanje ne bi smelo da utiče na državne odnose, posebno ne na odnose između građana SCG i Makedonije...” Predsednik RM Crvenkovski uputio poziv (28. V) predsedniku Srbije Tadiću da poseti Skoplje. Cit. po: J. Tasić, “Tadić iduće nedelje u Skoplju”, “Danas”, 6. VI 2005, str. 7.

⁸ Vidi: Ministar vera Milan Radulović, o crkvenom sporu s Makedoncima, “Država ne utiče na SPC”, “Novosti”, 4. VI 2005, str. 2; Milan Radulović, ministar vera Srbije, o crkvenom pitanju u Makedoniji i odnosu Crkve i države, “Vlada neće uticati na odluke SPC”, “Danas”, 6. VI 2005, str. 7.

⁹ Na makedonskoj teritoriji se nalazi više od 20 memorijalnih spomeničkih celina i objekata “posvećenih palim srpskim ratnicima u oslobodilačkim ratovima od 1912. do 1918. godine”. Među njima posebno se ističu – po svom istorijskom značenju i broju ljudskih žrtava, spomenički kompleks na Kajmakčalanu, Spomenik-kosturnica na Zebrenjaku kod Kumanova, Spomenik-kosturnica i vojničko

groblje u Bitolju, Spomen–kapela i kosturnica palih srpskih ratnika na Bregalnici, Spomenik–kosturnica i kapela u Udovu kod Valandova, dva spomen-obeležja u Dobroveni, i u Krivoj Palanci, kao i “niz pojedinačnih grobalja i spomen kosturnica rasturenih po čitavoj Makedoniji”. Vidi: Mirjana Živković, kako se štite srpska vojnička groblja i spomen-obeležja iz balkanskog i Prvog svetskog rata u Makedoniji, “Politika”, 12. II 1990, str. 22; Mladen Stančić, U Bitolju i na Kajmakčalanu obeležena godišnjica proboja solunskog fronta, “Srpski tragovi opomene i ponosa”, “Novosti”, 19. IX 2002, str. 4.

¹⁰ Iako obe strane smatraju da obeležavanje dela državen granice i na području Kosova i Metohije i zapadnog dela R. Makedonije treba da obave samostalno, to u ovom trenutku nije realno, pre svega zbog nemogućnosti angažovanja naših snaga za fizičko obezbeđenje i zaštitu ljudsktva u proces obeležavanja državne granice na terenu. Ukoliko bi se insistiralo na obeležavanju tog dela granice, u proces bi se, za stvaranje potrebnih bezbednosnih usova, morali uključiti i predstavnici međunarodne zajednice – UNMIK i KFOR, koji su shodno Rezoluciji SB UN 1244, nadležni za kontrolu i bezbednost teritorije i tog dela državne granice. Vidi: dr Branko Pavlica, Ugovor između SR Jugoslavije i Republike Makedoncije o protezanju i opisu državne granice, “Tokovi istorije”, 1-2/2004, str. 114.

¹¹ “Ozbiljna oštećenja spomen-hrama na Kajmakčalanu, bolna su opomena pre svega nama Srbima, ali i Makedoncima i ostalim saveznicima iz Prvog svetskog rata, na civilizacijski i istorijski dug prema vojnicima koji su ovde ostavili živote boreći se za tadašnje ideje ujedinjenja. Naša je obaveza da ovom obeležju vratimo nekadašnji izgled i sjaj. Nastojaćemo da u saradnji sa Makedonijom popravimo sve što su vreme, sramni zaborav i ljudi zlih namera učinili na ovom istorijskom mestu” – izjavila je dopisniku “Novosti”, ambasador SRJ/SCG u Skoplju Biserka Matić – Spasojević, posle odavanja pošte izginulim ratnicima na vrhu planine Nidže, 18. septembra 2002. godine. Cit. po: Mladen Stančić, Srpski tragovi opomene i ponosa, “Novosti”, 19. IX 2002, str. 4.

¹² Živica Tucić, Autonomija Ohridske Arhiepiskopije (Sveti arhijerejski sabor Srpske pravoslavne crkve je, na svom redovnom ovogodišnjem zasedanju, završenom 26. maja odobrio tekst tomosa o autonomiji Ohridske arhiepiskopije), “Proizvodnja raskola”, NIN, 2. VI 2005, str. 28-29.

Bliže o tome: Protojerej dr Predrag Puzović, Raskol u Srpskoj pravoslavnoj crkvi – Makedonsko crkveno pitanje, Izdanje: Sveti arhijerejski sinod SPC, Beograd, 1997, str. 1-183; dr Đoko Slijepčević, Makedonsko crkveno pitanje, Minhen, 1969; Isti, Istorija SPC, knj. III, drugo izdanje, Beograd, 1991, str. 240-246; Ilija K. Marku, “Makedonska crkva” – Samotvorenina Skoplja, Uloga Pape i Unije, Prizren, 1994.

¹³ O registraciji Ohridske arhiepiskopije, “kao jedino priznate pravoslavne crkve u svetu iz ove zemlje”, opširno je razgovarano i sa predsednikom RM – Crvenkovskim. “Na stav predsednika da registraciju OA treba da dozvoli Makedonska pravoslavna crkva, “uzvratio sam da ni u kojoj zemlji registraciju ne reguliše crkva nego država i njena administracija... Time se država neće mešati u odnose između dve crkve, koji se smatraju

neraščišćenim. Registracijom se ostavljaju razgovori i sporenja dveju crkava – njihovim predstavnicima” – svodi rezultate svoje posete Skoplju krajem januara 2005. godine, ministar Vukčević.

Takođe, posle razgovora sa premijerom RM Vladom Bučkovskim dogovoreno je da se “u narednom periodu ubrzaju pripreme za otvaranje kulturno-informativnog centra Makedonije u – Beogradu i Srbije u – Skoplju”. Valja podsetiti, da je to bilo predviđeno još bilateralnim sporazumom o naučnotehničkoj, kao i o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja i sporta od 3. jula 1997. godine. Vidi: Mladen Stančić, Delegacija Srbije sa makedonskim zvaničnicima u Skoplju, “Crkva pod lupom suseda”, “Novosti”, 27. I 2005, str. 9.

¹⁴ Sa makedonske strane “današnji stav SPC prema MPC objašnjava g. Stefan, arhiepiskop ohridski i makedonski: “MPC je prirodno produženje Ohridske erhiepiskopije koja je bila autokefalna u celom periodu svoga postojanja, do nekanonskog ukidanja od strane sultana 1767. godine. Jednu godinu ranije, isti sultan je ukinuo i Pečku arhiepiskopiju, a mnogo pre toga i Trnovsku. Znači, poslednja je bila ukinuta Ohridska arhiepiskopija. Ona se i poslednja obnovila. kao što su se balkanski narodi oslobađali rosptva i stvarali svoje države, tako su se u sastavu tih država obnavljale drevne arhiepiskopije, koje su proizvele da žive kao posebne autokefalne pomesne crkve. Tako su uradili i Srbi, i Bugari, pa na kraju i mi, Makedonci. čak su i Albanci, kao i Grci i Rumuni, na taj način, po oslobođenju svojih država, formirali svoje pomesne pravoslavne crkve. Mi smo bili poslednji u tom postupku za obnavljanje svoje drevne crkve zbog poznatih razloga, makedonski narod je poslednji od svih balkanskih naroda stekao svoju posebnost: i državnu, i jezičku, i kulturnu, pa i crkvenu. Mi nismo izmislili ništa novo obnavljajući Ohridsku arhiepiskopiju kao Makedonsku pravoslavnu crkvu, već smo samo sledili primer naših suseda...” Cit. po: Razgovor sa arhiepiskopom ohridskim i makedonskim g. Stefanom, “Poštovanje kanona i tradicije” (Mirče Tomovski), “Politika”, 9. II 2004, str. 5.

Bliže o tome: dr Slavko Dimevski, Ohridskata arhiepiskopija, Izdava Radio-televizija Skopje, Skopje, 1968, str. 1-32; dr Blaže Ristovski, Makedonskiot narod i makedonskata nacionalna svest, dvojna kniška, Izdava Radio-televizija Skopje, Skopje, 1968, str. 1-63; protojerej Stavrofor dr Slavko Dimevski, Crkovna istorija na makedonskiot narod, Izdanje na Makedonskata pravoslavna crkva, Skopje, 1965, str. 1-226; Intervju: Branko Crvenkovski, predsednik Republike Makedonije, “Neka crkve same rešavaju spor”, (Batić Bačević), NIN, 8. 9. 2005, str. 16-18.

¹⁵ Krajem Drugog svetskog rata (već “od proleća 1946. godine”), u napuštena vojvodanska naselja doseljavali su se stanovnici iz drugih jugoslovenskih oblasti, “koji leže na jugu, jugozapadu i zapadu”. Među tim doseljenicima “relativno znatan deo čine stanovnici iz NR Makedonije”.

Kolonisti iz Makedonije su se “najvećim delom naselili” u osam banatskih naselja: Jabuci, Kačarevu i Glognju, koja leže u okolini Pančeva; zatim, Plandištu, Hajdućci, Starom Lecu, Dužinama i Gudurici, koja leže u okolini Vršca.

U Jabuci, Kačarevu i Glognju, po mojim ispitivanjima,

godine 1956. – konstatuje dr Jovan F. Trifunoski, (Cvijičev dak) – bilo je oko 1.010 rodova sa 1.452 doma doseljenih iz raznih oblasti NR Makedonije. Od toga Makedonci sa Srbima čine 978 rodova sa 1.410 domova, što u postotcima predstavlja 96,80 % od broja rodova, a 97% od broja domova. Strane etničke grupe su Cigani i Cincari (Vlasi). Oni ukupno imaju 32 roda sa 42 doma (prvih 24 roda, 33 doma; drugih 8 rodova, 9 domova. Prosečno na svaki doseljenički rod pada po 1,43 doma). Cit. po: dr Jovan F. Trifunoski, “O posleratnom naseljavanju stanovništva iz NR Makedonije u tri banatska naselja – Jabuka, Kačarevo i Gloganj”, Matica srpska – posebna izdanja, Novi Sad, 1958, str. 5-6.

¹⁶ Cit. po: dr Jovan Trifunoski, O posleratnom naseljavanju stanovništva iz NR Makedonije u tri banatska naselja – Jabuka, Kačarevo i Gloganj, Matica srpska, Novi Sad, 1958, str. 6, 12 i 40.

¹⁷ Cit. po: dr Branislav Rusić, Beleške o najnovijim naseljenicima iz Makedonije u sedam sela vršačkog dela Banata, Matica srpska – posebna izdanja, Novi Sad, 1958, str. 25-26.

¹⁸ Dr Vladimir Ortakovski, Nacionalne manjine u Republici Makedoniji, u: Zbornik radova Demokratija i nacionalne manjine, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, 2002, str. 212-213.

¹⁹ Broj Makedonaca u SR Jugoslaviji porastao je sa 18.050 u 1948. godini na 47.118 u 1991, i oni su činili 1948. godine 0,3% a u 1991. – 0,5% ukupne populacije. Najveći deo Makedonaca živi u centralnoj Srbiji, i to 27.569 ili 58,6% a slede Vojvodina – 17.472 ili 31,3%, Crna Gora – 1.072 ili 2,3%, Kosovo i Metohija – 978 ili 2% ukupnog broja makedonskog stanovništva SR Jugoslavije. Vidi: dr Milena Spasovski, Teritorijalni razmeštaj naroda i nacionalnih manjina u SR Jugoslaviji, “Jugolsovenski pregled”, 1/1994, str. 47 (31-64).

²⁰ Analizirajući etnički stastav ukupnog stanovništva Srbije (bez Kosova i Metohije) može se zapaziti i smanjenje udela Makedonaca u ukupnom stanovništvu i to sa 0,6% na 0,3%. “Primetno je veliko povećanje broja “neizjašnjenih i neopredeljenih” (za više od deset puta), kao i “regionalno opredeljenih” (za više od dva puta, kao rezultat povećanja u Vojvodini) zbog nestabilne političke klime u zemlji”. Vidi: Mr Nada Raduški, Etnički stastav stanovništva Srbije, 1991-2002, Pregled SCG, 1/2003, str. 33.

²¹ Makedonaca je popisano 11.785 (0,6%), za 5.295 manje nego 1991. godine. Apsolutno smanjenje njihovog broja je znatno veće od njihovog ukupnog prirodnog priraštaja (- 172) najverovatnije zbog etnički selektivnih emigracija ili iseljavanja u inostranstvo. Vidi: Nada Raduški, nav. rad, str. 43.

Ili, Vladimir Stanković, pomoćnik direktora Zavoda za statistiku Srbije, ovo objašnjava “kao posledicu raspada SFRJ, odnosno “iseljavanjem Makedonaca iz Republike Srbije u Republiku Makedoniju”. “Izrazit pad otkriven je u međupopisnom periodu kod građana makedonske nacionalnosti, i to za 41,3 odsto na nivou Srbije bez Kosova. Ima ih 25.847, čine 0,35 odsto ukupne populacije, a raspad SFRJ, prema Stankovićevom objašnjenju, uslovio je da Makedonci iz Srbije krenu ka matičnoj državi”. Cit. po: Dragica

Veljković, Političke (ne)prilike značajno uticale na izjašnjavanje građana u popisu stanovništva u Srbiji, “Svaka ptica u svom jatu”, Novosti, 12. I 2003, str. 3.

²² U Vojvodini, posle Drugog svetskog rata, “preovlađuje proces spontane ili dobrovoljne asimilacije, prvenstveno zbog velikog broja mešovitih brakova i obimnih migracija selo-grad”. Karakteristično je – smatra Saša Kicošev – da se proces asimilacije intenzivnije javlja između etničkih grupa sa međusobnim afinitetom i/ili sličnostima (kulturne, verske, jezičke i druge sličnosti). Tako je primetno pretapanje Slovaka, Bunjevaca, Rusina i nekih drugih u Mađare; Rumuna, Makedonaca, Rusa i drugih u Srbe. Asimilacioni odnosi su daleko slabije izraženi između etničkih grupa između kojih postoji određeni animozitet...”

“Unakrsnom analizom etničke i jezičke pripadnosti stanovništva Vojvodine” prema popisu iz 1991. godine može se konstatovati: od ukupno 17.472 Makedonca u Vojvodini 1991. godine, njih 8.412 se opredelilo za makedonski kao maternji jezik.

S drug strane od 8.412 lica koja su se opredelila za makedonski kao maternji jezik njih 7.849 je deklariralo svoju makedonsku etničku pripadnost.

Od 17.472 Makedonca u Vojvodini 1991. godine, njih 7.849 (44,9%) je smatralo da im je makedonski maternji jezik.

Prema tome, demograf, Saša Kicošev smatra da je ovde “jače izražena jezička i analogno tome, kulturna asimilacija”. Vidi: Saša Kicošev, Demografski aspekti procesa asimilacije u Vojvodini, Helsinške sveske 19, Beograd, 2004, str. 65-67.

²³ Između načela i prakse – položaj “malih” i “velikih” manjina u Srbiji, Priredio: Pavel Domonji, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004, str. 11.

²⁴ “Iako je prošlo samo deset godina od kako je izvršeno naseljavanje pomenutih banatskih naselja, ipak su se u njima izvršila znatna etnička pretapanja i prilagođavanja. Najpre kod doseljenika iz NR Makedonije 1956. godine moglo se videti da je jezik po kućama mešovit: stariji članovi domaćinstava govore makedonski, dok mlađi govore srpski. Ovo je nastupilo kao posledica opštih kulturnih prilika, čistih i lakih saobraćajnih veza sa susednim Pančevom i Beogradom i zbog bračnih veza. Mlađi Makedonci rado se žene Srpkinjama iz istih i susednih naselja ili iz sela u susednoj Srbiji (čak iz Mačve). Ove prenose svoj maternji jezik na decu i muža i tako se brzo uvodi srpski kao domaći jezik. Na ulicama ispitanih naselja najviše se čuje ovaj jezik.

Navedeni jezički proces najviše je napredovao u Glogonju. Tamo je 1948. godine, na osnovu traženja samih doseljenika, ukinuta školska nastava na makedonskom jeziku. Treba ovde pomenuti da u Glogonju više od jedne polovine čine doseljenici iz okoline Kumanova. Proces o kome je ovde reč, mnogo je napredovao i u Kačarevu. U ovom naselju krajem školske 1955/56 godine samo mali brj učenika pohađao je u školi nastavu na makedonskom jeziku. U Jabuci, međutim, ovaj je proces nešto sporiji: tamo živi najveća grupa doseljenika iz NR Makedonije (oko 80%), od kojih neki potiču iz najudaljenijih jugozapadnih makedonskih obralsti (okolina Struge, Prespa, Demir-Hisar i dr.). Osim toga srpskog stanovništva s kim bi

se vršila pretapanja, u Jabuci ima malo. Ipak, još za relativno kratko vreme, i u ovom naselju izvršice se takvi procesi kao u Glogonju i Kačarevu.

Menjanje jezika i pretapanje vršili su se, a i sada se vrše, i kod predstavnika malih neslovenskih preseljeničkih grupa: Cincara i Cigana...

Svi doseljenici u današnjim banatskim naseljima brzo su napuštali ili uprostili i mnoge stare običaje – verske (kao postove, daće, praznovanje raznih praznika, opšte slave) i društvene (na primer, običaji oko rođenja, vaspitanja, ženidbe, sahranjivanja, oslabilo je staro gostoprimstvo). Ženskinje je ovde slobodnijeg ponašanja no u starom kraju. Po putovima i u polju viđaju se i same žene. I poštovanje starijih se izmenilo. Sinovi se brzo dele od roditelja, mladići rado posećuju kafane, makedonska prezimena dobivaju srpski nastavak – ić itd. Ljudi postaju otvoreniji i pristupačniji, nestaje ranije skučenosti i zatvorenosti”.

Cit. po: J. Trifunoski, O posleratnom naseljavanju stanovništva iz NR Makedonije u tri banatska naselja – Jabuka, Kačarevo i Glogonj, Matica srpska, Novi Sad, 1958, str. 20-21.

²⁵ “Između načela i prakse – položaj ‘malih’ i ‘velikih’ manjina u Srbiji”, Priredio: Pavel Domonji, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004, str. 19-20.

²⁶ Jan Briza, Mikloš Biro, Mirej Grčki, Nataša Novaković, Liljana Palibrk, Pavel Domonji, “Nacionalne manjine i pravo”, izd. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji i Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Beograd, 2002, str. 26, 20-24, 32-84.

²⁷ “Žitelite od banatskite sela Jabuka, Kačarevo i Gloganj, kade što pred poveke od četiri decenii se kolonizirani Makedonci, a i ostanatite žiteli od Pančevo kade ni malku ni mnogu živeat 27 narodi i narodnosti imaat osobeni mostovi na bratstvo i edinstvo so Socijalistička Republika Makedonija” – Cit. po: Verka Mitkovska, Beležime – Mostovi na zblizuvanje, “Pančevac”#, br. 1923, 27. X 1989, str. 9.

²⁸ Vidi: Denes i utre vo Kumanovo (27-28. X 1989) – “Denovi na kulturata na Pančevo”, “Stranica je podgotvi”: Verka Mitkovska, “Pančevac”, br. 1923, 27. X 1989, str. 9.

²⁹ Vidi: Makedoncite vo Vojvodina, “Nova Makedonija”, 19. VIII 1989, stranica ja podgotvi: Verka Mitkovska, “Pnačevac”, br. 1914, 25. VIII 1989, str. 10.

³⁰ Stanislav Stanković, Makedonci i makedonski jezik u Republici Srbiji – Pro et contra, Zbornik radova SANU Skrivene manjine na Balkanu, Beograd, 2004, str. 41-49.

³¹ Upoređujući položaj “novih” manjina: srpske u Republici Makedoniji i makedonske u SR Jugoslaviji, predsednik RM Kiro Gligorov zaključuje: “Kada čitam da u Makedoniji uopšte nema dovoljno – ranije se govorili da uopšte nema, a sada da nema dovoljno – srpskih škola, da su neka druga prava ugrožena, a evo vidite, Makedonci u Srbiji, čak i tamo gde su izdvojeni – jer ima nekih sela gde su doseljenici iz Makedonije, relativno nove generacije – oni nemaju ni svoju osnovnu školu, ni bilo kakve druge svoje institucije, nemaju nijednog lista. Ipak je situacija u Makedoniji drukčija.

Mislím da Srbi u Makedoniji treba da sačuvaju svoj identitet, da se potpuno slobodno osećaju u ovoj zemlji kao ravnopravni

građani sa mogućnošću da ispoljavaju sve ono što je za njih bitno, što je deo njih. Isto tako, mislim da bi to, na drugoj strani trebalo omogućiti Makedoncima u Srbiji”. Cit. po: Intervju Kire Gligorova “Republici” – Srbi i Makedonci, (Zdenka Aćin), “Republika”, 1996, br. 152, str. 20.

Gojko Ilijevski, predsednik udruženja makedonske zajednice Braničevskog okruga (Požarevac, 1996): “Događa nam se da se naš zahtev za formiranje još jednog udruženja za Podunavski okrug odbija sa obrazloženjem da ciljevi udruženja nisu u skladu sa zakonom” (!). “A šta su ciljevi? Pa, ciljevi su negovanje jezika, običaja i folklor. Shvatili smo da ovo što smo pokušavali da uradimo i ne treba da radimo, pa smo ugasili inicijativni odbor za formiranje udruženja za šumadijski i mačvanski okrug. Ali, zato je formirano Udruženje makedonsko-jugoslovenskog prijateljstva Šar planina u Beogradu, iz podršku viđenih ljudi tadašnje vlasti i uz odgovarajuću medijsku pratnju”.

“Verujemo da formiranje ovog društva – zaključuje G. Ilijevski 9. IX 2001. godine – nije slučajno i da se neko u ovoj zemlji tužno našalio sa svojim sugrašanima makedonskog porekla u očiglednoj nameri da dezorganizuje makedonsku manjinu i, verujte mi,. uspeo je u tome. Posledica toga je neorganizovanost ove manjine koja jedina nema informisanje na svom jeziku, nema svoje škole, udžbenike, časopise, radio ili prostor na televiziji. Jedino ona nema ništa...”. Cit. po: Gojko Ilijevski, Manjina iz nužde, u: Manjine i tranzicija, izd. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2002, str. 68-69.

³² Poslednjih desetak godina u Srbiji nema nijedne škole na makedonskom nastavnom jeziku, nema radio i televizijskoga programa i novina na makedonskom jeziku. Ipak, makedonski standardni jezik (sa elementima iz njegove istorije i dijalektologije) kao jedan od ravnopravnih južnoslovenskih jezika predaje se na svim državnim univerzitetima u Republici Srbiji (u Novom Sadu, Beogradu, Kragujevcu, Prištini, odnosno u Kosovskoj Mitrovici i u Nišu).

Pitanje prepolovljenoga broja pripadnika makedonske nacionalnosti u Republici Srbiji ostaje otvoreno. U ovom izlaganju pokušao sam da ukažem – ističe S. Stanković – na tri moguće smernice njegovog razrešenja: prva proizlazi iz tvrdnje Vladimira Stankovića da su se pripadnici makedonske etničke zajednice iz Srbije iselili u Makedoniju; druga iz iskazane sumnje u radu da se među kolonistima iz Makedonije nalazio i značajan deo tada “skrivenih etničkih Srba”; treća iz dobrovoljnoga i sa sociološkoga aspekta očekivanoga nacionalnog utapanja potomaka nekadašnjih makedonskih kolonista i doseljenika u srodan i većinski srpski etnikum. Vidi: Stanislav Stanković, Makedonci i makedonski jezik u Republici Srbiji, Zbornik SANU Skrivene manjine na Balkanu, Beograd, 2004, str. 47-48.

³³ Vidi: Dr Branko Pavlica, Odnosi Srbije i Crne Gore sa Republikom Makedonijim 1996-2005, Beograd, 2005, str. 91-104.

³⁴ Vidi: Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 1, 21. jun 1996, str. 4.

³⁵ Vidi: Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Makedonije o zaštiti srpske i crnogorske nacionalne manjine

u Republici Makedoniji i makedonske nacionalne manjine u Srbiji i Crnoj Gori, potpisan 6. jula 2004. godine u Skoplju.

³⁶ B. Pavlica, Poboljšanje položaj Srba (u Makedoniji), Helsinška povelja, januar 2004, br. 72.

³⁷ Cit. po: Mladen Stančić, Predsednik SRJ Vojislav Koštunica u jednodnevnoj zvaničnoj poseti Makedoniji – “Terorizam zajednički problem”, “Novosti”, 10. XI 2001, str. 9.

³⁸ Godine 1981. od popisanih 48.986 Makedonaca, samo 29.421, a 1991. godine 46.046 samo 27.879 upisalo je makedonski kao svoj maternji jezik – prema podacima saveznog/republičkog zavoda za statistiku.

Na osnovu rezultata popisa iz 2002. godine, u centralnoj Srbiji i pokrajini Vojvodini bilo je 25.847 Makedonaca, od čega se 14.355 lica izjasnilo da im je makedonski maternji jezik. (“Makedonci u Srbiji nemaju škole ili medije na makedonskom, za razliku, na primer, od Bugara, kojih po istom popisu ima 20.497, pri čemu se njih 16.459 izjasnilo za bugarski kao maternji jezik.”) Cit. po: Branislav Radivojša, Rezultati popisa stanovništva, “Povratak tradiciji”, Politika, 31. V 2003, str. 9.

³⁹ Pravo da službeno upotrebljavaju svoj jezik i pismo pripadnici makedonske nacionalne manjine, “nakon najnovije izmene opštinskog akta u SO Pančevo više nemaju”. Naime, makedonski jezik je bio (bar, u formalnopravnom pogledu), u službenoj upotrebi u opštini Pančevo, “ali je nakon izmene statuta, koji sada sadrži jednu nepreciznu formulaciju, koja se može različito tumačiti, ukinut”. Vidi: “Male” manjine i kolektivna prava, u: Između načela i prakse..., ur. Pavel Domonji, Beograd, 2004, str. 25.

⁴⁰ Konkretno: među predsednicima i sekretarima vođovanskih skupština opština nema nijednog pripadnika češke, makedonske, nemačke i ukrajinske nacionalnosti. Kada je reč o nacionalnom sastavu odbornika opštinskih skupština, u Beloj Crkvi Česi su zastupljeni sa dva odbornika, a Makedonci sa po jednim u skupštinama opština Ruma, Plandište, Novi Sad i Pančevo. Među poslanicima Skupštine AP Vojvodine, sem u slučaju jednog pripadnika makedonske nacionalnosti, nema pripadnika “malih manjina... Od 266 direktora osnovnih škola samo je jedan direktor pripadnik makedonske nacionalnosti, odnosno dvojica, kada je reč o direktorima srednjih škola. Situacija nije bolja ni kada su u pitanju direktori banaka i ekspozitura banaka u javnom vlasništvu, jer su od 82 direktora samo dvojica pripadnici “malih” manjina, jedan je češke, a drugi makedonske nacionalnosti. Vidi: “Male” manjine i kolektivna prava, u: “Između načela i prakse..., ur. Pavel Domonji, Beograd, 2004, str. 37-38. ■

Etničke zajednice u kneževini Srbiji (1)

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Naš zaslužni etnograf Tihomir Đorđević ostavio je, u svom bogatom opusu, vredna svedočanstva o stanovništvu gradskih naselja u Srbiji, pa su tako ispod njegovog pera prodefilovali predstavnici većine etničkih zajednica toga vremena, a reč je o periodu vladavine kneza Miloša. U pitanju su, današnjim jezikom rečeno, nacionalne manjine odnosno grupe koje su ulazile u sastav mlade srpske kneževine.

Kako ističe Petar Vlahović Đorđević je, školujući se u Nemačkoj, upoznao zapadnoevropsku, a pre svega nemačku, pa kasnije i britansku nauku o narodu, čijim se metodama u svom kasnijem radu obilato i uspešno služio u jednoj plodnoj balkanskoj sredini u kojoj su, u njegovo vreme, zaoravane prve savremene naučne brazde, lišene romantičarskog idealizma prethodnih epoha. Tako, prikazujući potpunije tursko etničko poreklo, širenje i razvoj, on istovremeno ukazuje na istorijsku zabludu - kao što to čini i u slučaju Jevreja - da se narodnost ne može uvek identifikovati sa verskom pripadnošću, kao što to, nažalost, i danas čine neki naši etnolozi i sociolozi (ostale da i ne pominjemo). Ne može se svaki čovek, kaže Đorđević, koji je muslimanske vere nazvati Turčinom, jer su Turci jedan sasvim zaseban narod, sa zasebnim poreklom i istorijom, pa sa narodima Balkanskog poluostrva nemaju nikakve srodnosti (osim, da dodamo, sa Bugarima i, naravno, Mađarima). U odeljku *Turci* (u knjizi *Iz Srbije kneza Miloša*) detaljnije objašnjava njihovu strukturu - govoreći prethodno o njihovom poreklu - i raslojavanju u našim zemljama. Pravih Turaka - kaže Đorđević - bilo je nešto više u našim južnim predelima i u Makedoniji. Međutim, u Srbiji ih je bilo znatno manje. Ali je zato bio veći broj Srba i Arbanasa muslimanske vere i “Bosanaca turskog zakona”. Čak ni beogradske dahije nisu bili pravi Turci, a

i među janjičarima su takođe bili brojni pripadnici drugih narodnosti, “ali pod etikom Turaka”.

Samo su poneki paša kao i neki njihovi činovnici poticali iz redova pravih Turaka.

Iz zemalja koje bi hrišćani osvojili Turci su se uvek selili u zemlje u kojima su vladali muslimani odnosno Turci. To se na našim prostorima prvi put dogodilo posle Požarevačkog mira (1719), kada je severna Srbija pripala Austriji. Tako je - zabeležiće sekretar nemačkog poslanstva Driš - u Beogradu, glavnom staništu Turaka u Srbiji, video “samo jednog zanesenog derviša koji se vrzmao po beogradskim ulicama. Išao je polu go, živeo je pod vedrim nebom, hranio se biljem i korenjem koje je kuvao u bistroj vodi i pio samo vodu. Govorio je sam za sebe, nije prosio, ali je primao milostinju, kad bi mu je ko sam pružio. Živeo je u poljani pred gradom u nekakvim češljugama...”

Turci će se ponovo naseliti u Srbiji 1739. godine. Od tog doba Srbija je u dva maha “čišćena od Turaka”; u vreme austro-turskog rata (1788-1791) i Prvog srpskog ili, kako kaže Đorđević, Karadževog ustanka (1804-1813). Ali se 1813. Turci ponovo vraćaju u Srbiju.

Nakon Drugog srpskog ustanka Turci su uglavnom ostali u Srbiji. Tada su živeli u sledećim gradovima: Beogradu, Smederevu, Šapcu, Užicu, Sokolu, Adakaleu (danas potopljeno ostrvo u Dunavu), Negotinu, Kruševcu, zatim u nahijskim varošima: Valjevu, (Užičkoj) Požegi, Kragujevcu, Rudniku, Jagodini, Čupriji, Požarevcu, Grockoj, Poreču, (danas D. Milanovac), Paraćinu, Svrliju, Ražnju, pa u varošima bez nahija: Čačku, Karanovcu (danas Kraljevo), Loznici, Krupnju, Lešnici, Gurgusovcu (danas Knjaževac), Banji, Aleksincu, kao i u palankama: Paležu (danas Obrenovac), Ubu, Bačevcima (danas Zaselak na Drini), Asan-pašinoj Palanci, (danas Smed. Palanka), Batočini, Bagrdanu, Ramu, Gradištu, Lipnici, Tekiji (stara Tekija je potopljena) i Brzjoj Palanci.

I u Sokolskoj nahiji bilo je nešto sela u kojima su živeli “Srbi zakona turskoga” koji su se “smatrali kao Turci”.

Prave Turke kojih je, kako je već istaknuto, bilo malo, zvali su *Turkuše*, *Gangrice* ili *Mandžuke*. Znatno veći deo činili su “Srbi Muhamedove vere iz Bosne i Hercegovine, Stare Srbije i Srbije”. Tako je, na primer, gospodar Jagodine, Ćerim-paša, bio Bosanac, kao i njegovi vojnici, muslimani i činovnici rasejani po čitavom Beogradskom pašaluku. Pa ni turska masa nije bila drukčija. Turci u Šapcu bili su “po većoj časti Bošnjaci, dakle poturčeni Srbiji, od kojih jedva da se koji nađe da zna turski govoriti”.

Celokupno varoško tursko stanovništvo delilo se u dve grupe: erlije i spahije.

Ovi prvi bavili su se različitim poslovima; bili su zakupci, trgovci, zanatlije. Nisu se bavili svim zanatima već samo onima koje Srbi nisu smeli raditi, kao nalbantski, tabački, sarački, kazaski, berberski i

papudžijski. Ova zabrana je posle oslobođenja prestala da važi, s tim, što su ćurčijski zanat potpuno ostavljali raji. Po manjim varošima i palankama poneki su Turci obrađivali zemlju i držali stoku. U vreme kneza Miloša sve su erlije bile i na vojnim spiskovima i primale su izvesnu platu (“ajluk” ili “ulefa”).

Spahije, kao držaoci spahiluka - lena - živeli su od njihovih prihoda, uz obavezu da kao konjanici brane zemlju u slučaju rata. U čitavoj Srbiji moglo ih je biti oko devet stotina. Spahije su od naroda (raje) uzimale “desetak od žita i u novcu od svake oženjene glave oko dva groša, glavnicu u ime desetka od povrća i ostalih useva i drugih sitnica, *tuluminu* na vinograde, na desetu oku kljuka dve pare, *žirovnicu*, po koju paru od svakog svinjčeta, oku meda od svake košnice, ili desetu košnicu od onoga ko ih je mnogo imao, daje ponešto na vodenice i na kazane i tako dalje”.

Mnogi su se seljaci pogađali sa spahijama, pa su im plaćali otkom, na godinu. Spahije su za narod bili najbolji Turci.

Sami Turci u Srbiji nisu davali nikakve dažbine, ni harač, ni poreze, ni čibuk.

Pored ovog nastanjenog turskog stanovništva bili su tu i turski vojnici (koji su kao posada živeli po kasarnama) u gradovima, karaulama i šančevima. Njihov broj se kretao od dve do tri hiljade duša.

Ljudi od zakona i vere - kadije, tumači zakona, hodže, muftije, da nabrojimo najglavnije - činili su telo za sebe. To je bila ulema koja je, takođe, imala svoje privilegije. Najjača je bila janjičarska organizacija i njoj su mogli pripadati i članovi neke druge organizacije. Tako su beogradske erlije bile većinom janjičari, ali se za tu čast nisu baš otimali budući da je u Srbiji bilo nastalo novo vreme kada raju nisu mogli više ugnjetavati i zaklanjati se iza svojih privilegija. U vreme kneza Miloša nešto Turaka bilo je i u srpskoj službi. U pitanju su činovnici koji su bili potrebni zbog svog znanja jezika radi opštenja sa turskom upravom. Sve do 1829. godine nalazio se u svakom nahijskom mestu po jedan turski pisar (čatib) za izdavanje turskih teskera - haračkih priznanica, koje su slate iz Carigrada, i za koje je dobijao (od pokupljenog harača) po dvesta groša godišnje. ■

Svi smo mi pogani ispod kože, gospodo moralisti

Da će domaći Srbi i Srbi povratnici proslaviti “Oluju” i Dan zahvalnosti, 5. avgusta, poduprti i institucijom potpredsednika Knina koju “obnaša” Srbin i to zajedno sa susedima Hrvatima, dojučerašnjim “ustašama” i majstorima u kamenovanju srpskih kuća, u Biljanima Donjim, na primer, pa sve još i sa nazovi koncertom jedne nesretne kombinacije od krvi i mesa nazvane Thompson, čuvene po svom repertoaru koji počinje i završava isključivo “klanjem i dranjem Srba”, nažalost može iznenaditi samo debelo neupućene ili veoma naivne.

Reakcija medija je klasična i osuda očekivana. Međutim, lice ima i naličje!

Ne samo da će slušati narodnjaka Thompsona, oličenje primitivizma i personifikaciju patološke mržnje prema Srbima, koga se, sa sigurnošću tvrdim, najveći deo Hrvata stidi, već će mu i frenetično aplaudirati domaći Srbi i Srbi povratnici. Hrvati ‘oće i neće. Kulturniji, a to je najveći broj, neće ga ni slušati. Oni se ne moraju nikome ni dodvoravati niti dokazivati.

Srbi povratnici, uveravam vas, naročito će pasti u trans od “sreće” na deo obaveznog Thompsonovog teksta koji glasi: “Oj, Srbi neka neka, duboka vas jama čeka”. Aplaudiraće i to sve se trudeći da ih što veći deo komšija Hrvata uoči.

Da! Na prvi pogled nameće se logičan zaključak, da se radi o ljudima bez časti i ponosa kojega su zadnjeg (za sada!) izgubili. Nakon obraza, po ubrzanom postupku, izgubiće svoj nacionalni identitet i veru, taman kao i nesretni Thompson (Perković), čiji je deda bio pravoslavac, da bi na kraju povratnici bili veći katolici od pape.

Međutim, da li ste se gospodo moralisti upitali koja je cena bila u pitanju da se ponosni Krajišnici, čuveni čuvari Austro-Ugarskih granica, tako danas ponašaju? Kakve sve ožiljke, traume, patnje i poniženja u svojoj duši nosi jedan takav srpski, povratnički moralno posrnuli supozitorij koji je spreman, došavši iz Srbije,

na sve, pa da i bude sutra veći Hrvat od Hrvata?

Sa ovom vrstom mazohizma u Kninu na proslavi “Oluje” ne bi se trebali isključivo baviti psiholozi, već prvenstveno naši političari kao reprezentativnim uzorkom biračkog tela koje je u Srbiji blizu polamilionsko! Debeli, masni i ulickani, finansijski obezbeđeni političari koji nikada u 15 godina o ovim ljudima nisu niti reči u Republičkoj skupštini prozborili. Urednici koji na RTS uporno u tri ujutro, kada se gledaju pornografski filmovi, daju lažnu sliku o njihovim sudbinama. Vlada i Komesarijat koji predlažu Zakon o izbeglicama (nakon 15 godina!?) po kojem budući Thompsonovi aplauderi kuće stranih dobrotvora u Srbiji moraju od države otkupljivati, jasnije rečeno, poklonjeno od države kupiti. Političari za koje je međunarodni Sporazum o sukcesiji koji garantuje sva imovinska prava ovim ljudima, žuti toalet papir. Nad ovom činjenicom prvenstveno bi se trebao zamisliti i Komesarijat koji bi trebao biti bastion i Pijemont ljudskih prava i Sigurna kuća izbeglica u Srbiji a koji je oličenje kriminala, bahatosti i svih vrsta manipulacija.

Gospodo moralisti, da li bilo tko, ne samo izbeglica, svako jutro kada ga dete zamoli za jogurt, imao hrabrosti da ga pogleda u oči i da mu odgovori: “Nema sine jogurta jer je tvoj otac ponosan!” Može u bajkama večno, kao hleb od 3 dinara, u životu ne duže od tri dana a kamo li 15 godina! Izbora više nema, a ni vremena. Ljudi ne skaču od sreće sa 15 sprata u ambis, već zbog činjenice da im je vatra iza ledja. Na kraju krajeva, kada ih je majka rođena napustila i izdala, a izlaza nije bilo, Romula i Rema odgojila je krvoločna vučica, što im nije smetalo da stvore moćni Rim.

Zato, moralisti, ne osuđujte ljude pre nego sebe pogledate u ogledalo!

NVO Centar za komunikaciju “Pravda”
Udruženje izbeglih i prognanih
Predsednik Dragan Sekulović

Pitanja za predsednika Srbije g. Borisa Tadića

PIŠE: RADE VUKOSAV

U mašti i strategiji državne vlasti i dela političke elite Srbije ne postoji celovita Bosna i Hercegovina (BiH). U bolesnoj viziji i snu o "srpskim zemljama" Republika Srpska (RS) će se, u zato pogodno vreme, pripojiti Srbiji, što je samo pusta želja i očita podmuklost i nečasnost prema BiH, svom prvom susedu, sa kojim se Srbija graniči. To su iluzije koje vode u stagnaciju i propadanje, a rezultate tih iluzija, nažalost, uveliko osećamo.

Zaobilazeći Sarajevo, izvršen je dogovor između Srbije i BiH entiteta RS, na "državničkom" nivou o gradnji mosta kod Rače i uređenju graničnog prelaza između Srbije i BiH, uz, prema sarajevskoj štampi, sa uklanjanjem BiH zastave iz pregovaračke prostorije, te samo uz zastave Srbije i RS! Ništa manje! Ovo je jasan pokazatelj osionog ignorisanja BiH i zle namere prema njenoj celovitosti. Miloševićeva strategija i ratna politika još živi i nastavlja se.

Česte šetnje Aleksandra Karađorđevića po RS i njegove izjave da su "granice BiH trenutne" i da on tamo često ide, da je iz razgovora sa ljudima tamo zaključio da se u RS Srbi više "identifikuju sa Srbijom nego sa BiH" je samo dokaz da on, uz blagoslov Vlade Srbije, tamo širi obmane među narodom o promeni BiH granica u korist Srbije. On iluzorno sanja da će postati kraljem Srbije, a pre toga bi gospodin krunu Kotromanića! Ovo samo uzrokuje uznemirenost u regionu, što nije nimalo mudro. Gde je tu pamet? Tandem sprega Beograda i Banja Luke uporno opstruira sređivanju situacije u regionu, ciljajući na iznuđivanje novih granica, što usporava svaki napredak u obe države i stvara katastrofalne posledice po Srbiju i BiH. Ovim Srbija sama sebi (i susedima) pravi probleme, probleme kojih, i bez toga, već imamo na pretek.

Ni nakon 11 godina od svršetka agresije na BiH, Srbija nema nijedne železničke ni autobuske veze sa glavnim gradom BiH, Sarajevom. Čak i javna putnička vozila iz RS ne saobraćaju sa gradovima u Federaciji BiH. Ponašaju se kao odvojena država. Autobusi

iz Srbije za Sarajevo, zaobilaze glavnu autobusku stanicu u Sarajevu i skreću za Istočno Sarajevo, na čijoj autobuskoj stanici još i sad piše "Srpsko Sarajevo". Odatle se putnici muče i lomataju, skupo plaćajući taksi prevoz do glavne stanice i dalje, u druga mesta BiH i druge delove grada.

Kao građanin, tri sam puta ponavljao isto pitanje predsedniku Republike Srbije g. Borisu Tadiću, pismeno poštom sa AR povratnicom, koje fotokopirane prilažem. Pitao sam zašto Srbija, ni nakon 11 godina od svršetka rata, nema ni jednu železničku niti autobusku vezu sa glavnim gradom BiH? Prvo pitanje sam poslao 06. 10. 2005. godine, drugo, ponovljeno, 24. 01. 2006., a treći put 27. 03. 2006. – bez ikakvog odgovora. Vraćene AR povratnice dokazuju da je neko u kabinetu predsednika pismo primio, a šta je dalje urađeno – ostaje tajna. Ćutanje ne sluti na dobro. Predsedniku Tadiću je nezgodno priznati šta misli o BiH. Zato "mudro" ćuti. Jer, šta on treba da odgovara običnom građaninu, kad to nije čaršijski običaj u Srbiji. Ovde se postavlja i pitanje ko otvara poštu u predsednikovom kabinetu i dolaze li ta pisma kome treba ili ...?

U toku 1990. godine sam dva puta pismom kritikovao Tuđmana i oba puta dobio makar nekakav odgovor. Odgovore sam dobio i iz kabineta Stjepana Mesića i Milana Kučana. U štampi sam kritikovao jednu izjavu namesnika Generalnog sekretara UN u BiH, Žaka Klajna. Klajn mi se javio telefonom i zaželeo da se vidimo u Sarajevu. Primio me na razgovor, referisao mi o problemima u BiH i šta je on do tada sve uradio u BiH, kao da sam ja Kofi Anan, a ne jedan običan balkanski čovek. Niti jedan vlastodržac, na bilo kom nivou vlasti u Srbiji, ni na jedno pismo nije odgovorio. Iz Titova kabineta je svojevrsteno svaki građanin bio udostojen odgovora. Kad će se u našoj unesrećenoj Srbiji uvesti taj "čaršijski red"? ■

Divna proslava Dana ustanka na Ivan planini

Na Ivan planini je 29. jula 2006. godine obilježena 65-godišnjica Dana ustanka naroda i narodnosti BiH; 61-godišnjica proboja fašističkih linija na Ivan planini u bici 29. Hercegovačke divizije s Nijemcima za oslobodanje Sarajeva i 14-godišnjica zaustavljanja prodora jugočetničke vojske u Bradini i obrana komunikacije M-17. Slavlje je počelo 27. jula polaganjem cvijeća na kosturnicu palih boraca NOV 1941-1945, na Musali u borbama u okolini Konjica. Položeno je cvijeće i na grobove 6 umrlih boraca nosilaca Partizanske spomenice 1941. godine. Položeno je cvijeće i na spomen obilježje palim borcima Armije R. BiH u obrani Konjica i Bosne i Hercegovine od četnika i tuđmanovaca u borbama 1992-1995. godine. Pri svakom polaganju odata je pošta minutom šutnje.

29. jula (zbog neradnoga dana, subote) je na Ivan planini, u prisustvu oko 4.000 građana i boraca, održana centralna proslava. Prvo je položeno cvijeće na Spomen česmu 1. Proleterske brigade, koja je tu operisala 1942. godine, a zatim su na Spomenik 29. Hercegovačkoj diviziji cvijeće položili delegacije općine Konjic, Saveza boraca Konjic, općine Hadžići i borci Hadžića, Mostara, Jablanice, Vogošće, Ilidže, Kantona Sarajevo i Upravnog odbora Saveza boraca BiH iz Sarajeva. U velikoj bici sa fašistima za Sarajevo, poginulo je 618 boraca 29. Hercegovačke divizije, čiji spomenik krase Ivan planinu, a koji Konjičani i Hadžićani, bez obzira na etničku pripadnost, marljivo održavaju i poštuju.

Prisutnima su se, kraćim govorima, obratili: Zoran Stenek, ispred općine Konjic, Muriz Alikadić predsjednik Udruženja Saveza antifašista i boraca NOR 1941-1945, Konjic; iz Hadžića, pomoćnik načelnika za boračka pitanja, predsjednik kantonalnog Saveza boraca HN kantona – Mostar, Alija Bijavica, te Nađa Taso, ispred Upravnog odbora antifašista i boraca BiH.

Zadivljuće je što je proslavi prisustvao veliki broj građana Konjica, Hadžića, Jablanice, Mostara,

Sarajeva i okolnih sela. Još veće zadovoljstvo je to što je među građanima bio veliki broj djece, žena, djevojaka, momaka; mnogo šatora, ringšpili, pečenja, raznih jela i pića, kao i obilna ponuda voća, povrća, konfekcije, galanterije, igračaka i druge robe.

Veselja i zabave, igre uz muziku i pjesme je bilo uveliko. U kolu su, do večeri, zajedno plesali djevojčice, dječaci, djevojke, momci, žene i muškarci u šarolikoj nošnji – mini suknje, haljine, dimije, farmerice, sve izmiješano, što oslikava pravu Bosnu i Hercegovinu. To je fenomen koji postoji samo u BiH. To je Bosna koja se ne može ubiti, jer u BiH i u vreme nametnutoga joj rata nije nedostajalo tolerancije. Za veliku pohvalu su kulturno-umjetnička društva "Preporod" iz Konjica, KUD "Ivan planina" iz Hadžića i Omladinsko zabavno "Bend" iz Hadžića, koji su nam svojim programima uljepšali slavlje i zabavu. Hvala im.

Muriz Alikadić s.r.

Rade Vukosav s.r.

